

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΕΞΩΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΕΠΙ
ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΙΣ
ΗΠΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ.
ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΣ Ο ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ
ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ;**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του φοιτητή

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ν. ΣΕΡΓΗ

A.M.: 1205 M 081

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	7
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	8
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ	8
1.1. Η ρεαλιστική προσέγγιση: Το εθνικό συμφέρον ως αντικειμενική πραγματικότητα.....	9
1.2. Η φιλελεύθερη προσέγγιση: Το εθνικό συμφέρον ως ενδοκρατική πραγματικότητα.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	16
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ	16
2.1. Οι θέσεις του Jack Snyder για την υπερεξάπλωση	17
2.2. Η θεωρία του Stephen Van Evera για τα αίτια του πολέμου	20
2.3. Η θεωρία περί σχετικών κερδών του Joseph Grieco	22
2.4. Η θεωρία του Stephen Walt για τις συμμαχίες.....	25
2.5. Η προσέγγιση του Fareed Zakaria για τις ΗΠΑ του 19 ^{ου} αιώνα	26
2.6. Η θεωρία του Robert Gilpin για τους κύκλους ηγεμονίας και πολέμου	28
2.7. Η θεωρία του Stephen Krasner περί εθνικού συμφέροντος.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	33
ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	37
ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΖΕΥΞΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΤΙΘΕΜΕΝΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	41
ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ	41
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	46
ΕΞΩΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΗΠΑ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο	47
ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ.....	47
6.1. Η περιφερειακή ηγεμονία των ΗΠΑ	47
6.2. Το αμερικάνικο πολιτικό σύστημα	48
6.3. Ο ρόλος των λόμπι.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο	60
Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΥΒΑΣ	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο	66
Η ΚΑΤΑΡΕΥΞΗ ΚΑΙ Η ΑΠΕΜΠΛΟΚΗ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΕΤΝΑΜ	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ^ο	70
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟ ΙΡΑΚ ΤΟ 2003 ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 ^ο	74
Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ.....	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 ^ο	78
Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΧΟΝ	78
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για τη συγγραφή της παρούσας διατριβής, στάθηκε η μελέτη των John Mearsheimer και Stephen Walt για την επίδραση του ισραηλινού λόμπι των ΗΠΑ, στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας αυτής¹. Το κύριο συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή δεν είναι σύμφωνη προς το εθνικό συμφέρον της χώρας, αλλά εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κράτους του Ισραήλ².

Πως είναι όμως δυνατό η πολιτική της υπερδύναμης να είναι βλαπτική για την ασφάλεια της χώρας αυτής, προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα ενός τρίτου κράτους; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό βρίσκεται, σύμφωνα με τους δύο διακεκριμένους εκπροσώπους της ρεαλιστικής σχολής, στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ και πιο συγκεκριμένα στις δραστηριότητες του Ισραηλινού λόμπι. Και άλλες οργανωμένες ομάδες συμφερόντων έχουν κατά καιρούς επιτύχει, σύμφωνα με τους συγγραφείς, να κατευθύνουν την πολιτική της Αμερικής, κανένα όμως λόμπι δεν έχει επιτύχει αυτό που κατάφερε το ισραηλινό: να οδηγήσει την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ τόσο μακριά από το εθνικό τους συμφέρον, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα να πείσει ότι το εθνικό συμφέρον Αμερικής και Ισραήλ ουσιαστικά ταυτίζονται.

Η θέση αυτή των δύο καθηγητών προκαλεί εύλογες απορίες. Κατ' αρχάς, γεννάται το ερώτημα της διαπίστωσης του τι επιβάλλει το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ. Πως μπορούν οι Mearsheimer και Walt να εκφράζουν αυθεντικά το περιεχόμενο του εθνικού συμφέροντος της χώρας αυτής; Πως μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι η πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή βλάπτει την χώρα, προς όφελος του Ισραήλ;

Πέραν των ανωτέρω, η μελέτη χρησιμοποιεί το εσωτερικό πολιτικό σύστημα για να ερμηνεύσει πολιτικές που αντιτίθενται στο εθνικό συμφέρον.

---

¹ John Mearsheimer και Stephen Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Faculty Research Working Paper Series March 2006

² Η μελέτη καταλήγει στο ότι η πολιτική των ΗΠΑ στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, βλάπτει τελικά και τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα του Ισραήλ, προς εξυπηρέτηση ενός μυωπικού και στενά οριζόμενου συμφέροντος του κράτους αυτού.

Αυτή είναι μία γενικότερη τάση των ρεαλιστικών και ειδικότερα των συστημικών θεωριών. Όπως παρατηρεί ο Andrew Moravcsik³, υπάρχει η τάση να θεωρούνται τα εθνικά συμφέροντα σταθερά και να χρησιμοποιούνται οι θεωρίες για το σχηματισμό του εθνικού συμφέροντος, μόνο για να επεξηγηθούν ανώμαλες κρατικές συμπεριφορές. Οι επιλογές αυτές συχνά χαρακτηρίζονται ως ανορθολογικές. Για παράδειγμα ο Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος περιγράφοντας της αρχές του ρεαλισμού τονίζει: «[Ε]ίναι κοινό μυστικό ότι συχνά η εξωτερική και αμυντική πολιτική διαμορφώνονται όχι με βάση το «εθνικό συμφέρον» αλλά ως αποτέλεσμα «μικροσυμφερόντων», ενώ κάποιες φορές επηρεάζεται από ηθικές επιταγές...Οι εκπρόσωποι του πολιτικού ρεαλισμού έχουν πλήρη επίγνωση ότι «ανορθολογικά» στοιχεία παρεισφρέουν στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής»⁴.

Αξίζει λίγο να σταθούμε στην έννοια του ορθολογισμού. Στις διεθνείς σχέσεις ο ορθολογισμός προσλαμβάνεται με τον κλασσικό συμβατικό τρόπο: τα κράτη επιλέγουν τις βέλτιστες στρατηγικές, προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Έτσι διαρκώς προβαίνουν σε υπολογισμούς κόστους – οφέλους και καταλήγουν στις πλέον πρόσφορες πολιτικές για την προώθηση των συμφερόντων τους. Όπως είναι προφανές, η ορθολογικότητα των κρατών προϋποθέτει αφενός ότι τα κράτη είναι ενιαίοι δρώντες, αφετέρου δε ότι τα συμφέροντα τους είναι κατά κάποιον τρόπο καθορισμένα. Έτσι η «επέμβαση» των εσωτερικών παραγόντων γίνεται στην επιλογή της στρατηγικής, δηλαδή στη σύζευξη των μέσων με τους προκαθορισμένους σκοπούς. Το ενδοκρατικό επίπεδο λαμβάνεται υπόψη μόνο στο επίπεδο της ακολουθητέας πολιτικής και μάλιστα, μόνο κατά τρόπο αρνητικό, όταν παρατηρούνται δηλαδή παρεκκλίσεις από το αντικειμενικό και σταθερό εθνικό συμφέρον. Με βάση τις προσεγγίσεις αυτές, η ορθολογικότητα των κρατών είναι εξαιρετικά ασθενής, διότι περιορίζεται ουσιαστικά στην επιλογή των μέσων για την επίτευξη στόχων που είναι εκ των προτέρων δεδομένοι. Με τον τρόπο αυτό παρακάμπτεται το ενδοκρατικό επίπεδο και η χρησιμότητά του περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις όπου «η

---

³ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, New York: Cornell University Press 1998, p.21

⁴ Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, *Η υψηλή στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001, pp.23-24

διεθνής πολιτική, ακόμη και μεγάλων δυνάμεων επηρεάστηκε από βασιλικές ερωμένες ή ακόμη και δωροδοκίες ανώτατων αξιωματούχων»⁵. Είναι όμως ορθή αυτή η επιλεκτική χρήση του κρατικού επιπέδου από τους ρεαλιστές; Γιατί να μην λαμβάνεται σε κάθε περίπτωση υπόψη το ενδοκρατικό επίπεδο, αντί να χρησιμοποιείται απλώς για να δικαιολογηθούν αποκλίσεις από την «ορθολογική» κρατική συμπεριφορά;

Επίκεντρο της έρευνας των Mearsheimer και Walt είναι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Εντύπωση προκαλεί η ετοιμότητα των δύο ρεαλιστών καθηγητών να επικρίνουν την εξωτερική πολιτική της υπερδύναμης, στη Μέση Ανατολή αλλά και να καταθέσουν τα συμπεράσματά τους για το πως πρέπει αυτή να αλλάξει. Ο Waltz, ο θεμελιωτής του δομικού ρεαλισμού, τονίζει, ότι είναι λάθος το να φαντάζεται κάποιος ότι η θεωρία των διεθνών σχέσεων έχει τη δυνατότητα να προτείνει τρόπους με τους οποίους οι εθνικές πολιτικές μπορούν να αντιμετωπίζουν τις διεθνείς συνθήκες⁶. Δεν μπορεί κανείς παρά να αναρωτηθεί για το ποια είναι η σχέση μεταξύ της θεωρίας διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Υπεισέρονται οι δύο καθηγητές σε επιστημονικό σφάλμα ή η θεωρία των διεθνών σχέσεων δύναται και οφείλει να είναι και θεωρία περί εξωτερικής πολιτικής;

Τα ερωτήματα αυτά θα προσεγγίσει η παρούσα μελέτη, μέσω της ανάπτυξης της έννοιας του εθνικού συμφέροντος. Η έννοια αυτή εκτιμάται ότι μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του κρατικού και του συστημικού επιπέδου, οδηγώντας προς μία ολιστική προσέγγιση της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Για λόγους απλοποίησης της μελέτης δεν επεκταθήκαμε σε τρία επίπεδα ανάλυσης αλλά μόνο σε δύο, ήτοι στο συστημικό και στο ενδοκρατικό ή απλώς κρατικό. Συνεπώς εντάξαμε το ατομικό επίπεδο στο ενδοκρατικό, με τη λογική ότι η κύρια διάσταση και διεθνολογική θεωρητική διαμάχη κινείται μεταξύ του συστημικού και του κρατικού επιπέδου.

Η επιλογή της ανάλυσης της επίδρασης των εξωθεσμικών παρεμβάσεων στη διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος των ΗΠΑ, εξυπηρετεί τον σκοπό της

---

⁵ Θεόδωρος Χριστοδουλίδης, *Διπλωματική Ιστορία: Από τη Βεσφαλία στη Βιέννη, 1648 – 1815*, Αθήνα 1990, p.97, όπως αποδίδεται από τον Κωνσταντίνο Κολλιόπουλο, *ibid*, p.21

⁶ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979, p.72

μελέτης, διότι σε περίπτωση κατάφασης της επίδρασης αυτής, καταδεικνύεται η σπουδαιότητα του κρατικού επιπέδου στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων και επιβάλλεται η αναζήτηση θεωρητικής ολοκλήρωσής του, στο συστημικό επίπεδο.

Οι ΗΠΑ θεωρούνται η ενδεδειγμένη περίπτωση για την εκπόνηση της διατριβής. Αφενός, το ανοιχτό πολιτικό σύστημα της χώρας αυτής δίδει την ευκαιρία πρόσβασης σε μεγάλο αριθμό πηγών και συνακόλουθα διευκολύνει την εξαγωγή συμπερασμάτων. Αφετέρου, η τεράστια ισχύς των ΗΠΑ και η έλλειψη ουσιαστικών απειλών για την αμερικανική ασφάλεια⁷, παρέχει μεγάλο εύρος στις δυνατές επιλογές, επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής. Συνεπώς, μπορεί ευκολότερα να μελετηθεί το πως εσωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν την συγκεκριμενοποίηση του εθνικού συμφέροντος. Η παρούσα διατριβή, συμπερασματικά, εντάσσεται στη πλειοψηφία των μελετών των διεθνών σχέσεων, οι οποίες ασχολούνται με την ανάλυση της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, προκειμένου να εξαχθούν θεωρητικά συμπεράσματα οικουμενικής εμβέλειας. Όπως τονίζει ο Kenneth Waltz «η θεωρία, όπως η ιστορία των διεθνών σχέσεων γράφεται με τους όρους των μεγάλων δυνάμεων της κάθε εποχής»⁸.

Η διατριβή χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο γίνεται η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του εθνικού συμφέροντος, ενώ στο δεύτερο μέρος εξετάζεται το παράδειγμα της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, με έμφαση στο ζήτημα των εξωθεσμικών παρεμβάσεων. Η εξέταση του τελευταίου ζητήματος θα γίνει σε αναφορά με συγκεκριμένες περιπτώσιολογικές μελέτες, όπως η κρίση της Κούβας και η επέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003.

Κύριο θεωρητικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η ανά χειρας διατριβή είναι ότι απαιτείται η ολιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, με σύζευξη των διαφόρων επιπέδων ανάλυσης. Η διαπίστωση αυτή βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με το θουκυδίδειο ρεαλιστικό παράδειγμα, το οποίο χαρακτηρίζεται από αντίστοιχες επιδιώξεις. Στη μελέτη αυτή επιχειρήσαμε την σύζευξη με βάση την

---

⁷ Το διεθνικό φαινόμενο της παγκόσμιας τρομοκρατίας, δεν αναιρεί την αλήθεια της διαπίστωσης αυτής. Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, παρά την αδιαμφισβήτητη τραγικότητά τους, δεν απείλησαν σε καμία περίπτωση την επιβίωση των ΗΠΑ.

⁸ Kenneth Waltz, *supra*, p.72

έννοια του εθνικού συμφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό διαπιστώσαμε ότι είναι και δυνατός και επιβεβλημένος ο αντικειμενικός προσδιορισμός του. Το διεθνές σύστημα επιβάλλει στα κράτη να εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους. Η έννοια της επιβίωσης όμως, δεν έχει σταθερό περιεχόμενο αλλά είναι άμεση συνάρτηση της ήδη κατεχόμενης ισχύος. Δημιουργείται έτσι, το φαινομενικά παράδοξο συμπέρασμα, ότι όσο πιο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο περισσότερη ισχύς απαιτείται για την ασφάλειά του.

Παρά τα όσα επιβάλλει όμως το διεθνές σύστημα, η πολιτική των κρατών εδράζεται στις εθνικές προτιμήσεις, οι οποίες διαμορφώνονται ενδοκρατικά. Ανάλογα με την ισχύ που διαθέτουν οι κοινωνικές ομάδες στο κρατικό επίπεδο, μπορούν και επηρεάζουν την διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής. Ειδικότερα όμως επί των εθνικών θεμάτων, οι κοινωνικές αντιθέσεις είναι συνήθως περιορισμένες, λόγω του κοινού πλαισίου αξιών της κάθε κοινωνίας.

Ο βαθμός επιτυχίας της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους εξαρτάται από τη συμβατότητα μεταξύ εθνικού συμφέροντος και εθνικών προτιμήσεων. Η διάσταση μεταξύ των δύο, δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις για την κρατική ασφάλεια. Η επίτευξη της ταύτισης εθνικού συμφέροντος και εθνικών προτιμήσεων είναι λειτουργία των αορίστων συντελεστών της ισχύος. Η κοινωνική συνοχή, η ποιότητα της ηγεσίας και το γραφειοκρατικό σύστημα προσδίδουν σοβαρό πλεονέκτημα σε ένα κράτος, κατά τον σχηματισμό των εθνικών του προτιμήσεων, αυξάνοντας τις πιθανότητες επιτυχούς αντιμετώπισης των δυσμενών συνεπειών της διεθνούς αναρχίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ

Όταν, στις αρχές του Πελοποννησιακού Πολέμου, οι Κερκυραίοι βρέθηκαν σε τροχιά σύγκρουσης με τους Κορινθίους, συμμάχους των Σπαρτιατών, ζήτησαν την βοήθεια των Αθηναίων. Γνωρίζοντας όμως, την έλλειψη νομικών και ηθικών επιχειρημάτων, βάσισαν όλη την επιχειρηματολογία τους στη λογική της σύγκλισης των συμφερόντων μεταξύ των δύο Πόλεων:

«Καθώς άλλωστε εξ' αρχής εδηλώσαμεν, πολλά είναι τα πλεονεκτήματα τα οποία εξασφαλίζει η προσφορά μας, και το σπουδαιότερον όλων ότι οι αντίπαλοί μας είναι και αντίπαλοί σας, το οποίον είναι η καλύτερα εγγύησις της πίστεως ενός συμμάχου...[Σ]υμφέρον έχετε, προ πάντων μεν, εάν ημπορήτε, να μην επιτρέπετε εις άλλους να έχουν στόλον, ειδημή να έχετε φίλον εκείνον, ο οποίος είναι ισχυρότατος κατά την ναυτικήν δύναμιν»⁹

Στο ανωτέρω απόσπασμα, ο Θουκυδίδης ουσιαστικά σκιαγραφεί, με επιγραμματικό και περιεκτικό τρόπο, την κεντρική θέση που καταλαμβάνει στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, η έννοια του εθνικού συμφέροντος. Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου περιέχει πάμπολλες αναφορές στην προσπάθεια των Πόλεων – Κρατών να μεγιστοποιήσουν το συμφέρον τους.

Το εθνικό συμφέρον, μόλις κατά τον εικοστό αιώνα, άρχισε να χρησιμοποιείται ως αναλυτικό εργαλείο, προκειμένου να περιγραφεί και να αξιολογηθεί η εξωτερική πολιτική των κρατών. Πολιτικοί επιστήμονες και ιστορικοί προσπάθησαν να αξιολογήσουν τις πολιτικές, οι οποίες οδήγησαν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα εξέτασαν την πολιτική κατευνασμού της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας έναντι της ναζιστικής Γερμανίας και την πολιτική του απομονωτισμού της Αμερικής κατά το μεσοπόλεμο. Το συμπέρασμα ήταν, ότι και οι δύο πολιτικές ήταν αντίθετες προς το εθνικό συμφέρον όλων των χωρών που προαναφέρθηκαν¹⁰.

Η έννοια του εθνικού συμφέροντος, απετέλεσε σημείο αμφιλεγόμενο στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, διχάζοντας ουσιαστικά τη διεθνολογική

---

⁹ Θουκυδίδου Ιστορία Α 35, μετάφραση Ελευθέριου Βενιζέλου

¹⁰ Δημήτρης Κώνστας και Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1997, p.233

θεωρία σε δύο διαμετρικά αντίθετες προσεγγίσεις. Σύμφωνα με τη πρώτη, το εθνικό συμφέρον αποτελεί αντικειμενική πραγματικότητα, η οποία αποτελεί το βασικό κριτήριο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Η δεύτερη προσέγγιση, χωρίς να αρνείται τη σπουδαιότητα της έννοιας του εθνικού συμφέροντος, διαφωνεί με τη δυνατότητα αντικειμενικού προσδιορισμού του. Η αδυναμία αυτή οφείλεται στην έμφαση που δίδεται στο ενδοκρατικό σύστημα καθορισμού του εθνικού συμφέροντος. Έτσι, το εθνικό συμφέρον ουσιαστικά ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον και παράγεται μέσα από τους ίδιους μηχανισμούς, με μία μονάχα διαφοροποίηση: το δημόσιο συμφέρον είναι ευρύτερο και περιλαμβάνει κάθε πτυχή του δημόσιου βίου, ενώ το εθνικό συμφέρον περιορίζεται στην εξωτερική πολιτική και στη μελέτη των διεθνών σχέσεων.

1.1. Η ρεαλιστική προσέγγιση: Το εθνικό συμφέρον ως αντικειμενική πραγματικότητα

Το ρεαλιστικό παράδειγμα των διεθνών σχέσεων εδράζεται στην προσέγγιση της έννοιας του εθνικού συμφέροντος ως αντικειμενικής πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον Hans Morgenthau, θεμελιωτή της σύγχρονης μορφής του παραδοσιακού ρεαλιστικού ρεύματος, «ο ρεαλισμός προϋποθέτει ότι η κεντρική γι αυτόν έννοια του συμφέροντος...είναι αντικειμενική κατηγορία»¹¹. Το συμφέρον αποτελεί την ουσία της πολιτικής και μένει ανεπηρέαστο από τις περιστάσεις του τόπου και του χρόνου. Η έννοια του συμφέροντος γεφυρώνει τα πραγματικά περιστατικά, με τις αιτίες τους και αυτονομεί την σφαίρα της πολιτικής δράσης από την οικονομία, την αισθητική, την ηθική και τη θρησκεία¹².

Ο Morgenthau ορίζει το εθνικό συμφέρον ως ισχύ. Η έννοια της ισχύος μεταβάλλεται ανάλογα με τις πολιτιστικές και τις πολιτικές συνθήκες της κάθε εποχής και συμπεριλαμβάνει οτιδήποτε έχει τη δυνατότητα να εγκαθιδρύσει και να διατηρήσει τον έλεγχο του ανθρώπου πάνω σε συνανθρώπους του. Συνεπώς, η ισχύς καλύπτει όλες τις μορφές κοινωνικών σχέσεων που

---

¹¹ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, New York: McGraw Hill 2006, p.10

¹² Πέραν των ανωτέρω, η έννοια του εθνικού συμφέροντος εισάγει επιστημονική πειθαρχία στον μελετητή των διεθνών σχέσεων και δημιουργώντας ορθολογική τάξη, καθιστά εφικτή τη θεωρητική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων (Hans Morgenthau, *ibid*, p.121).

εξυπηρετούν τον σκοπό αυτό, από την φυσική βία έως τις ψυχολογικές σχέσεις εξάρτησης. Ο Morgenthau δεν θεωρεί απλώς την ισχύ ως μέσο για την επίτευξη των εθνικών στόχων, αλλά την αναβαθμίζει σε αυτοσκοπό. Η θεώρηση της ισχύος ως αυτοσκοπού, εδράζεται στην ανθρώπινη φύση και πιο συγκεκριμένα, στον διαρκή πόθο του ανθρώπου για ισχύ.

Η δράση των κρατών στο διεθνές πεδίο πρέπει να κατευθύνεται με βάση το εθνικό τους συμφέρον. Αν και οι επιθυμίες ενός κράτους μπορεί να είναι απεριόριστες, οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν τις δυνατότητες που απορρέουν από την ισχύ του. Υφίσταται λοιπόν στη θεωρία του Morgenthau, άμεση συνάφεια μεταξύ ισχύος, εθνικού συμφέροντος και εφικτών στόχων της εξωτερικής πολιτικής. Συνεπώς, το εθνικό συμφέρον δεν αποτελεί μία αόριστη και ασαφή έννοια, αλλά την ορθολογική διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους.

Αν και όπως είδαμε ο Morgenthau θεωρεί ότι η έννοια του εθνικού συμφέροντος αυτονομεί την σφαίρα της πολιτικής από αυτήν της ηθικής, τονίζει ότι το είδος του συμφέροντος που καθορίζει την πολιτική δράση εξαρτάται από το πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον εντός του οποίου διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική. Στην φράση αυτή μπορεί να διακριθεί μία προσπάθεια συμβιβασμού μεταξύ της ισχύος και των πολιτιστικών, αλλά και των ηθικών αξιών. Πέραν του πυρήνα του εθνικού συμφέροντος, που ταυτίζεται με την εθνική ασφάλεια και την επιβίωση ενός κράτους και στην επίτευξη του οποίου υπάρχει πλήρης διάσταση μεταξύ ισχύος και ηθικής, η επιλογή των υπολοίπων εθνικών στόχων εξαρτάται άμεσα από τις ηθικές αρχές. Όπως ο ίδιος τονίζει, «οι κοινές ηθικές αξίες είναι αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής πραγματικότητας»¹³. Συνεπώς, στις ηθικές αξίες αναγνωρίζεται περιορισμένος ρόλος στη διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος, ειδικά όσο απομακρύνεται κάποιος από τον πυρήνα της έννοιας, προς την περιφέρεια αυτής. Το «μετριαζόμενο» (tamed) από την ηθική εθνικό συμφέρον ανοίγει τον δρόμο σε πιο συνετές εθνικές πολιτικές, στη μετριοπάθεια και στη διπλωματία.

---

¹³ Hans Morgenthau, *The Machiavellian Utopia*, Ethics Vol. LV, όπως μεταφέρεται από τους Kenneth Thompson και David Clinton στο προλογικό σημείωμα του *Politics Among Nations*, p. xxvi

Πέρα από τη σχέση ισχύος και ηθικής, ο ορισμός του Morgenthau για την ισχύ είναι ομιχλώδης. Κατ' αρχάς, δεν διακρίνει ανάμεσα στην ισχύ ως σύνολο διατιθεμένων μέσων (βασισμένη τόσο σε υλικά όσο και άυλα στοιχεία) και στην ισχύ ως την ικανότητα άσκησης επιρροής στις συμπεριφορές των άλλων κρατών. Όπως παρατηρεί ο Robert Keohane, «αν υιοθετηθεί ο δεύτερος ορισμός, κάθε αποτελεσματική δράση στο διεθνές πεδίο θα εντάσσεται εξ' ορισμού στην ισχύ. Έτσι όμως, καταλήγουμε σε ταυτολογία και δεν μαθαίνουμε τίποτα για τις δυνατότητες που δημιουργήσαν αυτήν την ικανότητα επιρροής».¹⁴ Ο πρώτος ορισμός παρακάμπτει τον σκόπελο της ταυτολογίας, αλλά δεν μπορεί να εξηγήσει πλήρως τα πολιτικά αποτελέσματα στο διεθνές σύστημα, λόγω του ζητήματος της μετατρεψιμότητας της ισχύος (power fungibility), ζήτημα το οποίο θα εξετασθεί στη συνέχεια της διατριβής.

Λόγω της αντιμετώπισης της ισχύος ως αυτοσκοπού, τα εθνικά συμφέροντα των κρατών είναι εξ' ορισμού συγκρουσιακά. Συνεπώς, οι διεθνείς συγκρούσεις οφείλονται, κατά τον Morgenthau, στην «κακία» της ανθρώπινης φύσης. Η θέση αυτή θεωρείται υπεραπλουστευτική. Ο Morgenthau ενώ υπερτονίζει τις αρνητικές όψεις του ανθρωπίνου γένους, δείχνει να αγνοεί τις θετικές του πλευρές, που οδηγούν σε αντίθετα συμπεράσματα. Οι ανωτέρω προβληματικές διαπιστώσεις για τον κλασικό ρεαλιστικό ορισμό του εθνικού συμφέροντος, οδήγησαν τον Waltz στη θεμελίωση του νεορεαλισμού, της πλέον αντιπροσωπευτικής συστημικής θεωρίας¹⁵.

Σύμφωνα με τον Waltz, τα κίνητρα των κρατών, όπως και των εταιριών στην μικρο – οικονομική θεωρία, προϋποτίθενται παρά περιγράφονται. Η υπόθεση του δομικού ρεαλισμού είναι ότι τα κράτη αγωνίζονται να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Η υπόθεση αυτή αποτελεί απλώς μία απλοποίηση, προκειμένου να δομηθεί ο νεορεαλισμός και όχι μία ακριβής

---

¹⁴ Robert Keohane (ed), *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press 1986, p.11

¹⁵ Ο Waltz δεν ήταν ο πρώτος που προσπάθησε να καλύψει τις αδυναμίες της κλασικής ρεαλιστικής προσέγγισης. Είχαν προηγηθεί οι Morton Kaplan, Stanley Hoffmann και Richard Rosecrance οι οποίοι εισήγαγαν συστημικά στοιχεία στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν την κρατική συμπεριφορά. Ο Waltz όμως, αν και συμφωνεί με τους ανωτέρω συγγραφείς για το ότι η θεωρία των διεθνών σχέσεων πρέπει να είναι συστημική, τους ασκεί δριμεία κριτική διότι θεωρεί ότι δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν από μία απλή περιγραφή του διεθνούς συστήματος, έτσι ώστε να ερευνήσουν τη δομή του (Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979, p.40)

περιγραφή της πραγματικότητας. Πέρα από την επιβίωση, οι στόχοι των κρατών είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένοι. Μπορούν να κυμαίνονται από την φιλοδοξία για κατάκτηση του κόσμου, μέχρι την επιθυμία για απομόνωση από τα υπόλοιπα κράτη. Η επιβίωση όμως, αποτελεί το προαπαιτούμενο για την επίτευξη κάθε άλλου στόχου. Το κίνητρο για επιβίωση θεωρείται ως το θεμέλιο της δράσης στο άναρχο διεθνές σύστημα, λόγω του ότι η ασφάλεια δεν είναι ποτέ δεδομένη.

Ο Waltz αρνείται κατηγορηματικά ότι η ισχύς μπορεί να συνιστά αυτοσκοπό. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει, τα κράτη δεν είναι μεγιστοποιητές της ισχύος¹⁶. Θεωρεί ότι αυτή η διαδεδομένη ανάμεσα στους ρεαλιστές πεποίθηση, είναι εσφαλμένη. Μόνο όταν τα κράτη έχουν εξασφαλίσει την επιβίωσή τους, μπορούν να επιδιώξουν την επίτευξη άλλων εθνικών στόχων, όπως είναι το κέρδος, η ισχύς ή η απομόνωσή τους.

Σύμφωνα με τον Waltz λοιπόν, τα κράτη «κατ' ελάχιστο ενδιαφέρονται για την επιβίωσή τους, κατά δε το μέγιστο αναζητούν την παγκόσμια ηγεμονία»¹⁷. Η θέση αυτή, η οποία αποτελεί βασική υπόθεση του συστημικού ρεαλισμού, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα λόγω της αοριστίας της. Αν τα απώτατα όρια του εθνικού συμφέροντος είναι η επιβίωση (minimum) και η ηγεμονία (maximum), τότε κάθε κρατική συμπεριφορά μπορεί να ενταχθεί στην έννοια του εθνικού συμφέροντος. Ο ορισμός του Waltz είναι τόσο ευρύς, ώστε η μόνη κρατική συμπεριφορά, η οποία αποκλείεται από το εθνικό συμφέρον είναι η απροκάλυπτη αυτό – εκμηδένιση ενός κράτους.

Πέρα όμως από την παρατήρηση αυτή, η θέση του δομικού ρεαλισμού προσδίδει ένα σταθερό σημείο αναφοράς για τον καθορισμό του εθνικού συμφέροντος του κάθε κράτους. Το διεθνές σύστημα επιβάλλει συγκεκριμένες συμπεριφορές και τα κράτη για να επιβιώσουν θα πρέπει να τις ακολουθήσουν. Επιπρόσθετα, τα συμφέροντα των κρατών είναι εκ των πραγμάτων συγκρουσιακά. Οι ρεαλιστές, παρόλα αυτά, δεν αρνούνται ότι τα συμφέροντα των κρατών μπορεί να οδηγήσουν σε διακρατική συνεργασία. Στο διεθνές περιβάλλον τα παίγνια μηδενικού αθροίσματος συνυπάρχουν με αντίστοιχα παίγνια θετικού αθροίσματος. Όμως, η ευαισθησία των κρατών στα

---

¹⁶ Kenneth Waltz, *A Response to my Critics*, όπως αποδίδεται στο Robert Keohane, *supra*, p.334

¹⁷ Kenneth Waltz, *supra* σημ. 15, p. 118

σχετικά κέρδη, τα καθιστά επιφυλακτικά στις διεθνείς συνεργασίες. Σε κάθε διεθνή συνεργασία τα κράτη ανησυχούν, για το ενδεχόμενο τα αντισυμβαλλόμενα κράτη να αποκομίσουν περισσότερα, συγκριτικά, κέρδη¹⁸. Έτσι, ακόμη και στην περίπτωση που ένα κράτος είναι ικανοποιημένο από τα απόλυτα κέρδη που αποκομίζει από μία διεθνή συνεργασία, αλλά και από την τήρηση των συμπεφωνημένων από το αντισυμβαλλόμενο μέρος, ενδέχεται να αποχωρήσει από τη συνεργασία, λόγω του προβλήματος των σχετικών κερδών. Λόγω του άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος, τα κράτη ανησυχούν, ότι ο σημερινός σύμμαχος μπορεί να είναι ο αυριανός εχθρός και συνεπώς, τα αυξημένα σχετικά κέρδη της φιλικής χώρας, μπορεί να δημιουργήσουν έναν επικίνδυνο αντίπαλο στο μέλλον.

1.2. Η φιλελεύθερη προσέγγιση: Το εθνικό συμφέρον ως ενδοκρατική πραγματικότητα

Η αντιμετώπιση της έννοιας του εθνικού συμφέροντος ως αντικειμενικής πραγματικότητας δέχτηκε την κριτική των φιλελεύθερων¹⁹, οι οποίοι έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο ενδοκρατικό πεδίο. Οι απαιτήσεις των μεμονωμένων ατόμων και των κοινωνικών ομάδων θεωρείται ότι προηγούνται κατά την ανάλυση της πολιτικής. Η πολιτική δράση θεωρείται ότι εδράζεται στην εσωτερική και στην διεθνική κοινωνία των πολιτών, η οποία είναι το σύνολο προσώπων με διαφορετικές προτιμήσεις και κοινωνικές δεσμεύσεις. Τα κοινωνικά διαφοροποιημένα άτομα καθορίζουν πρωταρχικά τα συμφέροντά τους και στη συνέχεια τα προωθούν, ατομικά ή συλλογικά, μέσω της πολιτικής δράσης.

---

¹⁸ Joseph Grieco, "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism", *International Organization* 42(3) 1988, p.487

¹⁹ Η ύπαρξη φιλελεύθερου θεωρητικού παραδείγματος αμφισβητείται από πολλούς θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Robert Keohane, «σε αντίθεση με τη ρεαλιστική και τη μαρξιστική θεωρία, ο φιλελευθερισμός δεν είναι δεσμευμένος σε μία φιλόδοξη και φειδωλή δομική θεωρία» (*International Liberalism Reconsidered* στο *The Economic Limits to Modern Politics*, όπως αποδίδεται στο Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics", *International Organization* 51 (4) 1997, p.515). Η φιλελεύθερη προσέγγιση δεν έχει ένα συγκεκριμένο σύνολο θεωρητικών υποθέσεων και διολισθαίνει σε ουτοπικές, ηθικιστικές και νομικιστικές εκλογικεύσεις. Τα προαναφερθέντα μειονεκτήματα αίρει ο Moravcsik, προτείνοντας συγκεκριμένες, βασικές, θεωρητικές υποθέσεις και δημιουργώντας έτσι τον «φιλελεύθερο διακυβερνητισμό» (liberal intergovernmentalism). Για το λόγο αυτό η ανάλυση του εθνικού συμφέροντος ως ενδοκρατικής πραγματικότητας εδράζεται στην προσέγγιση του Moravcsik.

Για τους φιλελεύθερους, τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων αποτελούν κεντρικό σημείο αναφοράς, επειδή αρνούνται την ουτοπική θέση ότι υφίσταται αρμονία συμφερόντων μεταξύ των κοινωνικών δρώντων. Στην πραγμάτωση των συμφερόντων τους, οι τελευταίοι είναι κατά κανόνα ορθολογικοί. Ο κανόνας όμως αυτός δεν είναι χωρίς εξαιρέσεις: μερικοί από τους δρώντες σε κάθε κοινωνία μπορεί να αναλαμβάνουν δυσανάλογα προς το επιδιωκόμενο όφελος ρίσκα ή και να δρουν ανορθολογικά.

Με βάση τα ανωτέρω, τα κράτη αντιπροσωπεύουν ένα μόνο τμήμα της κοινωνίας τους. Η φιλελεύθερη θεώρηση του κράτους, είναι αυτή του αντιπροσώπου συγκεκριμένων εσωτερικών κοινωνικών δρώντων, οι οποίοι διαρκώς αντιπαρατίθενται, προκειμένου να ελέγξουν τους μηχανισμούς του. Το ποιος τελικά αντιπροσωπεύεται από τον κρατικό μηχανισμό, δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα συγκεκριμένων τυπικών, γραφειοκρατικών δομών, αλλά εξαρτάται και από τις άτυπες διεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε μία κοινωνία, επιτρέποντας εξωθεσμικές διαμορφώσεις της αντιπροσώπευσης.

Συνεπώς, οι κοινωνικές πιέσεις προς το κράτος διαμορφώνουν το εθνικό συμφέρον. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι ο Moravcsik, αποφεύγει να χρησιμοποιήσει τον όρο συμφέρον (*interest*) και ομιλεί περί προτιμήσεων (*preferences*), προκειμένου να διαχωρίσει τον φιλελεύθερο διακυβερνητισμό από την ρεαλιστική θεωρία και να τονίσει την ενδοκρατική διαμόρφωση του συμφέροντος²⁰. Το εθνικό συμφέρον πρέπει να διακρίνεται σαφώς από τις στρατηγικές, διότι είναι προ – στρατηγικό. Είναι, εξ' ορισμού, ανεξάρτητο από το στρατηγικό περιβάλλον, δηλαδή από τις στρατηγικές των άλλων δρώντων. Συνεπώς, όπως τονίζει ο Moravcsik, το εθνικό συμφέρον προηγείται των οποιονδήποτε διαδράσεων μεταξύ των κρατών στο διεθνές σύστημα, για παράδειγμα των απειλών, των πολέμων και της παροχής κινήτρων. Η φιλελεύθερη θεωρία επικεντρώνεται στις συνέπειες που έχει για την κρατική συμπεριφορά η μεταβολή των εθνικών συμφερόντων, λόγω μεταβολής στον συσχετισμό δυνάμεων των κοινωνικών δρώντων, εντός του κράτους αυτού. Αντίθετα, δεν δίδει έμφαση στη μεταβολή του στρατηγικού περιβάλλοντος, εντός του οποίου τα κράτη προσπαθούν να επιτύχουν την υλοποίηση των εθνικών τους στόχων. Η τελευταία παρατήρηση δεν σημαίνει, όμως, ότι τα

---

²⁰ Andrew Moravcsik, *ibid*, p.519

κράτη προωθούν τις ιδεατές τους πολιτικές, χωρίς να έχουν επίγνωση των περιορισμών που δημιουργούνται από τις πολιτικές των άλλων κρατών. Εκείνο όμως που υποστηρίζει ο φιλελευθερισμός είναι, ότι τα κρατικά συμφέροντα δεν είναι κατ' ανάγκη συγκρουσιακά, όπως δέχεται ο ρεαλισμός.

Ο κρίσιμος θεωρητικός δεσμός μεταξύ του εθνικού συμφέροντος και της κρατικής συμπεριφοράς είναι η έννοια της αλληλεξάρτησης των πολιτικών. Η τελευταία έννοια ορίζεται ως το αλγεβρικό άθροισμα του κέρδους και του κόστους που δημιουργείται στις κοινωνίες άλλων κρατών, από την προσπάθεια των κρατών να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Η αλληλεξάρτηση αυτή δημιουργεί τις δεσμεύσεις στην διεθνή κρατική συμπεριφορά και μπορεί να λάβει τρεις μορφές: Αν τα συμφέροντα είναι συμβατά, υπάρχουν ισχυρά κίνητρα για διακρατική συνεργασία. Αν αντιθέτως, τα συμφέροντα είναι μηδενικού αθροίσματος υφίσταται σημαντική πιθανότητα για συγκρουσιακές σχέσεις. Αν τέλος τα κίνητρα είναι μεικτά, τότε τα κράτη έχουν κίνητρα να διαπραγματευθούν για συντονισμό των πολιτικών τους.

Η φιλελεύθερη προσέγγιση, παραμένει δύσκολο να οριοθετηθεί θεωρητικά. Σύμφωνα με τη ρεαλιστική κριτική, αν οι στόχοι, οι πολιτικές και οι πράξεις των κρατών αποτελέσουν το κεντρικό αντικείμενο μελέτης τότε μεταβαίνουμε στο περιγραφικό επίπεδο. Και δυστυχώς, από απλές περιγραφές είναι αδύνατο να εξαχθούν αξιόπιστες και έγκυρες γενικεύσεις. Έτσι δεν μπορεί να δημιουργηθεί ένα αντικειμενικό σημείο αναφοράς, για την εξακρίβωση του εθνικού συμφέροντος των κρατών.

Πέρα όμως από την παρατήρηση αυτή, η φιλελεύθερη προσέγγιση κάνει μία ενδιαφέρουσα «κάθοδο» στο εσωτερικό των κρατών, προκειμένου να επεξηγηθεί η κρατική συμπεριφορά στο διεθνές σύστημα. Σηκώνοντας το πέπλο του κράτους, οι σχέσεις κράτους – κοινωνίας έρχονται στην επιφάνεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ

Οι δύο βασικές προσεγγίσεις για το εθνικό συμφέρον, οι οποίες αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, φαντάζουν ως εντελώς ασύμβατες μεταξύ τους. Η φιλελεύθερη θεωρία προσεγγίζει τις διεθνείς σχέσεις από κάτω προς τα πάνω (bottom – up approach), σε χαρακτηριστική αντίθεση με το ρεαλιστικό παράδειγμα.

Η ριζική αντίθεση φιλελευθερισμού και ρεαλισμού εμφανίζεται καθαρά στις τοποθετήσεις των κορυφαίων της ρεαλιστικής προσέγγισης. Ο Hans Morgenthau διαπιστώνει ότι «η ρεαλιστική προσέγγιση είναι αυτή που διασφαλίζει από δύο συνηθισμένες παρανοήσεις σχετικά με την εξωτερική πολιτική: την ενασχόληση με τα κίνητρα και τις ιδεολογικές προτιμήσεις [των ηγετών που είναι αρμόδιοι για αυτήν]»²¹. Για τον Morgenthau, ακόμη και αν είναι εφικτή η πρόσβαση στα πραγματικά κίνητρα των ηγετών, η γνώση αυτή ελάχιστα μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση της εξωτερικής πολιτικής και το πιθανότερο είναι να οδηγήσει σε αποπροσανατολισμό από τα πραγματικά αίτια της. Η κύρια όμως αντίδραση στη σύζευξη ενδοκρατικής πολιτικής και θεωρίας διεθνών σχέσεων προέρχεται από τον Kenneth Waltz, ο οποίος είναι ριζικά αντίθετος στις θεωρίες που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τα διεθνή αποτελέσματα με βάση τα τεκταινόμενα στο κρατικό επίπεδο, τις οποίες αποδίδει με τον όρο επαγωγικές θεωρίες (reductionist theories). Όπως χαρακτηριστικά τονίζει, «είναι αδύνατο να κατανοηθεί η διεθνής πολιτική με την παρατήρηση του εσωτερικού των κρατών»²².

Οι ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι τα συμφέροντα των κρατών είναι σταθερά και συγκρουόμενα. Με τη συγκεκριμένη παραδοχή, η ρεαλιστική προσέγγιση απελευθερώνει τον μελετητή των διεθνών σχέσεων από την ανάγκη να «κατέλθει» στο εσωτερικό των κρατών και να αναζητήσει τα εθνικά συμφέροντα στην περίπλοκη ενδοκρατική διαδικασία. Παράλληλα, αποφεύγεται ο πειρασμός να υπεισέλθουν ουτοπικές, ηθικιστικές και νομικίστικες προσεγγίσεις στην ανάλυση των διεθνών φαινομένων. Αντιθέτως, οι φιλελεύθεροι δίδουν έμφαση στη μεταβολή των εθνικών συμφερόντων, με

²¹ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, New York: McGraw Hill 2006, p.5

²² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979, p.65

βάση τους εσωτερικούς συσχετισμούς στο κρατικό επίπεδο και απορρίπτουν την προσέγγιση περί σταθερότητας των εθνικών συμφερόντων. Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε το ρεαλιστικό παράδειγμα με τη φράση «η μεταβολή στα μέσα ενδιαφέρει περισσότερο, παρά η μεταβολή στους σκοπούς». Η φιλελεύθερη προσέγγιση αντιστρέφει ουσιαστικά την φράση αυτή: «η μεταβολή στους σκοπούς ενδιαφέρει περισσότερο παρά η μεταβολή στα μέσα».

Παρά την διάσταση που προαναφέραμε, έχουν γίνει κατά διαστήματα, ενσυνείδητες ή ακόμη και ακούσιες προσπάθειες γεφύρωσης της ρεαλιστικής και φιλελεύθερης προσέγγισης. Οι προσπάθειες αυτές, ρεαλιστικής αφετηρίας, κατηγορούνται ότι χαλαρώνουν τις αυστηρές υποθέσεις του ρεαλιστικού παραδείγματος και διολισθαίνουν στο περιγραφικό επίπεδο, απορρίπτοντας την ρεαλιστική θέση περί της σταθερότητας του εθνικού συμφέροντος. Παρόλα αυτά, αξίζει να γίνει μία σύντομη περιγραφή τους, γιατί κάθε προσπάθεια ολιστικής θεώρησης των διεθνών σχέσεων, δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως ενδιαφέρουσα.

2.1. Οι θέσεις του Jack Snyder για την υπερεξάπλωση

Ο Snyder στο βασικότερο σύγγραμμά του²³ προσπαθεί να ερμηνεύσει το φαινόμενο της υπερεξάπλωσης, την οποία ορίζει ως επέκταση, που προκαλεί εξισορροπητικές αντι – συσπειρώσεις ή κόστη μεγαλύτερα από τα λαμβανόμενα οφέλη. Ο Snyder, στην προσπάθειά του αυτή, τονίζει την σπουδαιότητα των εσωτερικών πολιτικών στην ερμηνεία της υπερεξάπλωσης. Το επιχείρημα του μπορεί να αναλυθεί σε τρία διακριτά τμήματα: στο γιατί συμβαίνει η υπερεξάπλωση, με ποιο τρόπο και στο γιατί λαμβάνει τόσο ακραίες μορφές.

Στο πρώτο ερώτημα ο Snyder αναπτύσσει τη θέση ότι ένα κράτος υπερεξαπλώνεται γιατί η επέκταση ωφελεί λίγους πάρα πολύ και ζημιώνει πολλούς λίγο. Συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως το στρατιωτικό κατεστημένο, το διπλωματικό κατεστημένο και το μεγάλο κεφάλαιο

---

²³ Jack Snyder, *Myths of Empire, Domestic Politics and International Ambition*, New York: Cornell University Press 1991

ωφελούνται από τις ιμπεριαλιστικές, στρατοκρατικές πολιτικές. Οι ομάδες αυτές καταλαμβάνουν τον κρατικό μηχανισμό, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα ιδιοτελή τους συμφέροντα. Αυτοί οι οποίοι βλάπτονται από τις συγκεκριμένες πολιτικές, δηλαδή οι φορολογούμενοι, δεν έχουν την απαραίτητη οργάνωση, ώστε να προασπίσουν τα συμφέροντά τους.

Η υπερεξάπλωση επιτυγχάνεται γιατί οι ανωτέρω αναφερόμενες κυρίαρχες ομάδες, προκειμένου να επιτύχουν την υποστήριξη των λαϊκών μαζών, δημιουργούν στρατηγικές εκλογικές, τους μύθους της αυτοκρατορίας, δια των οποίων καλλιεργείται η πίστη στα οικονομικά πλεονεκτήματα της κατάκτησης, στην αποτελεσματικότητα των απειλών και στο κέρδος από τις επιθετικές πολιτικές. Με τη πάροδο του χρόνου, οι ομάδες αρχίζουν να πιστεύουν τους μύθους που οι ίδιες δημιούργησαν, γεγονός που καθιστά την υπαναχώρηση από τις συγκεκριμένες πολιτικές εξαιρετικά απίθανη.

Η επέκταση συχνά καθίσταται δύσκολα ελέγξιμη, διότι οι διάφορες ομάδες στο εσωτερικό του κράτους αλληλοϋποστηρίζονται, προκειμένου να εξασφαλίζουν εσαεί την υποστήριξη στα ιδιοτελή συμφέροντα τους. Συνεπώς η πιθανότητα υπερεξάπλωσης αυξάνεται, όσο περισσότερες οργανωμένες ομάδες συμφερόντων υφίστανται στο εσωτερικό ενός κράτους, φαινόμενο που ο Snyder αποδίδει με τον όρο καρτελοποίηση (cartelization).

Ο Snyder διαχωρίζει τα κράτη σε ολιγαρχικά, δημοκρατικά και καρτελοποιημένα και διαπιστώνει, ότι η τάση για υπερεξάπλωση μετριάζεται στις δύο πρώτες περιπτώσεις κρατών. Άσχετα όμως με το πολίτευμα, όλα τα πολιτικά συστήματα παρουσιάζουν, κατά περιόδους, το σύμπτωμα της καρτελοποίησης, που τα καθιστά περισσότερο επίφοβα για υπερεπέκταση. Προκειμένου ο Snyder να επεξηγήσει την καρτελοποίηση, καταφεύγει στη μορφή εκβιομηχανισμού στις χώρες μελέτης του, δηλαδή την Γερμανία, την Ιαπωνία, την Σοβιετική Ένωση, την Αγγλία και τις ΗΠΑ. Το συμπέρασμά του είναι ότι ο καθυστερημένος εκβιομηχανισμός δημιουργεί καρτελοποιημένο πολιτικό σύστημα, λόγω του κεντρικού ρόλου του κράτους στη διαδικασία και στην αδυναμία αφομοίωσης των προβιομηχανικών ελίτ στο καπιταλιστικό σύστημα.

Ο Snyder παρουσιάζει το επιχείρημά του, ως βελτίωση του ρεαλιστικού παραδείγματος, λόγω της ενσωμάτωσης ενδοκρατικών παραγόντων,

συμβατών με τον ρεαλισμό. Θεωρεί ότι η προσέγγισή του βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τον αμυντικό ρεαλισμό. Σύμφωνα με τη δική του ερμηνεία του αμυντικού ρεαλισμού, το διεθνές σύστημα παρέχει κίνητρα μόνο για συνετή και μετριοπαθή στάση. Κάθε κρατική συμπεριφορά που αποκλίνει από τη στάση αυτή, έρχεται σε αντίθεση με τα πραγματικά συστημικά κίνητρα και συνεπώς, η ερμηνεία της πρέπει να αναζητηθεί σε διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης²⁴. Συνεπώς για τον Snyder, το εθνικό συμφέρον επιβάλλει στα κράτη μη επιθετικές συμπεριφορές και κάθε διαφορετική κρατική συμπεριφορά οφείλεται στην επίδραση ενδοκρατικών παραγόντων.

Όπως όμως παρατηρεί ο Fareed Zakaria²⁵, με αυτό το τρόπο οι συστημικοί παράγοντες δεν λαμβάνονται ουσιαστικά υπόψη και η μελέτη περιορίζεται στο ενδοκρατικό επίπεδο. Ορίζοντας την εξαρτημένη του μεταβλητή όχι ως επέκταση που επιχειρήθηκε από κάποιο κράτος, αλλά ως υπερεπέκταση, δηλαδή ουσιαστικά ως αποτυχημένη επέκταση, ο Snyder αδυνατεί να υπολογίσει την επίδραση της σχετικής ισχύος, του κατ' εξοχήν συστημικού παράγοντα, στο θεωρητικό του μοντέλο. Για παράδειγμα, ενώ τόσο η Σοβιετική Ένωση όσο και οι ΗΠΑ είχαν τον ίδιο βαθμό καρτελοποίησης, οι ΗΠΑ θεωρούνται μετριοπαθείς ως προς την επέκταση, σε αντίθεση με τη Σοβιετική Ένωση. Η διαφοροποίηση οφείλεται κατά τον Zakaria όχι στο ενδοκρατικό πεδίο των δύο χωρών, αλλά στη σχετική ισχύ τους. Απορρίπτοντας το διεθνές σύστημα, ο Snyder ουσιαστικά αρνείται κάθε αντικειμενική διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος με βάση την ισχύ που διαθέτει ένα κράτος. Οι ενδοκρατικοί παράγοντες ευθύνονται αποκλειστικά στο σχηματισμό εθνικών προτιμήσεων, οι οποίες οδηγούν στην υπερεξάπλωση.

Πέρα από τη κριτική των θέσεων του Snyder, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι η ερμηνεία του για το φαινόμενο της υπερεξάπλωσης, ενώ χαρακτηρίζεται από τον ίδιο ως ρεαλιστική, βασίζεται κυρίως στο φιλελεύθερο παράδειγμα. Το θεωρητικό του μοντέλο εδράζεται στην ανάλυση της επίδρασης που ασκεί στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους η μεταβολή στις σχέσεις κοινωνίας – κράτους, κατά την φάση του εκμοντερνισμού. Η θεωρία

---

²⁴ Jack Snyder, *ibid*, pp.10-13

²⁵ Fareed Zakaria, "Realism and Domestic Politics", *International Security* 17(1) 1992, pp. 177-198

του, ως προς τις βασικές της υποθέσεις, δεν διαφέρει ουσιωδώς από τα φιλελεύθερα θεωρήματα περί δημοκρατικής ειρήνης.

2.2. Η θεωρία του Stephen Van Evera για τα αίτια του πολέμου

Η εργασία του Van Evera²⁶ για τα αίτια του πολέμου έχει ως κύριο στόχο την βελτίωση του ρεαλιστικού παραδείγματος, μέσω της απόρριψης του κριτηρίου της θεώρησης της ισχύος, ως ενιαίου, μοναδιαίου μεγέθους (gross structure of power). Κατά τον Van Evera, ο ρεαλισμός καθίσταται ισχυρότερος όταν δεν αντιμετωπίζει την ισχύ συνολικά, αλλά κατατμημένη σε τομείς (fine – grained structure of power) και συμπεριλάβει την παράσταση της ισχύος, αντί για τη πραγματική ισχύ²⁷.

Το βιβλίο καταλήγει σε τέσσερα βασικά συμπεράσματα. Κατ' αρχάς, οι παραστάσεις των κρατών για τη δομή ισχύος επηρεάζουν σημαντικά τον κίνδυνο πολέμου. Τα κράτη πολεμούν όταν πιστεύουν ότι θα επικρατήσουν, όταν εκτιμούν ότι πλεονέκτημα θα έχει η πλευρά που κάνει την πρώτη κίνηση, όταν έχουν την άποψη ότι η σχετική τους ισχύς βρίσκεται σε κάμψη και όταν πιστεύουν ότι η κατάκτηση είναι εύκολη.

Η δεύτερη διαπίστωση του βιβλίου είναι, ότι η πραγματική κατανομή ισχύος επίσης επηρεάζει την πιθανότητα πολέμου, αλλά σε πολύ μικρό βαθμό, διότι αφενός τα κράτη έχουν, συνήθως, διαφορετική παράσταση από αυτή που ισχύει στη πραγματικότητα και αφετέρου γιατί η διεθνής δράση τους βασίζεται ακριβώς σε αυτές τις παραμορφωμένες αντιλήψεις για την ισχύ.

Τρίτο συμπέρασμα είναι ότι η σύγχρονη κατανομή ισχύος προάγει τη σταθερότητα. Τα πλεονεκτήματα από την πρώτη κίνηση είναι στις μέρες μας μικρά, η κατάκτηση είναι δύσκολη και η άνιση ανάπτυξη (τουλάχιστον μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων) δεν είναι τέτοιας έκτασης, ώστε να επιτρέπεται ο πόλεμος. Η πυρηνική επανάσταση είχε μεγάλη συμβολή προς την κατεύθυνση αυτή.

---

²⁶ Stephen Van Evera, *Causes of War*, New York: Cornell University Press 1999. Για μία συνοπτική παρουσίαση των θέσεων του μπορεί κανείς να συμβουλευτεί το άρθρο του "Offence, Defense, and the Causes of War", *International Security* 22(4) 1998, pp.5-43.

²⁷ Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι και ο Waltz αφήνει περιθώρια για την παράσταση ισχύος (αντί της απόλυτης μορφής της) στη θεωρία του. Όπως τονίζει λανθασμένοι υπολογισμοί της ισχύος είναι πιο πιθανό να συμβούν σε ένα πολυπολικό κόσμο, αυξάνοντας έτσι την αστάθειά του (Kenneth Waltz, *supra*, p.168).

Το τελευταίο συμπέρασμα είναι ότι τα κράτη επανειλημμένα προέβησαν σε λανθασμένες εκτιμήσεις για την κατανομή ισχύος. Συχνά πίστευαν ότι το πρώτο βήμα δημιουργούσε σημαντικό πλεονέκτημα έναντι του αντιπάλου, ότι μπροστά τους ανοίγονταν παράθυρα ευκαιρίας για δράση ή ότι η κατάκτηση θα είναι εύκολη. Πολλοί σύγχρονοι πόλεμοι είναι το άμεσο αποτέλεσμα αυτών των ψευδαισθήσεων, που δημιουργούνται από λανθασμένες αντιλήψεις για την ισχύ.

Ποιοι όμως είναι οι λόγοι που προκαλούν αυτούς τους εσφαλμένους υπολογισμούς, δημιουργώντας λανθασμένες παραστάσεις για το εθνικό συμφέρον; Τέσσερις είναι οι πιθανές αιτίες που δίδονται από τον Van Evera, για την ερμηνεία αυτού του φαινομένου²⁸: Ως πρώτη αιτία προβάλλεται η κυριαρχία των επαγγελματιών στρατιωτικών στο σχηματισμό των εθνικών αντιλήψεων για τις διεθνείς σχέσεις και την εθνική ασφάλεια. Οι στρατιωτικοί δεν αναζητούν το πόλεμο, επειδή τον προτιμούν από την ειρήνη. Απλώς, στην προσπάθειά τους να προάγουν την ευημερία του στρατιωτικού οργανισμού, προκαλούν άθελά τους τις συρράξεις. Η στρατιωτική κυριαρχία επί των κρατικών αντιλήψεων δεν είναι σύνηθες φαινόμενο, όμως όταν κάτι τέτοιο συμβαίνει είναι κατά τον Van Evera, εξαιρετικά καταστροφικό.

Η δεύτερη ερμηνεία έγκειται στη τάση των κρατών να δημιουργούν σοβινιστικούς μύθους για τον εθνικό τους χαρακτήρα και για τις συμπεριφορές των άλλων. Οι μύθοι αυτοί, που εξυμνούν το ηρωικό παρελθόν, αποκαθαίνουν από τις αμαρτίες του παρελθόντος και «δαιμονοποιούν» τους εχθρούς, διαιωνίζονται μέσω των συστημάτων παιδείας. Σύμφωνα με τον Van Evera, οι μύθοι αυτοί εξυπηρετούν τις άρχουσες ελίτ, διότι ενισχύουν την υποστήριξη των απλών ανθρώπων σε αυτές.

Μια τρίτη αιτία είναι ότι τα κράτη συχνά αποτυγχάνουν στην ορθή εκτίμηση του περιβάλλοντος, λόγω αδυναμίας των γραφειοκρατικών μηχανισμών. Συχνά οι εθνικές γραφειοκρατίες αναπτύσσουν τις δικές τους νόρμες λειτουργίας, οι οποίες αντιτίθενται στις γραφειοκρατικές υποομάδες, που έχουν ως αντικείμενο την εκτίμηση των καταστάσεων. Κυβερνητικές και μη υπηρεσίες, οι οποίες ασχολούνται με την εκτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων των πανεπιστημιακών και του τύπου,

---

²⁸ Van Evera, *supra*, pp.256-258

πολλές φορές αδυνατούν να προβούν σε ορθές διαπιστώσεις, λόγω του φόβου των επιθέσεων από ομάδες, οι οποίες βλάπτονται από τις ορθές εκτιμήσεις. Το να μιλάει κανείς την γλώσσα της αλήθειας σε αυτούς που έχουν την ισχύ σπάνια ανταμείβεται. Αντίθετα, τις περισσότερες φορές τιμωρείται αυστηρά, με συνέπεια πολλές αλήθειες να μην λέγονται ποτέ.

Ως τέταρτη ερμηνεία δίδεται η τάση των κρατών να μην καθορίζουν επακριβώς τις εθνικές τους στρατηγικές, προκειμένου αυτές να μην στοχοποιούνται από τα άλλα κράτη. Χωρίς όμως καθαρές στρατηγικές, υφίστανται δυσμενείς συνέπειες στη δράση των κρατικών υπευθύνων. Ανεπαρκώς καθορισμένες εθνικές δράσεις δεν μπορούν να ελεγχθούν ουσιαστικά και έτσι να διορθωθούν τα τυχόν σφάλματά τους. Η αοριστία στις εθνικές στρατηγικές επηρεάζει αρνητικά τις δυνατότητες των κρατών να προβαίνουν σε ορθούς υπολογισμούς της διεθνούς κατάστασης, αυξάνοντας τις πιθανότητες πολέμου.

Η έμφαση που δίδει ο Van Evera στις παραστάσεις ισχύος, απορρίπτοντας ουσιαστικά την σταθερότητα των συμφερόντων που προκύπτει με βάση την αντικειμενική θεώρηση αυτής, καθώς και οι πιθανές ερμηνείες που δίδει για την απόκλιση μεταξύ αυτών που τα κράτη αντιλαμβάνονται και της πραγματικότητας, παραπέμπουν ευθέως όχι στη ρεαλιστική προσέγγιση, αλλά στο φιλελεύθερο παράδειγμα. Η αναφορά σε εσωτερικές ομάδες πίεσης, στους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς και στους εθνικούς μύθους που χρησιμοποιούνται από τις ελίτ, εισάγει ιδεαλιστικά στοιχεία στο ρεαλιστικό παράδειγμα, επιβεβαιώνοντας την τάση που διαγνώσθηκε και στον Snyder, για σύμπλευση των σύγχρονων ρεαλιστικών θεωριών με φιλελεύθερα στοιχεία. Ουσιαστικά ο Van Evera αρνείται την ύπαρξη αντικειμενικού εθνικού συμφέροντος, αφού το ενδοκρατικό σύστημα είναι αυτό που δημιουργεί υποκειμενικές παραστάσεις, για το τι το εθνικό συμφέρον απαιτεί.

2.3. Η θεωρία περί σχετικών κερδών του Joseph Grieco

Άλλη μία περίπτωση χαλαρής οριοθέτησης του ρεαλιστικού παραδείγματος αποτελεί η θεωρητική πρόταση του Grieco για τα σχετικά

κέρδη²⁹. Ο Grieco ασκεί κριτική στη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, λόγω του ότι βασίζεται στη θέση ότι τα κράτη είναι ατομικιστικοί δρώντες (atomistic actors). Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους, τα κράτη έχουν τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση – χρησιμότητα από τη διεθνή συνεργασία (που ο Grieco αποδίδει με τον όρο utility, εν συντομία U) άρα και εθνικό συμφέρον στην πραγματοποίησή της, όσο κατορθώνουν μεγαλύτερα απόλυτα κέρδη (που ο Grieco αποδίδει με τον όρο individual payoffs, εν συντομία V). Σε κάθε δε περίπτωση, ισχύει ότι $U=V$, αφού για τους νεοφιλελεύθερους η ικανοποίηση για το κάθε κράτος δεν εξαρτάται από την αντίστοιχη ικανοποίηση των άλλων κρατών. Συνεπώς, το μέγεθος του απόλυτου κέρδους είναι αυτό που καθορίζει το εθνικό συμφέρον, διευκολύνοντας ή όχι τις διεθνείς συνεργασίες.

Αντίθετα, οι ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι τα κράτη δεν δρουν απλώς με βάση το ίδιο συμφέρον, αλλά με βάση τη σχετική τους θέση σε σχέση με τα άλλα κράτη (positional actors). Λόγω του γεγονότος αυτού, τα κράτη δίδουν βάρος όχι μόνο στα απόλυτα, αλλά πολύ περισσότερο στα σχετικά κέρδη, που αποκομίζουν από μία συνεργασία. Έτσι εμποδίζεται πολλές φορές η θέληση των κρατών να συνεργαστούν μεταξύ τους. Συνεπώς, η ικανοποίηση ενός κράτους V από μία διεθνή συνεργασία δεν ισούται με το κέρδος του V, αλλά εξαρτάται από το κέρδος W, που απολαμβάνει η άλλη πλευρά. Ισχύει λοιπόν ότι $U=V-k(W-V)$, όπου ο παράγοντας k αντιπροσωπεύει την ευαισθησία ενός κράτους στη διαφορά μεταξύ των ιδίων απολύτων κερδών και των απολύτων κερδών των άλλων κρατών.

Ο Grieco αναγνωρίζει ότι τα κράτη δεν έχουν την ίδια ευαισθησία στα σχετικά κέρδη και ότι και για κάθε κράτος η ευαισθησία αυτή μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τη περίπτωση. Συνεπώς, ο παράγοντας k (ο οποίος πάντα είναι μεγαλύτερος του μηδενός, ακόμη και στη περίπτωση συνεργασίας με συμμάχους, λόγω της αβεβαιότητας της διεθνούς πολιτικής) δεν έχει σταθερή τιμή, αλλά μεταβλητή. Έτσι, όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή την οποία λαμβάνει, τόσο εμποδίζεται η συνεργασία των κρατών γιατί αυξάνεται η ευαισθησία στα σχετικά κέρδη. Άρα, το εθνικό συμφέρον του κάθε κράτους καθορίζεται από την ευαισθησία που αυτό έχει αναφορικά με τα σχετικά κέρδη.

---

²⁹ Joseph Grieco, "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism", International Organization 42(3) 1988, pp.485-507

Από τι όμως εξαρτάται η τιμή του k ; Ως γενικό κανόνα ο Grieco διατυπώνει τη θέση, ότι η τιμή του k θα αυξάνεται, όσο ένα κράτος μεταβαίνει από σχέσεις «πλουραλιστικής κοινότητας ασφάλειας» σε σχέσεις που πλησιάζουν προς την κατάσταση πολέμου. Σύμφωνα με τον Karl Deutch, στον οποίο παραπέμπει³⁰, πλουραλιστική κοινότητα ασφάλειας υπάρχει όταν υφίσταται πραγματική διασφάλιση ότι τα κράτη – μέλη της κοινότητας δεν πρόκειται σε περίπτωση διαφοράς να πολεμήσουν μεταξύ τους, αλλά θα την επιλύσουν ειρηνικά, κατά το παράδειγμα των σχέσεων Καναδά – ΗΠΑ και Νορβηγίας – Σουηδίας.

Στην προσπάθειά του να εξειδικεύσει ακόμη περισσότερο τους παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του k , ο Grieco επικαλείται τις προηγούμενες εμπειρίες των κρατών, τη φήμη που έχει ένα κράτος ότι εκμεταλλεύεται τα άλλα, το αν ένα κράτος είναι παραδοσιακός σύμμαχος ή παραδοσιακός εχθρός, καθώς και ορισμένους καθαρά ρεαλιστικούς παράγοντες, όπως το αν η σχετική ισχύς ενός κράτους είναι σε άνοδο ή πτώση, τη μετατρεψιμότητα της ισχύος και το αν η συνεργασία αφορά στην ασφάλεια του κράτους ή σε ζήτημα που επηρεάζει την οικονομική του ευημερία³¹.

Όπως είναι φανερό οι παράγοντες που, κατά τον Grieco, καθορίζουν το k δεν οριοθετούνται σαφώς στα πλαίσια της ρεαλιστικής προσέγγισης, αλλά εισάγουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών, που είναι ανεξάρτητες από την ισχύ τους. Το εθνικό συμφέρον προσδιορίζεται από μία απροσδιόριστη σύνθεση συστημικών αλλά και ενδοκρατικών μεταβλητών. Παρά τα προφανή μειονεκτήματα, οι θέσεις αυτές καταδεικνύουν την ανάγκη σύζευξης ρεαλιστικών και μη προσεγγίσεων για την πληρέστερη κατανόηση των διεθνών φαινομένων.

---

³⁰ Karl Deutch, *Political Community*, pp. 5-7, όπως αυτή μεταφέρεται στο Joseph Grieco, *ibid*, p.501

³¹ Για την κριτική της τελευταίας θέσης περί διάκρισης θεμάτων ασφάλειας και οικονομικών θεμάτων αρκεί ο ενδιαφερόμενος να συμβουλευτεί το James Fearon, "Rationalist explanations for war", *International Organization* 49(3) 1995, pp.379-414. Μία οικονομικής φύσης διαφορά μπορεί κάλλιστα να οδηγήσει σε αδυναμία συμφωνίας, λόγω του προβλήματος αξιόπιστων δεσμεύσεων (commitment problem) και συνεπακόλουθα να δημιουργήσει δυναμική σύγκρουσης, χωρίς να εμπλέκεται κάποιο άμεσο, τουλάχιστον, ζήτημα ασφάλειας.

2.4. Η θεωρία του Stephen Walt για τις συμμαχίες

Ο Walt είναι ένας από τους επικριτές του δομικού ρεαλισμού, επειδή θεωρεί ότι αδυνατεί να περιγράψει επακριβώς τις εξισορροπήσεις που συμβαίνουν στο διεθνή χώρο. Αντί για την εξισορρόπηση της ισχύος ο Walt αντιπροτείνει την εξισορρόπηση της απειλής. Οι συμμαχίες προκαλούνται από ανισορροπίες στη παράσταση περί απειλής και όχι από ασυμμετρίες στην ισχύ³². Έτσι το εθνικό συμφέρον εξαρτάται από υποκειμενικές παραστάσεις. Αντίθετα με την έννοια της ισχύος, η έννοια της απειλής, πέρα από τις κλασικές ρεαλιστικές μεταβλητές (όπως για παράδειγμα τις οικονομικές πηγές και τη στρατιωτική τεχνολογία), περιλαμβάνει και μη ρεαλιστικά στοιχεία, όπως την αντίληψη για τις προθέσεις του άλλου κράτους.

Ο Walt θεωρεί ότι η προσέγγισή του αποτελεί σημαντική αναθεώρηση της ρεαλιστικής θεωρίας. Όμως η προσέγγιση περί εξισορρόπησης της απειλής στη πραγματικότητα διασπά την συνοχή όχι μόνο του νεορεαλισμού, αλλά και της ρεαλιστικής προσέγγισης γενικότερα. Με την ανάμειξη της ισχύος με τις αντιλήψεις για τις προθέσεις του άλλου κράτους, η προσέγγιση του Walt οδηγεί ουσιαστικά σε θεμελιώδη αοριστία, διότι το εθνικό συμφέρον ενός κράτους καθίσταται απροσδιόριστο. Όπως παραδέχεται ο ίδιος, «δεν μπορεί κανείς εκ των πραγμάτων να πει...ποιες από τις πηγές κινδύνου θα είναι οι σημαντικότερες σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση»³³. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η ανάλυσή του για την εξισορρόπηση στην Ευρώπη, κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Αντίθετα με τις προβλέψεις της θεωρίας εξισορρόπησης της ισχύος, τα δυτικο-ευρωπαϊκά κράτη συμμαχίσαν με τις ισχυρότερες ΗΠΑ, λόγω των εκτιμήσεων περί απειλής από τη Σοβιετική Ένωση³⁴. Χωρίς όμως μία καθαρή μέθοδο εκτίμησης του σχετικού βάρους των διαφόρων παραγόντων, ρεαλιστικών και μη, που επηρεάζουν την κρατική συμπεριφορά είναι αδύνατο να γίνει ουσιαστική εκτίμηση της θεωρίας του Walt.

---

³² Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press 1987

³³ Stephen Walt, *ibid*, p.22

³⁴ Ο ενδεχόμενος ρόλος της γεωγραφίας στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα δεν αναιρεί τη σπουδαιότητα της ανωτέρω διαπίστωσης. Άλλωστε ο ρεαλισμός (πλην του ηγεμονικού, στον οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια) χωρίς να αρνείται το ρόλο της γεωγραφίας ως συντελεστού ισχύος, της αρνείται πρωτεύοντα ρόλο. Για την τεκμηρίωση της ανωτέρω θέσης, αρκεί κανείς να συμβουλευτεί τον Hans Morgenthau, *supra*, pp.170-171.

Οι επιθετικές προθέσεις ενός κράτους, που σαφώς οριοθετούν την έννοια της απειλής, οδηγούν σαφώς σε προσέγγιση του ρεαλισμού με τις επιστημολογικές προσεγγίσεις. Το βάρος μετατοπίζεται από το αντικειμενικό μέγεθος της ισχύος, στις πεποιθήσεις και αντιλήψεις περί αυτής, ένα καθαρά υποκειμενικό μέγεθος. Η θέση του Walt για το εθνικό συμφέρον, βρίσκεται στην ίδια κατεύθυνση με αυτή του Van Evera, διότι προβαίνει σε επίκληση των παραστάσεων ισχύος. Οι μελετητές των διεθνών σχέσεων προσπαθούν να βρουν τη χρυσή τομή μεταξύ των διαφόρων θεωρητικών προσεγγίσεων, έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν τις ερμηνευτικές αδυναμίες του ρεαλιστικού παραδείγματος, κινούμενοι όμως εντός των ορίων του, θεωρώντας τις προσεγγίσεις τους πρωταρχικά ρεαλιστικές.

2.5. Η προσέγγιση του Fareed Zakaria για τις ΗΠΑ του 19^{ου} αιώνα

Ο Zakaria προβαίνει σε μία σε βάθος ανάλυση των λόγων για τους οποίους οι ΗΠΑ επεκτάθηκαν πολύ πιο αργά κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα απ' ό,τι προδίκαιζε η σχετική ισχύς στην περιοχή³⁵. Για να ερμηνεύσει το φαινόμενο αυτό, ο Zakaria απορρίπτει την παραδοσιακή ρεαλιστική υπόθεση περί ενιαίου κρατικού δρώντος, υιοθετώντας την διάκριση μεταξύ της κρατικής μηχανής (state) και της κοινωνίας (nation). Ισχυρίζεται ότι η κρατική ισχύς δεν εξαρτάται απλώς από τον έλεγχο επί των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά από τη δυνατότητα της κρατικής μηχανής να συλλέγει τους πόρους αυτούς από την κοινωνία³⁶. Συνεπώς, η δυνατότητα ενός κράτους να επεκτείνεται είναι συνάρτηση τόσο της διεθνούς όσο και της εσωτερικής ισχύος του. Και οι δύο αυτοί παράγοντες ήταν απαραίτητοι στην επέκταση της Αμερικής κατά τον 19^ο αιώνα. Τόσο οι συσχετισμοί ισχύος, όσο και η ικανότητα εξασφάλισης

³⁵ Fareed Zakaria, *From Wealth to Power*, New Jersey: Princeton University Press 1998

³⁶ Παρόμοια θέση εκφράζει και ο Χαράλαμπος Παπασωτηρίου στα βιβλία του *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001 και *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1996, ο οποίος θεωρεί ότι η ικανότητα του κυβερνητικού μηχανισμού να συλλέγει τους απαραίτητους πόρους από την κοινωνία αποτελεί μία από τις πέντε βασικές διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής ενός κράτους. Πέρα από την οικονομική διάσταση, σημαντική είναι κατά τον Παπασωτηρίου η εσωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής, δηλαδή η ανοχή (κατ' ελάχιστο) ή (πολύ περισσότερο) η υποστήριξη των κρατικών στόχων από τον πληθυσμό. Δεν παραλείπει δε να τονίσει, ότι το ζήτημα της εσωτερικής νομιμοποίησης λαμβάνει διαφορετικές μορφές, ανάλογα με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα της χώρας.

της υποστήριξης της κοινωνίας, έδωσαν στις ΗΠΑ την δυνατότητα επέκτασης. Έτσι ο Zakaria, αν και δεν διαφοροποιείται από την θέση περί της εξάρτησης του εθνικού συμφέροντος από την ισχύ, συνδέει την τελευταία με ενδοκρατικούς παράγοντες.

Η θέση του Zakaria αποτελεί μία ουσιαστική προσπάθεια στη κατεύθυνση της γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής. Σημαντικό όμως είναι να τονιστεί, ότι η προσέγγιση του δεν βασίζεται στην μεταχείριση της ισχύος ως ενός εξωγενούς παράγοντα, που σχετίζεται με το γεωγραφικό έλεγχο πάνω σε συγκεκριμένες υλικές πηγές, αλλά ως λειτουργία των συγκεκριμένων εσωτερικών πολιτικών συνθηκών στην Αμερική του 19^{ου} αιώνα.

Η έμφαση που δίδει ο Zakaria στην ικανότητα του εσωτερικού πολιτικού συστήματος, εισάγει φιλελεύθερα στοιχεία στη προσέγγισή του. Είναι για παράδειγμα χαρακτηριστικό το γεγονός, ότι στο βιβλίο του επαναλαμβάνει σε πολλά σημεία το κλασσικό ισχυρισμό της φιλελεύθερης θεωρίας περί δημοκρατικής ειρήνης, ότι ο δικαστικός ή νομοθετικός έλεγχος επί της εκτελεστικής εξουσίας υποσκάπτει τη δυνατότητά του κράτους να χρησιμοποιήσει την ισχύ του επιθετικά³⁷. Επιπρόσθετα επικαλείται και άλλες φιλελεύθερες θέσεις, όπως τον οικονομικό εκσυγχρονισμό, την απροθυμία των λαϊκών στρωμάτων για αύξηση των φόρων προκειμένου να χρηματοδοτηθούν πολυδάπανες μακρινές εκστρατείες, την κοινή γνώμη και την πολιτική των κομμάτων.

Ο Zakaria δεν προτείνει συγκεκριμένη γενική θεωρία για τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η σύζευξη των υλικών πηγών ισχύος με το εσωτερικό πολιτικό σύστημα, έτσι ώστε να μπορούν να ερμηνευθούν οι εμφανιζόμενες διαφοροποιήσεις στη κρατική ισχύ και συνεπώς στο εθνικό συμφέρον. Χωρίς όμως την πρόταση συγκεκριμένης θεωρίας περί εσωτερικής πολιτικής, κάθε επιχείρημα που επεξηγεί γιατί συγκεκριμένα κράτη είναι πιο αποτελεσματικά από άλλα στη συγκέντρωση των εσωτερικών πόρων «χωράει» στην κρατοκεντρική ρεαλιστική του προσέγγιση. Πέρα όμως από την ανωτέρω κριτική, η προσπάθεια σύμπλευσης ρεαλιστικών και μη στοιχείων τονίζει για άλλη μία φορά την ανάγκη για ολιστικές προσεγγίσεις στις διεθνείς σχέσεις.

---

³⁷ Fareed Zakaria, *supra*, pp.60-67,77-78,90-127

2.6. Η θεωρία του Robert Gilpin για τους κύκλους ηγεμονίας και πολέμου

Ο Gilpin στο πλέον γνωστό σύγγραμμά του³⁸ χρησιμοποιεί τις ρεαλιστικές υποθέσεις εργασίας προκειμένου να ερμηνεύσει 2400 χρόνια της ιστορίας του δυτικού πολιτισμού. Ο καταμερισμός της ισχύος μεταξύ των κρατών αποτελεί την κύρια πηγή ελέγχου στο διεθνές σύστημα. Με βάση τη θέση του αυτή, πολλοί μελετητές εντάσσουν την προσέγγισή του στο δομικό ρεαλισμό³⁹.

Ο Gilpin θεωρεί την ιστορία ως μία αέναη κυκλική επανάληψη. Ο τερματισμός ενός ηγεμονικού πολέμου, δημιουργεί την αφετηρία ενός κύκλου ανάπτυξης, επέκτασης και παρακμής. Καθώς στο πλαίσιο αυτό η ισχύς αναδιανέμεται, ο νέος καταμερισμός ισχύος έρχεται σε αντίθεση με τους κανόνες που διέπουν την λειτουργία του συστήματος και κυρίως αυτούς που αφορούν στην ιεραρχία και το κύρος μεταξύ των κρατών. Με τον ηγεμονικό πόλεμο δημιουργείται νέα ιεραρχία και ρυθμίζεται η «ηγεμονική διακυβέρνηση» του διεθνούς συστήματος.

Η αρχή ότι οι κανόνες ενός συστήματος είναι σε συμφωνία με τους υφιστάμενους συσχετισμούς ισχύος αποτελεί βασική θέση του ρεαλισμού, με βάση την οποία προσεγγίζεται το διεθνές δίκαιο από τους ρεαλιστές. Όπως είναι προφανές, τα κράτη ως κεντρικοί ορθολογικοί δρώντες, δημιουργούν κανόνες και θεσμούς, που είναι σε συμφωνία με τα συμφέροντά τους και τους δίνουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν την ισχύ τους. Αυτό που προσθέτει ο Gilpin στη στατική θεώρηση του Waltz, είναι η προτεινόμενη λύση στο αδιέξοδο του στατικού ρεαλισμού που αφορά στο ότι οι διεθνείς κανόνες και θεσμοί σταδιακά απομακρύνονται από τις πραγματικότητες της κατανομής ισχύος και ότι οι ηγεμονικές δυνάμεις με την πάροδο του χρόνου παρακμάζουν. Συνεπώς, τα ηγεμονικά κράτη δεν επιτυγχάνουν να προσαρμόσουν το εθνικό τους συμφέρον στη νέα κατανομή της ισχύος.

Στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει την παρακμή των ηγεμονικών δυνάμεων, ο Gilpin διατυπώνει τον κανόνα περί άνισης ανάπτυξης. Ο νόμος

³⁸ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press 1981

³⁹ Η προσέγγισή του Gilpin συνιστά ένα ιδιαίτερο παρακλάδι του δομικού ρεαλισμού, υπό τον τίτλο θεωρία μετάβασης της ισχύος (power transition theory), σύμφωνα με τους Colin Elman, και Miriam Elman, *History vs Neo-realism: A Second Look*, *International Security* 20(1) 1998, p.186.

αυτός εδράζεται κατά τον Gilpin σε τρεις διακριτές διαδικασίες. Η πρώτη αφορά στα μηδαμινά κέρδη από την επέκταση της ηγεμονίας. Καθώς η ηγεμονεύουσα δύναμη επεκτείνεται, το οικονομικό πλεόνασμα πρέπει να αυξάνει γρηγορότερα από το κόστος των πολεμικών επιχειρήσεων. Όμως, ύστερα από κάποιο όριο της επέκτασης, οι οικονομικές επιστροφές συρρικνώνονται. Ο νόμος των μειούμενων απολαβών έχει, σύμφωνα με τον Gilpin, παγκόσμια εφαρμογή και έτσι η ανάπτυξη οποιασδήποτε κοινωνίας περιγράφεται από μία καμπύλη σχήματος «S». Η δεύτερη αιτία της άνισης ανάπτυξης έγκειται στο γεγονός ότι τα ηγεμονικά κράτη παρουσιάζουν την τάση να καταναλώνουν παρά να επενδύουν. Η στροφή προς την κατανάλωση μειώνει τις δυνατότητες διατήρησης των ίδιων ρυθμών ανάπτυξης στα ηγεμονικά κράτη. Τέλος, οι ηγεμόνες παρακαμάζουν διότι οι πετυχημένες τεχνολογίες, πάνω στις οποίες εδράστηκε η ανάπτυξή τους, διαχέονται σε άλλα κράτη. Μέσω της διάχυσης αυτής, η ηγεμονική δύναμη χάνει σταδιακά τα πλεονεκτήματα πάνω στα οποία εδράζεται η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική της πρωτοκαθεδρία.

Το τελευταίο από τα αίτια παρακμής είναι καθαρά συστημικό και έτσι σε πλήρη συμφωνία με τον δομικό ρεαλισμό του Waltz. Οι δύο πρώτες διαδικασίες όμως, αντανακλούν την λειτουργία όχι μόνο συστημικών δυνάμεων, αλλά και δυνάμεων στο επίπεδο των κοινωνιών. Για τα μειωμένα οικονομικά κέρδη δεν ευθύνεται μόνο η επέκταση της αμυντικής περιμέτρου και συνεπώς η αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, αλλά και εσωτερικοί παράγοντες, όπως η τεχνολογική καινοτομία της κοινωνίας και οι εσωτερικές της δομές, που παρέχουν τα κίνητρα για τις καινοτομίες αυτές. Επιπρόσθετα, η στροφή των ηγεμονικών κρατών προς την κατανάλωση είναι μερικώς αποτέλεσμα συστημικών παραγόντων και συγκεκριμένα της κυρίαρχης θέσης τους στο διεθνές σύστημα, διότι μπορούν να μετακυλύουν το κόστος της διαρκούς προσαρμογής στα άλλα κράτη, τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα. Αλλά είναι δύσκολο κάποιος να αρνηθεί ότι ο χαρακτήρας της κοινωνίας επηρεάζει τη στροφή της προς τον καταναλωτισμό, με συνέπεια να ανακύπτουν διλήμματα σχετικά με το λεγόμενο «μέρισμα της ειρήνης».

Συνεπώς, η διαλεκτική σχέση μεταξύ εσωτερικών και συστημικών στοιχείων αποκτά σημαντικό ρόλο στην επεξήγηση του πολέμου και της

αλλαγής στο διεθνές σύστημα⁴⁰. Χωρίς τη σχέση αυτή, η συστημική θεωρία του Gilpin, αν και συμβάλλει στην κατανόηση των διεθνών φαινομένων, δεν μπορεί να ερμηνεύσει επακριβώς το φαινόμενο της αλλαγής⁴¹. Εν κατακλείδι, αν και ο Gilpin ορίζει το εθνικό συμφέρον αποκλειστικά με όρους ισχύος, αφήνει ανοιχτή την εξάρτηση της μεταβολής του συμφέροντος αυτού και από ενδοκρατικούς παράγοντες.

2.7. Η θεωρία του Stephen Krasner περί εθνικού συμφέροντος

Ο Stephen Krasner, θεωρώντας ότι η έννοια του εθνικού συμφέροντος έχει υποστεί σημαντική κακομεταχείριση, από τις μαρξιστικές και φιλελεύθερες προσεγγίσεις, προσπάθησε να την υπερασπιστεί στο γνωστό ομότιτλο βιβλίο του⁴². Σε αντίθεση όμως με τις περισσότερες ρεαλιστικές προσεγγίσεις, οι οποίες θεωρούν το εθνικό συμφέρον ως βασική υπόθεση, προκειμένου να εξαχθούν λογικά συμπεράσματα για τη διεθνή πολιτική, ο Krasner ορίζει το εθνικό συμφέρον ως τις προτιμήσεις των κεντρικών προσώπων που λαμβάνουν τις αποφάσεις στην εξωτερική πολιτική. Στο βιβλίο του λοιπόν, δεν ακολουθεί την αφαιρετική κρατοκεντρική μέθοδο (*deductive statist approach*), την οποία ταυτίζει με τον Morgenthau, αλλά αντίθετα την εμπειρική κρατοκεντρική μέθοδο (*empirical – inductive statist approach*).

Προκειμένου όμως οι προτιμήσεις των οργάνων λήψης αποφάσεων να συνιστούν το εθνικό συμφέρον, θα πρέπει να πληρούν δύο βασικά χαρακτηριστικά: Αφενός, οι προτιμήσεις αυτές δεν θα πρέπει σταθερά να ευνοούν συγκεκριμένες τάξεις ή ομάδες εντός της κοινωνίας και αφετέρου δεν θα πρέπει να μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου. Στόχος του βιβλίου είναι να αποδείξει, μέσω της μελέτης της συμπεριφοράς των κεντρικών

---

⁴⁰ Παρά το ενδιαφέρον του Gilpin στις εσωτερικές αιτίες της παρακμής των ηγεμονικών δυνάμεων, πολλοί μελετητές, όπως οι Elman και Elman (*ibid*, p.186), θεωρούν ότι οι συστημικοί παράγοντες είναι αυτοί που παίζουν τον καταλυτικό ρόλο στη κρατική συμπεριφορά. Η διαπίστωση αυτή, ακόμη και αν γίνει δεκτή στην ολότητά της, σε τίποτα δεν μειώνει την αξία της διαπίστωσης, για τη σύμπλευση και εσωτερικών παραγόντων στην ερμηνεία της κρατικής συμπεριφοράς.

⁴¹ Ειδικά η ειρηνική αλλαγή, υπό συνθήκες κάμψης της ηγεμονικής δύναμης, αναγνωρίζεται από τον Gilpin ως ένα από τα θεμελιώδη προβλήματα των διεθνών σχέσεων. Όμως το φαινόμενο αυτό δεν μπορεί να ερμηνευθεί εύκολα από τη θεωρία του και ο Gilpin με πρόθεση αποφεύγει να εστιάσει σε αυτήν (Robert Gilpin, *supra*, p.44).

⁴² Stephen Krasner, *Defending the National Interest*, New Jersey: Princeton University Press 1978

οργάνων λήψης αποφάσεων στις ΗΠΑ επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής⁴³, ότι είναι δυνατό να αναφερόμαστε σε εθνικό συμφέρον, που πληροί τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Η μελέτη του Krasner αφορά στην πολιτική των επενδύσεων των ΗΠΑ στο εξωτερικό, στον οικονομικό τομέα των πρώτων υλών.

Βασικό συμπέρασμα του βιβλίου είναι η διαφοροποίηση που υφίσταται μεταξύ κράτους και κοινωνίας. Παρά τις κοινωνικές πιέσεις, το κράτος είναι ένας αυτόνομος δρών. Οι στόχοι που προσπαθεί το κράτος να επιτύχει δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ένα άθροισμα των επιθυμιών των διάφορων κοινωνικών ομάδων, αλλά προάγουν το γενικότερο κοινωνικό συμφέρον. Στον τομέα των πρώτων υλών η εξωτερική πολιτική της Αμερικής έχει διαχρονικά, σύμφωνα με τον Krasner, τους κάτωθι στόχους με αύξουσα σειρά σπουδαιότητας: Πρώτον, τη μείωση των τιμών μέσω της αύξησης του ανταγωνισμού στην αγορά, δεύτερον την εξασφάλιση της ασφάλειας της προμήθειας των πρώτων υλών και τέλος την προώθηση συγκεκριμένων στόχων της γενικότερης εξωτερικής πολιτικής.

Παρόλα αυτά, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας αναγνωρίζει, παρά την ύπαρξη της σταθερότητας των στόχων, οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν από τις ΗΠΑ δεν παρουσίασαν συνοχή. Αναλύοντας τις πράξεις της κυβέρνησης της Αμερικής, σε σύγκριση με τις προτιμήσεις των κεντρικών οργάνων με την αποφασιστική αρμοδιότητα επί της εξωτερικής πολιτικής, δημιουργείται μία πολύπλοκη εικόνα⁴⁴. Και αυτό διότι ο κατακερματισμός του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, ο οποίος έχει σαν συνέπεια ένα «αδύναμο» κράτος σε σχέση με την κοινωνία, επέτρεψε σε πανίσχυρα ιδιωτικά εσωτερικά συμφέροντα να εκτρέψουν πολλές από τις κρατικές πολιτικές. Επιπρόσθετα σε πολλές περιπτώσεις, οι ΗΠΑ ήταν ικανές να καθορίσουν δικούς τους

---

⁴³ Ο Krasner θεωρεί ότι τα όργανα αυτά είναι ο Πρόεδρος και ο Υπουργός Εξωτερικών και οι πλέον σπουδαίοι θεσμοί ο Λευκός Οίκος και το Υπουργείο Εξωτερικών. Αυτό που διακρίνει τους θεσμούς αυτούς είναι ο σημαντικός βαθμός απομόνωσης από τις κοινωνικές πιέσεις. Και άλλοι κυβερνητικοί θεσμοί (όπως το Υπουργείο Άμυνας, το Υπουργείο Οικονομικών, η CIA και το FBI) έχουν κατά καιρούς συμβάλει στη διαμόρφωση της πολιτικής των ΗΠΑ στα ζητήματα των πρώτων υλών, αλλά λόγω της συχνής μεταβολής της συμπεριφοράς τους, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως τμήμα του κράτους σε μία κρατοκεντρική προσέγγιση (*ibid*, p.11)

⁴⁴ Stephen Krasner, *ibid*, p.331

αυτόνομους στόχους των οικονομικών διεθνών σχέσεων, με «μη λογικό» τρόπο⁴⁵.

Στην προσπάθειά του να υπερασπιστεί την έννοια του εθνικού συμφέροντος, ο Krasner διασπά τον κρατικό μανδύα και αναλύει το εσωτερικό πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ ακολουθώντας ουσιαστικά μεθόδους προσδιορισμού του εθνικού συμφέροντος που προσιδιάζουν στους συμπεριφοριστές και τους φιλελεύθερους⁴⁶, φέρνοντας τις δύο προσεγγίσεις πιο κοντά. Γιατί όμως ο Krasner ακολουθεί τη μέθοδο αυτή; Η απάντηση που δίδει ο ίδιος ο καθηγητής δεν μπορεί παρά να προβληματίσει: Η μελέτη του εσωτερικού πολιτικού συστήματος είναι επιβεβλημένη διότι το ζήτημα με το οποίο ασχολείται το βιβλίο, δηλαδή ο τομέας των πρώτων υλών, είναι πρόβλημα της εξωτερικής πολιτικής (foreign politics) και όχι των διεθνών σχέσεων (international politics)⁴⁷. Γιατί όμως να υφίσταται η διάσταση αυτή: Ποια η ακριβής θέση μεταξύ διεθνών σχέσεων και εξωτερικής πολιτικής;

---

⁴⁵ Stephen Krasner, *ibid*, pp.10, 15-16, 333. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τον ορισμό του Pareto, για τη λογική (ή ορθολογική) συμπεριφορά: είναι αυτή, στην οποία οι υπολογισμοί κόστους – οφέλους για τον δρώντα, είναι ίδιοι με τους υπολογισμούς ενός πεπειραμένου τρίτου παρατηρητή. Η συμπεριφορά είναι παράλογη, όταν αντί της προαναφερθείσας ταύτισης, υφίσταται διάσταση. Τέτοια συμπεριφορά στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ παρουσιάστηκε στην υπερεκτίμηση της σπουδαιότητας των κομμουνιστικών στοιχείων σε ξένες χώρες και στην πρόσληψη στοιχείων ιδεολογικής σταυροφορίας στην μάχη κατά του κομμουνισμού. Στη σταυροφορία αυτή δεν υπήρξαν πολλές φορές ορθολογικοί υπολογισμοί και ακόμη και δυσβάσταχτα κόστη παρουσιαζόταν ως αποδεκτά, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της πολιτικής των ΗΠΑ. Παρά την ανωτέρω διαπίστωση, ο Krasner θεωρεί ότι και ιδεολογικοί στόχοι, οι οποίοι συσχετίζονται με τις αντιλήψεις για την ορθή οργάνωση των κοινωνιών, συμπεριλαμβάνονται στην έννοια του εθνικού συμφέροντος.

⁴⁶ Είναι χαρακτηριστικό, ότι η μέθοδος που ακολουθεί ο Krasner, περιγράφεται στο βιβλίο των Κώνστα – Αρβανιτόπουλου ως αυτή που ακολουθείται από όσους ισχυρίζονται ότι το εθνικό συμφέρον δεν είναι σταθερό (Δημήτρης Κώνστας και Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1997, p.237). Εντύπωση, επίσης, προκαλεί ότι, προκειμένου να αποδείξει την σταθερότητα του εθνικού συμφέροντος, ο Krasner διαχωρίζει τους κρατικούς θεσμούς σε δύο κατηγορίες: αφενός σε αυτούς που είναι απομονωμένοι από την κοινωνία και αφετέρου σε αυτούς που είναι ανοικτοί στις επιρροές της. Το εθνικό συμφέρον εκφράζεται μόνο από τους πρώτους και όχι από τους δεύτερους.

⁴⁷ Stephen Krasner, *supra*, p.13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΩΡΙΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Όπως καθίσταται εμφανές από τα προαναφερθέντα, υφίσταται η άποψη ότι, σε θεωρητικό επίπεδο τουλάχιστον, η εξωτερική πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις δεν θα πρέπει να συγχέονται, διότι η μεν εξωτερική πολιτική συσχετίζεται με το εσωτερικό των κρατών, σε αντίθεση με την ορθή προσέγγιση των διεθνών σχέσεων που είναι συστημική. Εφόσον η θέση αυτή είναι ορθή, τότε δεν έχει εξ' αρχής νόημα να αναφερόμαστε σε σύζευξη συστημικού και ενδοκρατικού επιπέδου στην έννοια του εθνικού συμφέροντος. Συνεπώς θα πρέπει να ασχοληθούμε με την τοποθέτηση αυτή, πριν προχωρήσουμε στη θεωρητική μας πρόταση.

Κύριος εκφραστής της θέσης ότι η εξωτερική πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις δεν θα πρέπει να συγχέονται, είναι ο Kenneth Waltz, ο οποίος ισχυρίζεται μετ' επιτάσεως ότι η συστημική θεωρία των διεθνών σχέσεων δεν ταυτίζεται με τη θεωρία εξωτερικής πολιτικής⁴⁸. Σύμφωνα με τον Waltz είναι «σφάλμα να συγχέεται η θεωρία των διεθνών σχέσεων με τη θεωρία της εξωτερικής πολιτικής»⁴⁹. Μία θεωρία σχετικά με την εξωτερική πολιτική κινείται αναγκαστικά στο εθνικό επίπεδο. Συνεπώς, δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική θεωρία περί εξωτερικής πολιτικής, λόγω του ότι η συμπεριφορά των ηγετών, αλλά και των υπολοίπων δυνάμεων που δρουν στο εθνικό επίπεδο, είναι αδύνατο να προσδιορισθεί με θεωρητική ακρίβεια.

Ο Waltz δεν δίδει σαφή ορισμό της θεωρίας της εξωτερικής πολιτικής. Σίγουρα όμως, στον πυρήνα της έννοιας εντάσσεται κάθε θεωρία που ερμηνεύει, έστω ορισμένες, πτυχές της εξωτερικής πολιτικής ή τα άμεσα αποτελέσματα της πολιτικής αυτής. Αν ο ισχυρισμός του Waltz είναι ορθός, τότε δεν έχει εξαρχής νόημα να αναφερόμαστε ούτε σε συστημική, ούτε φυσικά σε ενδοκρατική ερμηνεία της εξωτερικής πολιτικής. Μπορεί να υπάρξει γέφυρα μεταξύ της συστημικής θεωρίας περί διεθνούς πολιτικής και της

---

⁴⁸ Οι παραδοσιακοί ρεαλιστές δεν δείχνουν να ενστερνίζονται πλήρως τις απόψεις του Waltz, περί απόλυτης διάκρισης μεταξύ της θεωρίας διεθνών σχέσεων και της θεωρίας εξωτερικής πολιτικής. Ο Morgenthau, σε πολλά σημεία του έργου του *Politics Among Nations*, αναφέρεται σε θεωρία εξωτερικής πολιτικής υποδηλώνοντας τη θεωρία διεθνών σχέσεων. (Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, New York: McGraw Hill 2006, p.7).

⁴⁹ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979, p.121

θεωρίας εξωτερικής πολιτικής των κρατών ή η διάκριση μεταξύ των δύο είναι απόλυτη όπως ισχυρίζεται ο Waltz;

Ο διαχωρισμός μεταξύ συστημικών θεωριών και θεωριών περί εξωτερικής πολιτικής δεν είναι τόσο κάθετος όσο εκ πρώτης όψεως φαίνεται, όπως παρατηρεί ο James Fearon⁵⁰. Κατ' αρχάς, τα αντικείμενα που ο δομικός ρεαλισμός προσπαθεί να εξηγήσει, όπως για παράδειγμα η εξισορρόπηση, είτε αποτελούν έκφραση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών είτε είναι το άμεσο αποτέλεσμα, μερικές φορές μη ηθελημένο, αυτής της πολιτικής.

Ποια είναι όμως τα επιχειρήματα του Waltz, με τα οποία τεκμηριώνει τη θέση του περί του ότι η θεωρία διεθνών σχέσεων δεν είναι θεωρία της εξωτερικής πολιτικής; Το πρώτο επιχείρημα αντλείται από τη νεοκλασική μικρο – οικονομική θεωρία, η οποία αντιμετωπίζει τις επιχειρήσεις ως «μαύρα κουτιά», που καθορίζουν τις πολιτικές τους, με βάση τις πιέσεις της αγοράς. Κατ' αναλογία, η θεωρία των διεθνών σχέσεων θα πρέπει να περιορίζεται στην εξέταση του συστημικού επιπέδου, χωρίς «κάθοδο» στο εσωτερικό των κρατών. Όμως όπως παρατηρεί ο Allison⁵¹, η ανάλογη εφαρμογή της νεοκλασικής θεωρίας στο διεθνές σύστημα παρουσιάζει πολλά προβλήματα, διότι το διεθνές σύστημα δεν ομοιάζει με αγορά σε συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού, αλλά με ολιγοπωλιακή αγορά, στην οποία ορισμένα κράτη δεσπόζουν. Η ερμηνεία όμως της συμπεριφοράς των ολιγοπωλίων, δεν μπορεί να γίνει χωρίς «κάθοδο» στο εσωτερικό των εταιριών. Έτσι, δημιουργήθηκαν διάφορες θεωρίες, οι οποίες απορρίπτουν την υπόθεση της νεοκλασικής θεωρίας για τις εταιρίες περί ενιαίου, ορθολογικού δρώντος και αναλύουν τις αλληλεπιδράσεις που εξελίσσονται μέσα στο περιβάλλον της κάθε εταιρίας, προκειμένου να ερμηνευθεί η στρατηγική της. Πέρα από την ανωτέρω διαπίστωση, ο Waltz επιφέρει μία σημαντική τροποποίηση στη κλασική μικρο – οικονομική θεωρία, η οποία υπονομεύει την αξιοπιστία της αναλογικής μεταφοράς της στο διεθνές σύστημα: Υποθέτει ότι τα κράτη έχουν ως σκοπό την επιβίωση τους. Αντίθετα, στην μικρο – οικονομική θεωρία δεν υποτίθεται, ότι οι εταιρίες έχουν ως σκοπό την επιβίωση στο άναρχο

---

⁵⁰ James Fearon, "Domestic Politics, Foreign Policy, and Theories of International Relations", *Annual Review of Political Science* 1998 (1), p.293

⁵¹ Graham Allison, Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York: Longman 1999, p.405

περιβάλλον της αγοράς. Οι εταιρίες, στο πλαίσιο της μεγιστοποίησης των κερδών τους, μπορεί να επιλέξουν τη συγχώνευση, άρα την εξαφάνισή τους.

Ο Waltz εντυπωσιάζεται από το γεγονός ότι πολλά από τα αποτελέσματα των εξωτερικών πολιτικών διαφέρουν από τις πραγματικές κρατικές προθέσεις και το θεωρεί ως απόδειξη των αποτελεσμάτων του διεθνούς συστήματος (system effects). Ακόμα όμως και τα μη ηθελημένα αποτελέσματα, εντάσσονται στη θεωρία εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε ανωτέρω.

Επιπρόσθετα ο Waltz τονίζει ότι η εξωτερική πολιτική των κρατών καθορίζεται από πολλούς και ευμετάβλητους παράγοντες. Συνεπώς η συστημική θεωρία «δεν μας εξηγεί γιατί το κράτος X έκανε μία συγκεκριμένη κίνηση, την περασμένη Τρίτη»⁵². Εξ' αντιδιαστολής συνάγεται ότι, σύμφωνα με τον Waltz, η θεωρία της εξωτερικής πολιτικής πρέπει να προβλέπει με ακρίβεια τις κινήσεις της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, ενώ ο δομικός ρεαλισμός δίδει μόνο γενικές τάσεις και κανονικότητες. Αυτές όμως οι τάσεις, που περιγράφονται από τη συστημική θεωρία, δεν μπορεί παρά να αφορούν στην εξωτερική πολιτική των κρατών. Δεν θα μπορούσε ο δομικός ρεαλισμός να διαπιστώνει γενικές τάσεις, αν κανένα κράτος δεν ασκούσε εξωτερική πολιτική, η οποία θα ενίσχυε την γενική τάση. Αν μία θεωρία ερμηνεύει τις γενικές τάσεις, τότε σίγουρα θα πρέπει να έχει ερμηνευτική αξία, σχετικά με τις επιμέρους εξωτερικές πολιτικές των κρατών.

Η θεώρηση του Waltz βασίζεται στη διαπίστωση, ότι ο δομικός ρεαλισμός επεξηγεί το γιατί κράτη που βρίσκονται σε παρόμοια διεθνή θέση παρουσιάζουν παρόμοιες συμπεριφορές, παρά τις εσωτερικές τους διαφορές. Συνεπώς, η θεωρία της εξωτερικής πολιτικής πρέπει να ερμηνεύει την απόκλιση που παρατηρείται στη συμπεριφορά των κρατών, τα οποία έχουν παρόμοια διεθνή θέση. Η αναφορά του Waltz σε «συμπεριφορά» των κρατών, σίγουρα αγγίζει την έννοια της εξωτερικής πολιτικής, όπως διατυπώθηκε ανωτέρω. Πως αλλιώς μπορεί να νοηθεί η «διεθνής συμπεριφορά» των κρατών, δεν είναι εύκολα αντιληπτό. Στην πραγματικότητα, ο ίδιος ο θεμελιωτής του δομικού ρεαλισμού τονίζει ότι «η θεωρία των διεθνών σχέσεων είναι σχετική με την εξωτερική πολιτική των κρατών, αλλά ερμηνεύει

---

⁵²Kenneth Waltz, *supra*, p.121

μόνο ορισμένες εκφάνσεις αυτής»⁵³. Συνεπώς, το γεγονός ότι η συστημική θεωρία δεν είναι θεωρία της εξωτερικής πολιτικής, οφείλεται στον στενότερο ορισμό της θεωρίας της εξωτερικής πολιτικής κατά τον Waltz.

Με βάση τα ανωτέρω, η επεξήγηση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, είναι σημαντικό τμήμα της θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Το αντικείμενο των θεωριών των διεθνών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων των συστημικών, είναι και πρέπει να είναι οι εξωτερικές πολιτικές των κρατών και οι συνέπειές τους. Όπως παρατηρεί ο Fearon, «ο Waltz προτείνει στενότερες κατασκευές της έννοιας της θεωρίας της εξωτερικής πολιτικής, προκειμένου εξ ορισμού να υπάρχει διάσταση μεταξύ της θεωρίας εξωτερικής πολιτικής και της συστημικής του θεωρίας»⁵⁴.

Το γεγονός ότι μία συστημική θεωρία δεν μπορεί να ερμηνεύσει όλες τις πτυχές της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, δεν συνεπάγεται ότι η συστημική θεωρία είναι άσχετη με την επεξήγηση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Η θεωρία περί εξωτερικής πολιτικής είναι, συνεπώς, έμφυτο και αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων.

---

⁵³ Kenneth Waltz, *ibid*, p.72

⁵⁴ James Fearon, *supra*, p.297

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΖΕΥΞΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΤΙΘΕΜΕΝΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ

Έχοντας διαπιστώσει ότι η συστημική θεωρία των διεθνών σχέσεων συσχετίζεται άμεσα με τη θεωρία περί της εξωτερικής πολιτικής, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μία προσπάθεια σύζευξης των δύο προσεγγίσεων περί εθνικού συμφέροντος, αφενός της ρεαλιστικής, η οποία τονίζει την αντικειμενική του διάσταση και της φιλελεύθερης, που δίδει έμφαση στον ενδοκρατικό τρόπο σχηματισμού του. Πρωταρχικά όμως, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ένα προκαταρκτικό ερώτημα. Είναι απαραίτητη η σύζευξη αυτή; Γιατί να αναζητηθούν οι δρόμοι που φέρνουν τις δύο, κατ' αρχάς ασύμβατες, προσεγγίσεις πιο κοντά;

Παρά την αυταπόδεικτη γοητεία της, η ρεαλιστική θεώρηση της έννοιας του εθνικού συμφέροντος έχει σημαντικούς περιορισμούς, όπως διαπιστώσαμε και ανωτέρω. Η προσέγγιση του Morgenthau παρουσιάζει το μειονέκτημα της έλλειψης συγκεκριμένου περιεχομένου. Η έννοια της ισχύος γεννούσε πάντοτε αναπάντητα ερωτήματα. Ισχύς ως εθνικό συμφέρον, αλλά για πιο σκοπό; Η ισχύς ως αυτοσκοπός, εδράζεται σε διφορούμενες εκτιμήσεις για την ανθρώπινη φύση. Η πιο προφανής απάντηση για το ρόλο της ισχύος είναι η προστασία των κυρίων στόχων του κράτους που αφορούν στην επιβίωσή του: δηλαδή στην εδαφική του ακεραιότητα και τη πολιτική του αυτονομία. Όταν οι στόχοι αυτοί απειλούνται, η ρεαλιστική θεωρία δίδει ακριβείς ερμηνείες για την κρατική συμπεριφορά.

Όσο όμως απομακρυνόμαστε από την επίτευξη των στόχων αυτών, οι αποκρίσεις σχετικά με το τι επιβάλλει το εθνικό συμφέρον διαφοροποιούνται ριζικά. Το περιεχόμενο του εθνικού συμφέροντος ενός κράτους παραμένει ασαφές, αν το κράτος αυτό, λόγω της θέσης του στο διεθνές σύστημα, δεν απειλείται. Η ρεαλιστική προσέγγιση του εθνικού συμφέροντος, για παράδειγμα, δεν μπορεί να φανεί χρήσιμη σε ένα ηγεμονικό κράτος, του οποίου η εδαφική ακεραιότητα και η πολιτική αυτονομία είναι απόλυτα εξασφαλισμένες⁵⁵. Το ίδιο ισχύει αν δεν υφίσταται άμεση σχέση ανάμεσα στο

---

⁵⁵ Ακόμα και στην περίπτωση που γίνει δεκτό ότι το εθνικό συμφέρον επιτάσσει την αναγωγή του κράτους αυτού σε περιφερειακό ηγεμόνα και στην αποτροπή εμφάνισης άλλων περιφερειακών ηγεμόνων σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως ισχυρίζεται ο ηγεμονικός ρεαλισμός (βλ. John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W.

διεθνές πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένα κράτος και στην επιβίωσή του. Υπάρχουν πολλά ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής⁵⁶, που δεν μπορούν άμεσα να συσχετισθούν με τους στόχους της επιβίωσης ενός κράτους στο άναρχο διεθνές σύστημα.

Ο ορισμός του Waltz περιπλέκει τα πράγματα ακόμη περισσότερο. Ως προς τον στόχο της επιβίωσης ισχύουν τα όσα αναφέραμε αμέσως προηγούμενα. Πως όμως καθορίζονται οι στόχοι των κρατών αν η επιβίωση είναι εξασφαλισμένη; Για να επαναλάβουμε την γλώσσα του Waltz, ένα κράτος θα αναζητήσει την ισχύ, το κέρδος ή την ηρεμία του; Όπως είναι προφανές πέρα από το στενό πυρήνα της έννοιας του εθνικού συμφέροντος, η ρεαλιστική θεώρηση περί αντικειμενικού προσδιορισμού του παρουσιάζει σοβαρούς περιορισμούς.

Αλλά και η αντίληψη ότι το εθνικό συμφέρον καθορίζεται από τις ενδοκρατικές διεργασίες, παρουσιάζει σημαντικά μειονεκτήματα. Κατ' αρχάς, μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι το όποιο συμφέρον σχηματίζεται με αυτό τον τρόπο δεν είναι εθνικό, αλλά αντανάκλα τις προτιμήσεις συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων ή ακόμη και ατόμων. Επιπρόσθετα, ο ορισμός του εθνικού συμφέροντος με βάση τις εκάστοτε προτιμήσεις συγκεκριμένων εσωτερικών παραγόντων αντιτίθεται στη συνηθισμένη χρήση του όρου, που συσχετίζει το εθνικό συμφέρον με τις μόνιμες επιδιώξεις ενός κράτους και των διαρκών στόχων της κοινωνίας του.

Το πλέον σοβαρό πρόβλημα όμως του ενδοκρατικού προσδιορισμού του εθνικού συμφέροντος είναι η εξαιρετική δυσκολία θεωρητικής προσέγγισης. Η κάθοδος στο περιγραφικό κατά τον Waltz επίπεδο, δεν μπορεί να αποδώσει πλήρως τα διεθνή φαινόμενα. Η δράση των συστημικών αιτιών δημιουργεί διεθνή φαινόμενα, τα οποία δεν εξαρτώνται πλήρως από τη βούληση και τις επιθυμίες των εσωτερικών παραγόντων ενός κράτους.

Norton and Company 2001), εξακολουθεί να υφίσταται αδυναμία επακριβούς οριοθέτησης του περιεχομένου του εθνικού του συμφέροντος. Τίθενται για παράδειγμα τα ερωτήματα: η περιφερειακή ηγεμονία θα εδράζεται στη στρατιωτική κατάκτηση, στη πολιτική επιρροή, στην διάδοση των πολιτικών και κοινωνικών αξιών του κράτους αυτού ή απλώς στην οικονομική εκμετάλλευση των υποτεταγμένων περιοχών; Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι ο Mearsheimer είναι ένας από τους συγγραφείς της μελέτης, που αναφέρθηκε στην εισαγωγή, με την οποία εκφράζονται διαφορετικές γνώμες για το τι επιβάλλει το αμερικανικό εθνικό συμφέρον στη Μέση Ανατολή.

⁵⁶ Για παράδειγμα, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις ενός κράτους δεν συσχετίζονται, τουλάχιστον άμεσα με την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική του αυτονομία (Stephen Krasner, *Defending the National Interest*, New Jersey: Princeton University Press 1978, p.41).

Όπως έγινε αντιληπτό, και στις δύο προσεγγίσεις για το εθνικό συμφέρον, μπορούμε να διαπιστώσουμε σοβαρά μειονεκτήματα. Καθίσταται έτσι εμφανές, ότι απαιτείται η ολιστική θεώρηση του εθνικού συμφέροντος, έτσι ώστε να ολοκληρωθούν το συστημικό με το κρατικό επίπεδο. Η κύρια αντίδραση στη προσέγγιση αυτή προέρχεται από τους θεωρητικούς της ρεαλιστικής προσέγγισης, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι κάθε τέτοια προσπάθεια αποτελεί εκφυλισμό της ρεαλιστικής θεωρίας. Όμως ακόμα και στα έργα των κυριότερων αρνητών της ολιστικής προσέγγισης, μπορούν να διαπιστωθούν τοποθετήσεις υπέρ της αναγκαιότητας της. Αρκεί να αναφερθούμε στον Waltz, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η θέση αυτή. Σε αντίθεση με την θέση του για κάθετο διαχωρισμό των δύο επιπέδων, την οποία ήδη έχουμε αναλύσει εκτεταμένα, έχει διατυπώσει και λιγότερο απόλυτες απόψεις, αναγνωρίζοντας, ότι η μελέτη ενός μονάχα από τα τρία επίπεδα (ατομικό – κρατικό – συστημικό) δεν είναι επαρκής. «Απαιτείται κάποιος συνδυασμός μεταξύ των τριών επιπέδων...για την πληρέστερη κατανόηση των διεθνών σχέσεων»⁵⁷. Ο Waltz προχώρησε όμως ακόμη περισσότερο, τονίζοντας ότι μόνο με την υπόθεση περί ορθολογικότητας και το εθνικό συμφέρον, δεν μπορεί να διαπιστωθεί ποια θα είναι η πολιτική ενός κράτους. «Κάθε θεωρία της διεθνούς πολιτικής, απαιτεί επίσης μία θεωρία για την εσωτερική πολιτική, γιατί τα κράτη όπως επηρεάζονται από τη δομή του διεθνούς συστήματος, την επηρεάζουν εξίσου»⁵⁸.

Η απαίτηση για τη σύζευξη των δύο αντιτιθέμενων όψεων του εθνικού συμφέροντος, προκύπτει από την ολοφάνερη πολυπλοκότητα των διεθνών φαινομένων. Η ύπαρξη πολλών αιτίων για τη συμπεριφορά των κρατών επιβάλλει την ολιστική αντιμετώπιση των διεθνών σχέσεων. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Robert Jervis, για την ανάγκη σφαιρικής αντιμετώπισης των διεθνών φαινομένων, «είναι μόνο μερικώς ορθός ο ισχυρισμός ότι τα κράτη κοινωνικοποιούνται από το διεθνές σύστημα...και για αυτό τα εσωτερικά τους χαρακτηριστικά μπορούν να αγνοηθούν»⁵⁹. Αναγνωρίζοντας εκ των προτέρων τις δυσκολίες που εγκυμονεί κάθε τέτοιο

---

⁵⁷ Kenneth Waltz, *Man the State and War*, New York: Columbia University Press 2001, p.14

⁵⁸ Kenneth Waltz, *A Response to my Critics*, όπως αποδίδεται στο Robert Keohane (ed), *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press 1986, p.331

⁵⁹ Robert Jervis, *System Effects Complexity in Political and Social Life*, New Jersey: Princeton University Press 1997, p.107

θεωρητικό εγχείρημα, στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να προχωρήσουμε προς την κατεύθυνση της σύνδεσης των δύο επιπέδων, με όχημα την έννοια του εθνικού συμφέροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ

Το εθνικό συμφέρον μπορεί να αποτελέσει το κομβικό σημείο διασύνδεσης των διαφόρων επιπέδων ανάλυσης, διότι όπως θα επεξηγηθεί στη συνέχεια, το εθνικό συμφέρον δεν είναι μονοδιάστατο, αλλά αποτελεί σύνδεση πολλών παραγόντων που συγκλίνουν στη διαμόρφωσή του.

Ο πρωταρχικός παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος είναι το διεθνές σύστημα, καθορίζοντας το βασικό πλαίσιο εντός του οποίου θα πρέπει να κινηθεί ένα κράτος, για να διασφαλίσει τους θεμελιώδεις στόχους του: την επιβίωσή του, την εδαφική του ακεραιότητα και την πολιτική του αυτονομία⁶⁰. Η δομή του διεθνούς συστήματος επιβάλλει συγκεκριμένες συμπεριφορές, ανταμείβοντας όσους τις ακολουθούν και τιμωρώντας όσους τις παραβιάζουν. Κάθε κράτος ανάλογα με την ισχύ που διαθέτει, πρέπει να ακολουθήσει συγκεκριμένες πολιτικές προκειμένου να εξασφαλίσει τους στόχους που προαναφέρθηκαν. Κρίσιμη στο ζήτημα της επιβίωσης είναι η στρατιωτική διάσταση της ισχύος⁶¹. Η

⁶⁰ Συνοπτικότερα, κύριος στόχος κάθε κράτους είναι η διασφάλιση κυριαρχίας του. Στη παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιείται ο όρος «πολιτική αυτονομία» αντί της «πολιτικής ανεξαρτησίας», ο οποίος είναι και ο πλέον καθιερωμένος, προκειμένου να τονισθεί ότι η κυριαρχία με την εξάρτηση δεν είναι ασύμβατες μεταξύ τους. Κυριαρχία δεν σημαίνει ότι κάθε κράτος μπορεί να πράττει κατά το δοκούν, αλλά ότι μπορεί να αποφασίζει το ίδιο για το πως θα αντιμετωπίζει τα εσωτερικά και τα εξωτερικά του προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου του αν θα επιζητήσει την συνεργασία των άλλων κρατών περιορίζοντας την ελευθερία του, μέσω της ανάληψης διεθνών δεσμεύσεων (Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979, p.96)

⁶¹ Το ζήτημα του αντικειμενικού προσδιορισμού της ισχύος, προκειμένου να μπορεί να αποτελέσει οδηγό στην αντικειμενική διαμόρφωση του εθνικού συμφέροντος, γεννά πολλά ερωτήματα. Όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Waltz, η τόσο σημαντική για τους ρεαλιστές έννοια, παραμένει σημείο αμφιλεγόμενο (Robert Keohane (ed), *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press 1986, p.333). Κατ' αρχάς οι αόριστοι συντελεστές της ισχύος (για τους οποίους μπορεί κανείς να ανατρέξει στο Δημήτρης Κώνστας και Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1997, p.252) είναι πολύ δύσκολο να τύχουν αντικειμενικού προσδιορισμού. Έτσι, στις ρεαλιστικές προσεγγίσεις παρουσιάζεται συχνά η τάση, να αποσιωπούνται αυτοί συντελεστές. Για αυτό και πολλοί μελετητές εκφράζουν την άποψη, ότι η ουσία της ρεαλιστικής προσέγγισης συνοψίζεται στην σπουδαιότητα που προσδίδει στις υλικές δυνατότητες και πηγές ισχύος (βλέπε για παράδειγμα Andrew Moravcsik, *Is Anybody Still a Realist?*, *International Security* 24(2) 1999, p.16). Ένα επιπλέον σημαντικό ζήτημα που δυσχεραίνει την αντικειμενική εκτίμηση της ισχύος είναι το ζήτημα της μετατρεψιμότητας της. Οι ρεαλιστικές θεωρήσεις μεταχειρίζονται το μέγεθος της ισχύος ως ενιαίο, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά το δοκούν, ανάλογα με τις περιστάσεις, προσλαμβάνοντας εκείνη τη μορφή (για παράδειγμα οικονομική, στρατιωτική κλπ), η οποία είναι τη συγκεκριμένη στιγμή απαραίτητη. Η πολλές φορές χρησιμοποιούμενη παρομοίωση της ισχύος με νόμισμα, εκφράζει αυτή ακριβώς τη θέση. Για τον Keohane η υπόθεση περί της μετατρεψιμότητας της ισχύος είναι εξαιρετικά αδύναμη και απαιτεί πιο εξειδικευμένα κατά περίπτωση μοντέλα

στρατιωτική ισχύς αποτελεί το σκληρό πυρήνα της ισχύος, ενώ παρέχει δυνατότητες αντικειμενικού προσδιορισμού⁶². Η στρατιωτική ισχύς μίας χώρας αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στην επιβίωσή της στο διεθνές σύστημα. Οι Ένοπλες Δυνάμεις ενός κράτους, σε αντίθεση με ότι παρουσιάζεται από διάφορους αντιμιλιταριστικούς κύκλους, αποτελούν θεσμό ελευθερίας, που εξασφαλίζει την απαιτούμενη αποτροπή έναντι των εχθρικών απειλών⁶³.

Η πλειοψηφία των κρατών καταφέρνει να επιβιώσει. Όπως και ο ίδιος ο Waltz παρατηρεί⁶⁴, αυτό συμβαίνει διότι το διεθνές σύστημα καθοδηγεί την πολιτική των κρατών μέσω της φυσικής επιλογής και της κοινωνικοποίησης. Τα κράτη μιμούνται τις ορθές συμπεριφορές των άλλων κρατών και έτσι η «θνησιμότητα» των κρατών μειώνεται στο ελάχιστο. Παρά τη διαπίστωση αυτή, η επιβίωση των κρατών δεν είναι ποτέ εξασφαλισμένη. Όπως παρατηρεί ο Mearsheimer, ακόμη και οι μεγάλες στρατιωτικές υπερδυνάμεις δεν είναι ποτέ βέβαιες για την διάσωσή τους και γι αυτό προσπαθούν να καταστούν περιφερειακοί ηγεμόνες⁶⁵. Μόνο η επίτευξη περιφερειακής ηγεμονίας μπορεί να εξασφαλίσει τις μεγάλες δυνάμεις από τις δυσμενείς συνέπειες του άναρχου διεθνούς συστήματος. Στην αναζήτηση της περιφερειακής ηγεμονίας, τον σπουδαιότερο ρόλο παίζει η στρατιωτική διάσταση της ισχύος, όπως τονίζει ο Mearsheimer. Συνεπώς, οι μεγάλες δυνάμεις ορίζουν το εθνικό τους συμφέρον διασταλτικά. Ο Martin Wight παρατηρεί ότι ο πλέον ικανοποιητικός ορισμός των μεγάλων δυνάμεων είναι αυτός, ο οποίος περιλαμβάνει τη διάκριση που δόθηκε στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων του 1919, μεταξύ δυνάμεων με γενικά και περιορισμένα συμφέροντα. Μεγάλες δυνάμεις είναι αυτές που έχουν συμφέροντα τόσο

ισχύος (Robert Keohane, *ibid*, p.187). Ο Waltz συμερίζεται τις ανησυχίες αυτές, αλλά θεωρεί ότι το πρόβλημα δεν είναι τόσο σημαντικό όσο παρουσιάζεται. Η μετατρεψιμότητα της ισχύος εξαρτάται από το πόσο ισχυρό είναι ένα κράτος. Στα ισχυρά κράτη, η ισχύς μπορεί να λάβει ευκολότερα διάφορες μορφές, σε αντίθεση με τα λιγότερο ισχυρά (Robert Keohane, *ibid*, p.333). Ακόμη και αν δεχτούμε τη προσέγγιση του Waltz, επειδή στο κείμενο αναφερόμαστε στην επιβίωση των κρατών, πρόβλημα που εκ των πραγμάτων αφορά περισσότερο στα ασθενέστερα κράτη, θα πρέπει να δεχτούμε ότι η δυνατότητα μετατροπής της ισχύος είναι περιορισμένη. Γι αυτό το λόγο κρίνουμε ως επιβεβλημένο τον περιορισμό στη στρατιωτική διάσταση της ισχύος.

⁶² Η θέση αυτή αποδίδει την πραγματικότητα μόνο κατά προσέγγιση. Διότι, η στρατιωτική ισχύς πέρα από την απλή σύγκριση των διατιθέμενων οπλικών συστημάτων, συμπεριλαμβάνει ο ηθικό του στρατεύματος, την ποιότητα της ηγεσίας του κλπ.

⁶³ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2003, pp.677-684

⁶⁴ Kenneth Waltz, *supra*, pp.74-77,92,118-119

⁶⁵ John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton and Company 2001, p.40

ευρεία, όσο το διεθνές σύστημα.⁶⁶ Γενικά θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε τη θέση ότι, όσο ισχυρότερο είναι ένα κράτος τόσο πιο διασταλτικά ορίζει το εθνικό του συμφέρον. Αυτή η διεύρυνση του εθνικού συμφέροντος επιβάλλεται από τη δομή του διεθνούς συστήματος, με τον αγώνα για επιβίωση που απαιτεί. Η διαρκής ανάγκη για εξισορρόπηση της ισχύος, διευρύνει το εθνικό συμφέρον αναλογικά με την ήδη κατεχόμενη ισχύ.

Αξίζει εδώ να επαναλάβουμε ότι η απλοποίηση του θεωρητικού μας μοντέλου, επιβάλλει την εστίαση στη στρατιωτική ισχύ. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένα αντικειμενικό κριτήριο θεώρησης του διεθνούς συστήματος και αίρεται το δυσχερές πρόβλημα της μετατρεψιμότητας της ισχύος. Σύμφωνα λοιπόν με τα ανωτέρω, το διεθνές σύστημα οδηγεί σε αντικειμενικοποίηση του εθνικού συμφέροντος, συντελώντας στη δημιουργία κανονιστικού προτύπου για αντικειμενική αξιολόγηση της κρατικής συμπεριφοράς⁶⁷.

Αν και το διεθνές σύστημα δημιουργεί το γενικό περίγραμμα του εθνικού συμφέροντος, η περαιτέρω συγκεκριμενοποίηση του, λαμβάνει χώρα στο ενδοκρατικό επίπεδο, με τη δημιουργία των εθνικών προτιμήσεων. Οι εθνικές προτιμήσεις αποτελούν τη συνισταμένη δύο δυνάμεων που δρουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Η μεν πρώτη από την κοινωνία προς το κράτος, η δε δεύτερη από το κράτος προς την κοινωνία.

Η κάθε κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των εθνικών προτιμήσεων. Για την κοινωνία δεν ισχύει η υπόθεση περί ενιαίου μονολιθικού δρώντος. Έτσι, το κράτος προσλαμβάνεται ως ένας αντιπροσωπευτικός θεσμός, που καταλαμβάνεται και ανακαταλαμβάνεται, κατασκευάζεται και ανακατασκευάζεται από συμμαχίες μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων. Οι διάφοροι θεσμοί γίνονται αντιληπτοί ως μία «ζώνη εκπομπής» όπου οι κοινωνικές προτιμήσεις μεταφράζονται σε κρατική πολιτική. Αν και το κάθε κράτος έχει θεσπίσει συγκεκριμένες θεσμικές διαδικασίες για τη μετατροπή των κοινωνικών κελυσμάτων σε επίσημη κυβερνητική πολιτική, σημαντικός είναι ο ρόλος των εξωθεσμικών παραγόντων, οι οποίοι λόγω της

---

⁶⁶ Martin Wight, *Power Politics*, London: Continuum 1978, p.50

⁶⁷ Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι για την προώθηση του εθνικού συμφέροντος χρησιμοποιούνται μόνο στρατιωτικά μέσα. Οι ηγεμονικές δυνάμεις χρησιμοποιούν και τις ιδέες ως όπλα, όπως για παράδειγμα το Δογμα Αρμονίας Συμφερόντων για το οποίο βλέπε Edward Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001, pp.77-100.

ισχύος που διαθέτουν στο εσωτερικό του κράτους, μπορούν να κατευθύνουν την πολιτική του κατά το δοκούν⁶⁸. Αυτοί οι εξωθεσμικοί παράγοντες είτε καταλαμβάνουν τους θεσμούς είτε τους παρακάμπτουν, προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Μέσα από τη διαρκή πάλη στο ενδοκρατικό επίπεδο δημιουργούνται οι σχέσεις αντιπροσώπευσης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και των κυβερνητικών θεσμών. Συνεπώς, ορισμένες ομάδες ή ακόμη και άτομα, αντιπροσωπεύονται περισσότερο από άλλους στην εκάστοτε κυβέρνηση.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι οι διάφορες ομάδες που δραστηριοποιούνται στο επίπεδο της κοινωνίας, μπορούν να επηρεάζουν την κρατική πολιτική. Παρά τη διαπίστωση αυτή όμως, κοινή είναι η αίσθηση ότι στη διεθνή συμπεριφορά ενός κράτους υπάρχει συνέχεια. Ποιος είναι ο παράγων που δρα ώστε να εμφανίζεται η συνέχεια αυτή; Κύριο ρόλο στην κατεύθυνση αυτή διαδραματίζει το πλαίσιο των αξιών⁶⁹, το οποίο έχει διαμορφωθεί μέσα από τα ιστορικά βιώματα και τις προηγούμενες εμπειρίες ενός λαού. Οι αξίες αυτές διαπερνούν κάθε μορφή του συλλογικού βίου και προσδίδουν στοιχεία σταθερότητας στην κυβερνητική πολιτική. Συνεπακόλουθα, δημιουργείται και μία ανάστροφη δύναμη, με κατεύθυνση από το κράτος προς την κοινωνία, η οποία αμβλύνει τις πιέσεις που ασκούνται από την τελευταία. Υπέρ της διαπίστωσης αυτής συνηγορεί το γεγονός, ότι επί των θεμάτων εξωτερικής πολιτικής παρουσιάζεται συνήθως ευρεία κοινωνική συναίνεση, λόγω του ότι η βαρύτητα του κοινού συστήματος αξιών είναι ιδιαίτερα μεγάλη⁷⁰.

Οι εθνικές προτιμήσεις, οι οποίες διαμορφώνονται με το τρόπο που προαναφέρθηκε, είναι αυτές που τελικά κατευθύνουν την διεθνή πολιτική του κάθε κράτους. Η επιτυχία όμως ενός κράτους στο διεθνές σύστημα, κρίνεται από τη συμβατότητα των εθνικών προτιμήσεων του, με το εθνικό του συμφέρον. Τυχόν ασυμβατότητα των δύο, εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για τη διεθνή θέση του κράτους. Η επιδίωξη από το κράτος στόχων που δεν συνδέονται με την ασφάλειά του, δύνανται να θέσουν σε κίνδυνο την επιβίωσή του. Φυσικά, όσο πιο ισχυρό είναι ένα κράτος τόσο μεγαλύτερα περιθώρια

---

⁶⁸ Η ιδεολογικοποίηση της εξωτερικής πολιτικής εντάσσεται στη λειτουργία του ενδοκρατικού επιπέδου.

⁶⁹ Αυτό το πλαίσιο των αξιών διαμορφώνει ουσιαστικά συγκεκριμένες παραστάσεις για την αντικειμενική διεθνή πραγματικότητα.

⁷⁰ Την διάσταση αυτή δείχνουν να αγνοούν οι φιλελεύθερες προσεγγίσεις, οι οποίες παρουσιάζονται να θεωρούν ότι οι πολιτικές διεργασίες διενεργούνται εν κενώ.

έχει να αφηφά τις επιταγές του εθνικού συμφέροντος, διότι όπως είδαμε στην περίπτωση αυτή το εθνικό συμφέρον ορίζεται διασταλτικά. Αντιθέτως, όταν το εθνικό συμφέρον ταυτίζεται με τις εθνικές προτιμήσεις, οι τελευταίες ουσιαστικά το εξειδικεύουν και το αναλύουν σε εφαρμοστέα πολιτική.

Εύλογο είναι το ερώτημα: Γιατί ορισμένα κράτη τα καταφέρνουν καλύτερα από άλλα στη διαμόρφωση των εθνικών τους προτιμήσεων έτσι ώστε να μην έρχονται σε σύγκρουση με το εθνικό τους συμφέρον; Την απάντηση στο ερώτημα αυτό δίδουν οι αόριστες μεταβλητές της ισχύος ενός κράτους. Η ποιότητα της ηγεσίας του, το γραφειοκρατικό του σύστημα και η κοινωνική του συνοχή, προσδίδουν σοβαρό πλεονέκτημα σε ένα κράτος, κατά τον σχηματισμό των εθνικών του προτιμήσεων. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο, ότι η άσκηση επιρροής στις μέρες μας δεν γίνεται, κατά κανόνα με στρατιωτικά μέσα, αλλά επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης μαλακής ισχύος, προκειμένου να ελεγχθεί η διαδικασία διαμόρφωσης των εθνικών προτιμήσεων των κρατών.

Η ορθολογικότητα λοιπόν, στις διεθνείς σχέσεις λαμβάνει χώρα σε δύο επίπεδα. Κατ' αρχάς στη διαμόρφωση των εθνικών προτιμήσεων και κατά δεύτερο λόγο στην επιλογή των μέσων για την εξασφάλιση των στόχων που τέθηκαν βάση των προτιμήσεων αυτών. Έτσι η σύζευξη συστημικού και κρατικού επιπέδου, οδηγεί σε ισχυρότερη έννοια της ορθολογικότητας. Επιπρόσθετα, η έννοια της ορθολογικότητας απαιτεί την συμφωνία με τον ορθό λόγο⁷¹, δηλαδή ύπαρξη αντικειμενικού κριτηρίου αξιολόγησης της κρατικής συμπεριφοράς, η οποία εξασφαλίζεται με την προσφυγή στο διεθνές σύστημα. Ταυτόχρονα, η επίκληση των ενδοκρατικών διαδικασιών δεν γίνεται μόνο για να δικαιολογηθούν αποκλίσεις της κρατικής πολιτικής από το εθνικό συμφέρον, αλλά για να επεξηγηθεί κάθε πτυχή της διεθνούς δραστηριοποίησης του κράτους είτε αυτή είναι σύμφωνη είτε αντίθετη προς το εθνικό του συμφέρον.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας διατριβής, θα προσπαθήσουμε να επιβεβαιώσουμε τα ανωτέρω θεωρητικά συμπεράσματα, μέσα από το παράδειγμα της μεταπολεμικής Αμερικής, δίδοντας βάρος στις εξωθεσμικές παρεμβάσεις στη διαμόρφωση των εθνικών προτιμήσεων της υπερδύναμης.

---

⁷¹ Μείζον Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλου – Φυτράκη

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΞΩΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ

6.1. Η περιφερειακή ηγεμονία των ΗΠΑ

Η Αμερική είναι, στις μέρες μας, η μοναδική υπερδύναμη, σε ένα μονο – πολυπολικό κόσμο. Η οικονομική της ισχύς δεν μπορεί να συγκριθεί με κανενός κράτους, ενώ η στρατιωτική της παρουσία εκτείνεται σε όλη την υδρόγειο. Με ποιο τρόπο όμως καλείται η Αμερική να διαχειριστεί αυτό το πλεόνασμα ισχύος; Τι επιτάσσει το εθνικό της συμφέρον; Αυτά τα ερωτήματα δεν είναι σημερινά. Οι ηγέτες των ΗΠΑ καλούνται να τα αντιμετωπίσουν, τουλάχιστον από τότε που η Αμερική έγινε μεγάλη δύναμη.

Ο επιθετικός ρεαλισμός του John Mearsheimer, μπορεί κατά την άποψη μας να προσεγγίσει στο μέγιστο βαθμό το περιεχόμενο του εθνικού συμφέροντος των ΗΠΑ. Η Αμερική έχει επιτύχει την περιφερειακή ηγεμονία. Στο δυτικό ημισφαίριο είναι ο αδιαμφισβήτητος ηγεμόνας. Καμία δύναμη του ημισφαιρίου αυτού, από τον Καναδά μέχρι τη Βενεζουέλα και τη Βραζιλία δεν μπορεί να αντιπαρατεθεί στρατιωτικά με τις ΗΠΑ. Η θεμελίωση της περιφερειακής ηγεμονίας της Αμερικής ανάγεται στα χρόνια του δόγματος Monroe (1823), με το οποίο εκφράστηκε η εναντίωση των ΗΠΑ στην επέμβαση των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής, στο νέο κόσμο. Αν και όταν διατυπώθηκε το δόγμα η Αμερική δεν είχε τα μέσα να το επιβάλλει, αλλά εξαρτιόταν από το αγγλικό ναυτικό για την υλοποίησή του, πολύ σύντομα, μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η Αμερική είχε καταστεί η κυρίαρχη δύναμη του δυτικού ημισφαιρίου.

Η επίτευξη της περιφερειακής ηγεμονίας δεν εξασφάλισε την ασφάλεια της Αμερικής. Οι μεγάλες δυνάμεις πάντα φοβούνται η μία την άλλη. Ο φόβος αυτός πηγάζει από το γεγονός ότι οι επιθετικές δυνατότητες που έχουν, μπορούν να στραφούν εναντίων αλλήλων. Συνεπώς, ο μόνος βέβαιος τρόπος για να εξασφαλισθεί η επιβίωση μίας μεγάλης δύναμης είναι η επίτευξη της παγκόσμιας ηγεμονίας. Κάτι τέτοιο όμως είναι αδύνατο να συμβεί στην πράξη. Κύριος αποτρεπτικός παράγοντας για τη παγκόσμια ηγεμονία είναι η γεωγραφική διαμόρφωση της υδρόγειου. Η ανασταλτική επίδραση των

θαλασσίων μαζών αναγκάζει τις μεγάλες δυνάμεις να συμβιβάζονται με την περιφερειακή ηγεμονία. Όμως, στην προσπάθεια αναζήτησης ασφάλειας, οι περιφερειακοί ηγεμόνες επιβάλλεται να προσπαθούν να αποτρέψουν την εμφάνιση άλλων αντίστοιχων ηγεμόνων σε άλλα μέρη της υδρογείου. Σε αυτή ακριβώς τη θέση βρίσκεται σήμερα η Αμερική. Έχοντας εξασφαλίσει την περιφερειακή ηγεμονία, είναι αναγκασμένη, λόγω της λογικής που διέπει τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, να προσπαθεί να εμποδίσει τις άλλες μεγάλες δυνάμεις από το να αναχθούν σε περιφερειακούς ηγεμόνες. Συνεπώς, οι ΗΠΑ επιβάλλεται να είναι μη αναθεωρητική δύναμη που υποστηρίζει την διατήρηση του status quo⁷². Η διατήρηση της σημερινής κατανομής ισχύος τις ευνοεί και συνεπώς έχουν κάθε λόγο να την διατηρήσουν.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, η αντικειμενική όψη που δημιουργείται από την κατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα, επιβάλλει στις ΗΠΑ την διαρκή προσπάθεια αποτροπής της εμφάνισης άλλων περιφερειακών ηγεμόνων. Κάθε δραστηριοποίηση λοιπόν της Αμερικής στη διεθνή σκηνή πρέπει να αξιολογείται με βάση το αντικειμενικό της εθνικό συμφέρον που προαναφέρθηκε.

Είναι πάντα η αμερικανική εξωτερική πολιτική συμβατή με το αντικειμενικό εθνικό συμφέρον; Λαμβάνεται αυτό υπόψη στη σχεδίαση και υλοποίηση των διεθνών σχέσεων της υπερδύναμης; Προκειμένου να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, απαιτείται κατ' αρχάς μία συνοπτική σκιαγράφηση του αμερικανικού πολιτικού συστήματος, προκειμένου να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται η αμερικανική εξωτερική πολιτική.

6.2. Το αμερικάνικο πολιτικό σύστημα

Με βάση τις σχέσεις κράτους και κοινωνίας, το αμερικανικό κράτος δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ισχυρά κράτη. Ο κρατικός μηχανισμός στις ΗΠΑ, συγκρινόμενος για παράδειγμα με τον αντίστοιχο μηχανισμό στην Ιαπωνία και

---

⁷² Η διαπίστωση αυτή γίνεται αναφορικά με τις λοιπές μεγάλες δυνάμεις. Αυτό όμως δεν εμποδίζει τις ΗΠΑ να δρουν αναθεωρητικά σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να εξασφαλισθεί το status quo σε παγκόσμια κλίμακα. Η διαπίστωση αυτή τονίζει τη σπουδαιότητα του πλαισίου αναφοράς εντός του οποίου διεξάγεται κάθε διεθνολογική συζήτηση.

τη Γαλλία, είναι εξαιρετικά αδύναμος στη σχέση του με τα συμφέροντα που δραστηριοποιούνται στο επίπεδο της κοινωνίας. Η Αμερική διαθέτει μία ισχυρή κοινωνία και ένα αδύναμο κράτος.

Η προαναφερθείσα έλλειψη ισχύος του κρατικού μηχανισμού έχει ιστορικές καταβολές. Οι ΗΠΑ ποτέ δεν χρειάστηκαν ένα ισχυρό κράτος, αντίστοιχο με αυτά των κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Ένας από τους κύριους λόγους είναι ότι ουσιαστικά οι ΗΠΑ ποτέ δεν αντιμετώπισαν τον κίνδυνο εχθρικής εισβολής, με ασήμαντη εξαίρεση τον αμερικανο – βρετανικό πόλεμο του 1812. Οι ΗΠΑ, απομονωμένες από τον υπόλοιπο κόσμο και υπό την ασφάλεια του βρετανικού ναυτικού, είχαν την πολυτέλεια να οικοδομήσουν ένα πιο αδύναμο κρατικό μηχανισμό. Αντιθέτως στην Ευρώπη, η εδραίωση των κρατών, κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα, βασίστηκε στην διαρκή απειλή του πολέμου. Η ανάγκη διατήρησης μεγάλου αριθμού στρατευμάτων ενδυνάμωσε τις πολιτικές αρχές.

Μία δεύτερη αιτία είναι, ότι η αμερικανική κοινωνία ήταν εξαιρετικά συνεκτική και ομοιογενής, συγκρινόμενη φυσικά με τις αυτοκρατορίες της εποχής, και οι κυρίαρχες κοινωνικές αξίες ήταν συμβατές με τις ανάγκες της σύγχρονης οικονομίας. Ο πυρήνας του αμερικανικού πολιτισμού, δημιουργήθηκε από τους αγγλοσάξονες αποίκους⁷³, του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Τα κεντρικά στοιχεία αυτού του πολιτισμού μπορούν να προσδιοριστούν με πολλούς τρόπους, όμως σίγουρα περιλαμβάνουν την χριστιανική θρησκεία, τις προτεσταντικές αξίες και ηθική, την εργατικότητα, την αγγλική γλώσσα, το βρετανικό δικαϊκό σύστημα και τα όρια στην κυβερνητική εξουσία. Μέσα από αυτόν τον πολιτισμό, οι άποικοι ανέπτυξαν σταδιακά το «αμερικανικό δόγμα» (American Creed) που μπορεί να συνοψισθεί στις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας, του ατομικισμού, της αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης και της ιδιωτικής περιουσίας. Η τάξη πραγμάτων που δημιουργήθηκε, στο όνομα των

---

⁷³ Συχνά λέγεται και από τους ίδιους τους Αμερικανούς, ότι το έθνος τους κατάγεται από μετανάστες. Η θέση αυτή δεν αντικατοπτρίζει όλη την αλήθεια. Στην αφετηρία της, η Αμερική δεν ήταν έθνος μεταναστών, αλλά αποίκων. Οι άποικοι διαφέρουν ριζικά από τους μετανάστες. Οι πρώτοι εγκαταλείπουν, συνήθως σε μεγάλες ομάδες, την κοινωνία στην οποία ζουν, προκειμένου να δημιουργήσουν μία νέα κοινωνία, σε μία άλλη (συνήθως γεωγραφικά απομακρυσμένη) περιοχή. Οι δεύτεροι, αντιθέτως, δεν δημιουργούν μία νέα κοινωνία. Οι μετανάστες μετακινούνται από μία κοινωνία σε μία άλλη, ήδη υφιστάμενη. Η μετανάστευση, κατά κανόνα, είναι μία προσωπική διεργασία, που αφορά σε μεμονωμένα άτομα και στις οικογένειές τους. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το ζήτημα αυτό, αξίζει κάποιος να συμβουλευθεί το Samuel Huntington, *Who Are We*, London: Free Press 2004, pp.38-46.

ανωτέρω αρχών, ήταν βαθιά καπιταλιστική. Στην Αμερική δεν υπήρξε ποτέ αριστοκρατική τάξη και φεουδαρχικοί θεσμοί, οι οποίοι θα μπορούσαν να σταθούν εμπόδιο στην καπιταλιστική ανάπτυξη. Το ασθενές κράτος που θεμελίωσαν οι Πατέρες του Έθνους (Founding Fathers), στο οποίο θεσπίστηκαν μηχανισμοί εξισορρόπησης και ελέγχου, μπόρεσε να ευδοκιμήσει χάρη στη συνοχή της αμερικανικής κοινωνίας.

Η τρίτη αιτία για την αδυναμία του αμερικανικού κράτους είναι ότι η αμερικανική οικονομία είχε διαχρονικά εξαιρετικές επιδόσεις, χωρίς φυσικά να λείπουν οι εξαιρέσεις⁷⁴, μειώνοντας στο ελάχιστο τις κοινωνικές απαιτήσεις έναντι του κράτους. Στην Αμερική, όπως και στη Βρετανία, η διαδικασία της εκβιομηχάνισης έγινε με ιδιωτικά κεφάλαια, λόγω του ότι οι χώρες αυτές εκβιομηχανίστηκαν νωρίτερα από τις άλλες δυτικές χώρες. Αντιθέτως, στην Γερμανία και στην Ιαπωνία η καθυστερημένη εκβιομηχάνιση ωθήθηκε από τον κρατικό μηχανισμό, μέσω μεγάλων έργων, τα οποία απαιτούσαν την συγκέντρωση κεφαλαίων από το κράτος. Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ εξαρχής ήταν ένα πλούσιο κράτος. Η πληθώρα των πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά και των ευκαιριών για πλουτισμό δημιούργησαν την εικόνα της ισότητας στην κοινωνία. Ο καθένας μπορούσε να ελπίζει ότι τα πράγματα στο μέλλον θα βελτιωθούν, διότι έτσι συνέβαινε για την πλειοψηφία των ανθρώπων. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε το «αμερικανικό όνειρο», στο οποίο ο καθένας μπορούσε να έχει συμμετοχή. Συνεπώς, δεν υπήρχαν πιέσεις προς το κράτος για κοινωνική δικαιοσύνη και αναδιανομή των εισοδημάτων, μειώνοντας την απαίτηση για ισχυρό κρατικό μηχανισμό⁷⁵.

Στην Αμερική λοιπόν, δεν δημιουργήθηκε ισχυρό κράτος γιατί δεν υπήρξε η σχετική ανάγκη. Σε τι όμως συνίσταται η αδυναμία του αμερικανικού κράτους; Όπως έχει χαρακτηριστικά ειπωθεί οι διάφορες κυβερνητικές λειτουργίες έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να μπορούν να «καταλαμβάνονται» από διαφορετικά συμφέροντα. Η διαίρεση της κυβερνητικής εξουσίας και η διάχυση των αρμοδιοτήτων αποτελούν το βασικό χαρακτηριστικό του πολιτικού συστήματος στις ΗΠΑ. Το Σύνταγμα ασχολείται πιο πολύ με το πως θα μετριασθεί, παρά με το πως θα ενισχυθεί η κρατική εξουσία. Οι Πατέρες

---

⁷⁴ Όπως για παράδειγμα η βαθιά ύφεση (Great Depression) του 1929.

⁷⁵ Stephen Krasner, *Defending the National Interest*, New Jersey: Princeton University Press 1978, p.68

του Έθνους ανησυχούσαν για την συγκέντρωση της εξουσίας. Έτσι θέσπισαν παντού εξισορροπήσεις και μηχανισμούς ελέγχου: διατήρησαν τις πολιτείες μοιράζοντας την εξουσία μεταξύ ομοσπονδιακής κυβέρνησης και πολιτειών, θέσπισαν το σύστημα των δύο Βουλών, έδωσαν στο Κογκρέσο περιορισμένες νομοθετικές εξουσίες, περιόρισαν τις εξουσίες του Προέδρου και δημιούργησαν ανεξάρτητο δικαστικό σώμα.

Το κύριο όργανο για την χάραξη της εθνικής πολιτικής, δηλαδή ο Πρόεδρος, ως επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, έχει συχνά να αντιμετωπίσει μία γραφειοκρατία που παρουσιάζει τάσεις αυτονομησης, ένα εχθρικό Κογκρέσο και ισχυρά ιδιωτικά συμφέροντα. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Krasner «δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο ότι ο Πρόεδρος μπορεί να ελέγξει όλους τους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς. Συγκεκριμένες γραφειοκρατίες σχετίζονται άμεσα, με συγκεκριμένα ιδιωτικά συμφέροντα. Ρυθμιστικές υπηρεσίες ελέγχονται από τις κοινωνικές ομάδες, τις οποίες υποτίθεται ότι ελέγχουν»⁷⁶. Επιπρόσθετα, ένα επιπλέον πρόβλημα δημιουργείται από το νομοθετικό σώμα. Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους: αφενός διότι οι πολιτικές προτεραιότητες των μελών του Κογκρέσου είναι διαφορετικές από τις αντίστοιχες του Προέδρου και αφετέρου διότι το νομοθετικό σώμα είναι κατακερματισμένο σε επιτροπές. Η διαίρεση αυτή προσφέρει πολλά σημεία πρόσβασης σε κοινωνικές ομάδες πίεσης.

Βέβαια, η θέση της προεδρίας έχει διαχρονικά ενισχυθεί συγκρινόμενη με αυτή του νομοθετικού σώματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορούμε να αντλήσουμε από την κορυφαία ίσως πράξη των διεθνών σχέσεων, την κήρυξη πολέμου. Το Σύνταγμα των ΗΠΑ αναθέτει την εξουσία κήρυξης πολέμου στο Κογκρέσο. Υπό τις σημερινές όμως συνθήκες, η διάταξη αυτή κατέστη ανεφάρμοστη. Έτσι, η ισχυρή όμως παρουσία του Κογκρέσου στον χειρισμό του ζωτικότερου θέματος επί της εθνικής ασφάλειας δεν είναι, πλέον, δεδομένη⁷⁷. Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται ότι ο Πρόεδρος είναι ανεξέλεγκτος κατά τον χειρισμό των εξωτερικών θεμάτων. Απλούστατα, το βάρος έχει

⁷⁶ Stephen Krasner, *ibid*, p.63

⁷⁷ Το Κογκρέσο προσπάθησε να αναστρέψει αυτή τη τάση με το «Ψήφισμα περί Πολεμικών Εξουσιών» του 1973, που προβλέπει ότι η εμπλοκή των ΗΠΑ σε πόλεμο πρέπει να εγκριθεί από το Κογκρέσο εντός 60 ημερών από της ενάρξεως αυτού. Το συγκεκριμένο ψήφισμα, προϊόν της πρόσκαιρης αποδυνάμωσης της προεδρίας, συνεπεία της κατάρρευσης του Νίxon, έχει μείνει ουσιαστικά ανεφάρμοστο. Για περισσότερα σχετικά με το θέμα μπορεί κανείς να ανατρέξει στο Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2002, pp.299-301.

μετατοπισθεί από την νομοθετική στην εκτελεστική λειτουργία. Σήμερα, ο Πρόεδρος εξαρτάται πολύ περισσότερο από εκτελεστικούς αξιωματούχους, απ' ό,τι οι Πατέρες του Έθνους μπορούσαν να φαντασθούν⁷⁸. Δημιουργούνται συνεπώς καινούργιες, πιο χαλαρές εξισορροπήσεις, εξαιτίας μίας σημαντικής διαφοροποίησης: Τα μέλη του Κογκρέσου είναι φορείς της δημοκρατικής νομιμοποίησης, λόγω της εκλογής τους από το λαό. Αντιθέτως, ο «νέος κύκλος» που περιβάλλει τον Πρόεδρο στον χειρισμό των θεμάτων της εξωτερικής πολιτικής, αποτελείται από πρόσωπα που επιλέγονται αποκλειστικά από τον ίδιο. Η σμίκρυνση του κύκλου που συμμετέχει στη λήψη των καθοριστικών αποφάσεων έχει προφανείς συνέπειες. Όσο πιο λίγα είναι τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία, τόσο μεγαλύτερη είναι η δυνατότητα επηρεασμού και καθοδήγησης των αποφάσεων που λαμβάνονται. Επιπρόσθετα, καθώς από τους συμμετέχοντες μόνο ο Πρόεδρος είναι δημοκρατικά εκλεγμένος, έχει πολύ μεγαλύτερη ευχέρεια στην επιλογή του τρόπου δράσης.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο βέλτιστος συντονισμός στο πλαίσιο της εκτελεστικής εξουσίας για τον χειρισμό των θεμάτων εθνικής ασφάλειας, δημιουργήθηκε, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (National Security Council – NSC). Το NSC βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής ασφάλειας των ΗΠΑ, αλλά η μορφή και οι αρμοδιότητές του έχουν μεταβληθεί πολλές φορές, έτσι ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του εκάστοτε επικεφαλούς της εκτελεστικής εξουσίας. Κάθε Πρόεδρος προσπάθησε αφενός να αποφύγει τα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες που παρουσίαζε το σύστημα επί των προκατόχων του και αφετέρου να διαμορφώσει εκείνη την μορφή οργάνωσης που ανταποκρίνονταν περισσότερο στην ιδιαίτερη διευθυντική του κουλτούρα. Σε λίγο χρονικό διάστημα μετά τη δημιουργία του NSC, η άποψη ότι αυτό δημιουργήθηκε για το συντονισμό των πολιτικο – στρατιωτικών ζητημάτων, υποχώρησε μπροστά στην αντίληψη ότι εξυπηρετεί απλώς τον Πρόεδρο στη λήψη αποφάσεων. Επίσης η αντίληψη ότι θα δημιουργούσε την συναδελφικότητα και τη συνεργασία μεταξύ των διαφόρων Υπουργείων,

---

⁷⁸ Robert Kennedy, *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York: W. W. Norton and Company 1999, p.111

αντικαταστάθηκε από την ανάγκη των διαφόρων Προέδρων να «δαιτητεύουν» ανάμεσα σε ανταγωνιστικά Υπουργεία⁷⁹.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι «ένα σεβαστό τμήμα των κρατικών θεσμών έχει έλθει κάτω από την επίδραση ή τον έλεγχο συγκεκριμένων ελίτ, οι οποίες έχουν μικρή λαϊκή βάση»⁸⁰. Η δυνατότητα συγκεκριμένων μικρών ελιτίστικων ομάδων να επηρεάζουν το πολιτικό σύστημα ενισχύθηκε από τη μετατροπή του αμερικανικού κοινού σε «κοινωνία της μάζας». Στην Αμερική διαμορφώθηκε σταδιακά, με όχημα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, την μετατροπή της παιδείας σε επαγγελματική και τις τεχνικές διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, μία πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ελίτ, η οποία αποκόπηκε σταδιακά από τα λαϊκά στρώματα⁸¹.

Η δομή του αμερικανικού κράτους, η οποία σκιαγραφήθηκε προηγουμένως και οι δυνατότητες που προσφέρει για έλεγχο από συγκεκριμένα συμφέροντα, έχει προφανή επίδραση στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Στη συνέχεια της διατριβής θα ασχοληθούμε με αυτό ακριβώς το θέμα: τις εξωθεσμικές παρεμβάσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων επί των θεμάτων εθνικής ασφάλειας στις ΗΠΑ, κατά την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ως εξωθεσμικές παρεμβάσεις, στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής, θεωρούμε τις παρεμβάσεις από πρόσωπα που δεν έχουν θεσμικό ρόλο, ή από θεσμικά όργανα, όταν δρουν καθ' υπέρβαση του ρόλου αυτού. Στην πρώτη κατηγορία, η οποία και συνιστά τον πυρήνα της έννοιας, εντάσσονται η δημιουργία *ad hoc* ομάδων για χειρισμό των κρίσεων, αλλά και η δραστηριοποίηση ιδιωτών ή ομάδων με άμεσες συνέπειες στο χειρισμό των θεμάτων εθνικής ασφάλειας. Στη δεύτερη κατηγορία, η οποία δημιουργεί την περιφέρεια της έννοιας των εξωθεσμικών παρεμβάσεων, περιλαμβάνεται η «διπλωματία των πίσω καναλιών» (*back channel diplomacy*) κατά την οποία παρακάμπτονται τα θεσμικώς αρμόδια όργανα για την χάραξη της εξωτερικής

---

⁷⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διαχρονική εξέλιξη και τη λειτουργία του NSC, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο *History of the National Security Council*, ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου (www2.whitehouse.gov).

⁸⁰ McConnell, *Private Power and American Democracy*, p.339, όπως μεταφέρεται στο Stephen Krasner, *supra*, p.63

⁸¹ Wright Mills, *Η Αριστοκρατία της Εξουσίας στις ΗΠΑ*, Αθήνα: Εκδόσεις Αρσενίδης 1991, pp.411-445. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με τον Mills, η αριστοκρατία αυτή παρουσιάζει έντονα ενοποιητικές τάσεις, αίροντας τον θεσμικό κατακερματισμό του αμερικανικού πολιτικού συστήματος.

πολιτικής, από άλλους κρατικούς λειτουργούς, οι οποίοι οικειοποιούνται τις αρμοδιότητες των υπευθύνων οργάνων.

Ο χειρισμός της κρίσης των πυραύλων της Κούβας, η κατάρρευση και η απεμπλοκή από το Βιετνάμ, η δημιουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003, εντάσσονται στον πυρήνα της έννοιας των εξωθεσμικών παρεμβάσεων. Η προσέγγιση της Κίνας από την κυβέρνηση Nixon, η οποία πραγματοποιήθηκε με παράκαμψη του Υπουργείου Εξωτερικών, καταλαμβάνει την περιφέρεια της ανωτέρω έννοιας. Τις περιπτώσεις αυτές θα μελετήσουμε λεπτομερώς στη συνέχεια, αφού όμως πρώτα αναλύσουμε ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα: τη δραστηριοποίηση των λόμπι.

6.3. Ο ρόλος των λόμπι

Η προσπάθεια των κρατών να επηρεάσουν την εξωτερική πολιτική άλλων κρατών, προς όφελός τους, είναι τόσο παλιά όσο και η διπλωματία. Τα κράτη διατηρούν διπλωματικές αποστολές και οι ηγέτες τους επισκέπτονται ξένες χώρες με σκοπό να επηρεάσουν την πολιτική των χωρών αυτών προς όφελός τους. Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ αποτελούν την μόνη υπερδύναμη στο σημερινό κόσμο, καθιστά την προσπάθεια επηρεασμού των Αμερικανών αξιωματούχων με αυτούς τους παραδοσιακούς τρόπους ακόμα πιο επιβεβλημένη.

Ωστόσο οι προσπάθειες άσκησης επιρροής στις ΗΠΑ δεν σταματούν στους ανωτέρω παραδοσιακούς τρόπους. Ξένες δυνάμεις επιχειρούν να επιδράσουν έμμεσα στην εξωτερική πολιτική της Αμερικής, μέσω της άσκησης επιρροής στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα της χώρας. Αναφερόμαστε φυσικά στη δραστηριοποίηση των ομάδων πίεσης, που αποκαλούνται λόμπι. Ξένες κυβερνήσεις χρησιμοποιούν ομάδες συμφερόντων, οι οποίες διάκινται ευμενώς προς τα συμφέροντα των χωρών τους, προκειμένου να προωθήσουν πολιτικές που στηρίζουν τα συμφέροντα αυτά. Τα μέλη αυτών των ομάδων ανήκουν συνήθως, στην διασπορά των χωρών αυτών, στις ΗΠΑ. Το ανοιχτό πολιτικό σύστημα της υπερδύναμης, καθώς και τα μεγάλα περιθώρια που διαθέτει η Αμερική να αψηφά τις επιταγές του εθνικού της

συμφέροντος, διευκολύνουν την δημιουργία και τη δράση των ομάδων πίεσης.

Τι είναι όμως το λόμπι; Λόμπι είναι ο χαλαρός συνασπισμός μεμονωμένων ατόμων και οργανισμών, οι οποίοι δραστηριοποιούνται προς την κατεύθυνση του επηρεασμού της πολιτικής της Αμερικής. Σύμφωνα με τον Walt «εξέχοντα παραδείγματα περιλαμβάνουν τις προσπάθειες των λόμπι των Ελλήνων, των Αρμενίων, των Ταϊβανέζων και των Κορεατών, αν και τα παραδείγματα υπερεθνικής διείσδυσης δεν περιορίζονται σε αυτούς»⁸².

Ο ρόλος των λόμπι στο πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ έχει προβλεφθεί νομοθετικά. Η δράση τους ρυθμίζεται από την Foreign Agents Registration Act του 1938, η οποία επιβάλλει περιορισμούς σε όσους, Αμερικανούς ή αλλοδαπούς, προωθούν ξένα συμφέροντα. Για παράδειγμα, υποχρεώνονται να εγγράφονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και να υποβάλλουν εξαμηνιαία έκθεση στις αμερικανικές αρχές. Βασική όμως αρχή είναι, ότι το lobbying επιτρέπεται μόνο στη νομοθετική και όχι στην εκτελεστική εξουσία. Η νομοθετική ρύθμιση της δραστηριοποίησης των λόμπι καταδεικνύει το πόσο βαθιά ριζωμένη στην πολιτική παράδοση της Αμερικής είναι η ύπαρξή τους. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η δράση των ομάδων πίεσης κινείται πάντα εντός των νομίμων ορίων. Κύρια πηγή της ισχύος τους δεν είναι η πίεση που ασκείται στους «διαδρόμους του Κογκρέσου», αλλά το πολιτικό χρήμα. Τα λόμπι αντλούν τη δύναμή τους από την χρηματοδότηση τόσο των υποψηφίων μελών του Κογκρέσου, όσο και προεδρικών υποψηφίων. Συνεπώς, ο έλεγχος της δράσης των ομάδων πίεσης, επιβάλλει τον αυστηρότερο και αποτελεσματικότερο έλεγχο των συνεισφορών σε πολιτικούς και κόμματα, έτσι ώστε «να χαλαρώσει η στραγγαλιστική λαβή την οποία εφαρμόζουν μερικές από τις ομάδες αυτές»⁸³ στο πολιτικό σύστημα της Αμερικής. Συμπερασματικά καταλήγουμε στη θέση, ότι οι ομάδες πίεσης κινούνται στα όρια της νομιμότητας, με τη δράση τους να δύναται να χαρακτηριστεί εξωθεσμική, τουλάχιστον όταν αυτή «στοχεύει» την εκτελεστική εξουσία.

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπολογίσουμε την ακριβή επίδραση των λόμπι στη λήψη των αποφάσεων επί της εξωτερικής πολιτικής. Οι

---

⁸² Stephen Walt, *Στρατηγικές αντίστασης στην ηγεμονία των ΗΠΑ*, Αθήνα: Εκδόσεις Κασσανιώτη 2007, p.250

⁸³ Stephen Walt, *ibid*, p.308

προσπάθειες επηρεασμού του πολιτικού συστήματος από τα λόμπι, εκτυλίσσονται συνήθως σε ιδιωτικούς χώρους, ή μέσω διαύλων που είναι δύσκολο να εντοπισθούν και οι δημόσιες μαρτυρίες για τα θέματα αυτά μπορεί να είναι αναξιόπιστες. Οι πολιτικοί ηγέτες σπάνια παραδέχονται ότι η πολιτική τους υπήρξε αποτέλεσμα επηρεασμού. Επίσης, είναι δύσκολο να εκτιμήσουμε και την αφανή επίδραση των λόμπι, όταν οι κρατικοί λειτουργοί σπεύδουν να προλάβουν τις ομάδες πίεσης, προσαρμόζοντας κατάλληλα τις θέσεις τους, ώστε να μην έρχονται σε αντίθεση με τις πολιτικές που προωθούν οι ομάδες αυτές. Συνεπώς την δράση των λόμπι μπορούμε να την προσδιορίσουμε πολλές φορές μόνο μέσα από τις ακολουθούμενες πολιτικές, όταν αυτές έρχονται σε προφανή αντίθεση με το εθνικό συμφέρον της Αμερικής.

Η πλέον πετυχημένη διείσδυση στο πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ θεωρείται αυτή του ισραηλινού λόμπι⁸⁴. Η στρατηγική εταιρική σχέση μεταξύ των δύο χωρών δεν μπορεί να εδραστεί στο αντικειμενικό εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ. Τα συμφέροντα της Αμερικής στην κομβική περιοχή της Μέσης Ανατολής, δεν εξυπηρετούνται επαρκώς με τη μονόπλευρη ευθυγράμμισή της με το Ισραήλ. Η στρατηγική αξία του Ισραήλ για τις ΗΠΑ, μειώθηκε σαφώς μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου αποτελούσε αντίβαρο έναντι της προσπάθειας σοβιετικής διείσδυσης στη Μέση Ανατολή. Η ιδιαίτερη σχέση των δύο χωρών δημιουργεί σοβαρές δυσχέρειες στην προσέγγιση του αραβικού κόσμου.

Πως όμως μπορεί να επεξηγηθεί η πολιτική αυτή της Αμερικής; Ως κύρια αιτία της συγκεκριμένης σχέσης προβάλλει από τους Mearsheimer και Walt η δράση του ισραηλινού λόμπι. Οι δύο διακεκριμένοι καθηγητές φροντίζουν να διαχωρίσουν τη δράση του λόμπι, καθώς και τις ακραίες θέσεις που αυτό υιοθετεί, από το σύνολο των Αμερικανο – εβραίων. Η δράση του λόμπι ενισχύεται από διάφορες χριστιανικές ομάδες, οι οποίες λόγω της πίστης τους είναι ταγμένες στην υποστήριξη του εβραϊκού κράτους, καταδεικνύοντας τη σπουδαιότητα της πολιτισμικής εγγύτητας στη δράση των ομάδων πίεσης. Αιχμή του δόρατος του λόμπι είναι η American – Israel Public Affairs Committee (AIPAC). Επίσης στο λόμπι εντάσσονται διάφορα think –

---

⁸⁴ Η ανάλυση για το ισραηλινό λόμπι βασίζεται στα John Mearsheimer και Stephen Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Faculty Research Working Paper Series March 2006 και Stephen Walt, *ibid*, pp.258-268.

tank, όπως το American Enterprise Institute, του οποίου το ρόλο θα μελετήσουμε σχετικά με τον πόλεμο στο Ιράκ το 2003.

Η δράση του λόμπι εκτείνεται τόσο στη νομοθετική όσο και στην εκτελεστική εξουσία. Μέσω της χρηματοδότησης υποψηφίων, της προώθησης φιλικά προσκείμενων αξιωματούχων στα υψηλά κλιμάκια της εκτελεστικής εξουσίας, της παροχής υπηρεσιών προς τα μέλη του Κογκρέσου, όπως συγγραφή λόγων και γραμματειακή υποστήριξη και των εκστρατειών δημοσίων σχέσεων, το λόμπι καταφέρνει να επηρεάσει την εξωτερική πολιτική της υπερδύναμης, προς φιλοϊσραηλινές κατευθύνσεις.

Η δράση του ισραηλινού λόμπι, χαρακτηρίζεται από τον Walt, ως ο «κανόνας του χρυσού» για την διείσδυση στο πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ. Την «επιτομή» του λόμπι αυτού, έχουν ακολουθήσει με αρκετή επιτυχία και άλλα λόμπι στην Αμερική όπως το ινδικό και το αρμενικό. Το μεν πρώτο κατάφερε να αμβλύνει τις επιπτώσεις στην Ινδία από τις πυρηνικές δοκιμές του 1998, το δε δεύτερο να εξασφαλίσει την υποστήριξη για την Αρμενία έναντι του Αζερμπαϊτζάν στη διαμάχη για το Ναγκόρνο – Καραμπάχ, παρά το γεγονός ότι το Αζερμπαϊτζάν είναι στρατηγικά, πολύ πιο σημαντικό στην περιοχή της Κασπίας. Η πρόσφατη διαδικασία της αναγνώρισης της γενοκτονίας των Αρμενίων από την Τουρκία το 1915, η οποία έφερε σε συγκρουσιακή τροχιά της σχέσεις Αμερικής και Τουρκίας και μάλιστα για ένα καθαρά συμβολικό ζήτημα, αποδεικνύει την ισχύ του αρμενικού λόμπι.

Επειδή ο καθορισμός των εθνικών προτιμήσεων είναι μία καθαρά πολιτική διαδικασία, υπάρχει το περιθώριο σε ομάδες πίεσης να δράσουν με πολιτικούς όρους, εκμεταλλευόμενες θεσμικές αδυναμίες, αβλεψίες ή κενά του πολιτικού συστήματος των ΗΠΑ. Η δράση των λόμπι εντάσσεται σαφώς στο πεδίο της «μαλακής ισχύος» (soft power), η οποία έχει σημαντικές συνέπειες στο διεθνές σύστημα⁸⁵.

Υπάρχουν όμως και φωνές, οι οποίες αμφισβητούν την επιτυχία των ομάδων άσκησης πίεσης. Πλέον χαρακτηριστική είναι η αντίκρουση των Mearsheimer και Walt από τον Walter Russell Mead⁸⁶, για τη δράση του

---

⁸⁵ Για της πηγές και τα όρια της μαλακής ισχύος, καθώς και για τη σχέση της με τη στρατιωτική ισχύ, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs 2004, pp.11-32.

⁸⁶ Walter Russell Mead, "Jerusalem Syndrome: Decoding the Israel lobby", *Foreign Affairs*, 86(6) 2007, pp.160-168

ισραηλινού λόμπι. Κατ' αρχάς, θεωρεί ότι η έννοια του λόμπι δεν είναι σαφώς ορισμένη. Αν στο λόμπι «χωρούν» οργανώσεις με σκληρή γραμμή, όπως το AIPAC, μέχρι μετριοπαθείς ομάδες όπως το Israel Policy Forum, τότε είναι αδύνατο να διαπιστωθεί ποια είναι η αντζέντα που το λόμπι προωθεί, αλλά και να μετρηθεί η αποτελεσματικότητα της δραστηριοποίησής του. Η ταύτιση του λόμπι με την υπερσυντηρητική δεξιά, αγνοεί τις αριστερές προσεγγίσεις εντός των Αμερικανο – εβραίων. Επιπρόσθετα, ο Mead θεωρεί ότι η ταύτιση των νεοσυντηρητικών με τους ακραίους Ισραηλινούς δεν είναι όρθή, διότι υφίσταται μία σημαντική διαφορά σχετικά με την αντιμετώπιση των Αράβων. Για τους νεοσυντηρητικούς είναι δυνατός ο λοκιανής (Lockean) έμπνευσης, δημοκρατικός μετασχηματισμός της ευρύτερης περιοχής, κάτι το οποίο θεωρείται αδύνατο από το στρατιωτικό κατεστημένο (defense establishment) του Ισραήλ. Τρίτον, ο Mead ασκεί κριτική στους Mearsheimer και Walt για ελλιπή προσέγγιση του αμερικανικού πολιτικού συστήματος. Τα χρήματα που προσφέρθηκαν από το λόμπι σε υποψηφίους στις ενδιάμεσες εκλογές του 2006, συνιστούσαν μόλις το 1% του συνολικού αριθμού του πολιτικών εισφορών. Επίσης, τα χρήματα αυτά δόθηκαν, ως επί το πλείστον, σε δημοκρατικούς υποψηφίους. Πως είναι λοιπόν δυνατό να ελέγχεται μία ρεπουμπλικανική κυβέρνηση, όταν η πλειοψηφία των Αμερικανο – εβραίων στηρίζει το αντίπαλο κόμμα; Τέλος ο Mead θεωρεί ότι το Ισραήλ έχει ακόμη και σήμερα σημαντική στρατηγική αξία για την Αμερική, διότι αν το Ισραήλ χαθεί για την Αμερική και συνασπιστεί με τη Ρωσία, την Κίνα ή την Ινδία, η θέση των ΗΠΑ στην περιοχή θα καταστεί δυσχερής.

Οι θέσεις του Mead αξίζει να τύχουν προσοχής, προκειμένου να κατανοηθεί η ακριβής δράση του λόμπι. Κατ' αρχάς, το Ισραήλ δεν αποτελεί τον μόνο σύμμαχο των ΗΠΑ στην περιοχή, ούτε μεγαλύτερη πίεση προς το Ισραήλ για το παλαιστινιακό ζήτημα θα σημάνει την στροφή της χώρας αυτής προς μία τρίτη δύναμη. Το ερώτημα είναι απλό: Είναι πιο χρήσιμο το Ισραήλ για τις ΗΠΑ ή το αντίστροφο; Επίσης μπορεί η χρηματοδότηση από το Ισραηλινό λόμπι να φαίνεται μικρή, όμως θα πρέπει να συγκριθεί αναλογικά με τις συνεισφορές των άλλων ομάδων πίεσης, αν αναλογιστούμε τον τεράστιο αριθμό των ομάδων αυτών. Επιπρόσθετα, τα διαφορετικά σχέδια των νεοσυντηρητικών για την περιοχή της Μέσης Ανατολής, σύμφωνα με

πολλούς μελετητές, συνιστούν, απλώς, εκλογίκευση της δαρβινιστικής τους θεώρησης των διεθνών σχέσεων⁸⁷.

Σε κάθε περίπτωση η ίδια η ύπαρξη των ομάδων πίεσης και η συνεχιζόμενη δραστηριοποίησή τους αποδεικνύει ότι αυτές αποτελούν μοχλούς πίεσης στα όργανα λήψεως αποφάσεως στις ΗΠΑ⁸⁸. Η αποτελεσματικότητά τους εξακριβώνεται εν τοις πράγμασι, δηλαδή από το πόσο οι σχηματιζόμενες εθνικές προτιμήσεις έρχονται σε αντίθεση με το αντικειμενικό εθνικό συμφέρον.

---

⁸⁷ Μάριος Ευρυβιάδης, *Οι «νεοσυντηρητικοί» των ΗΠΑ και ο πόλεμος στο Ιράκ*, Γεωστρατηγική 4, 2004, p.87

⁸⁸ Οι Mearsheimer και Walt προχωρούν τον συλλογισμό αυτό ακόμη παραπέρα, τονίζοντας ότι και μόνο η ύπαρξη ενός λόμπι υποδηλώνει την αντίθεση προς το εθνικό συμφέρον που είναι εξ' ορισμού γενικό (*supra*, p.42).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΥΒΑΣ

Η κρίση των πυραύλων της Κούβας, τον Οκτώβριο του 1962, έφερε την ανθρωπότητα στο χείλος του πυρηνικού ολέθρου και απετέλεσε ορόσημο στην ιστορία του ψυχρού πολέμου. Τα γεγονότα σχετικά με την κρίση αυτή είναι γνωστά και γι αυτό θα αρκεστούμε σε μία συνοπτική παρουσίαση τους, δίδοντας έμφαση στην ανάλυση τους.

Καθώς πλησίαζε το τέλος του καλοκαιριού του 1962, ήταν ευρύτατα γνωστό ότι η Σοβιετική Ένωση μετέφερε μεγάλες ποσότητες οπλικών συστημάτων και στρατευμάτων στην Κούβα, για ενίσχυση της άμυνας της νήσου, έναντι ενδεχόμενης αμερικανικής εισβολής. Γεννήθηκε έτσι το ερώτημα αν μεταξύ των όπλων αυτών υπήρχαν και πυρηνικά. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχαν επιχειρήσει οι Σοβιετικοί να εγκαταστήσουν τέτοια όπλα εκτός του εδάφους της Σοβιετικής Ένωσης. Η κυβέρνηση της Μόσχας έδωσε εντολή στον πρέσβη της στις ΗΠΑ, Dobrynin, να απαντά στις ερωτήσεις της αμερικανικής κυβέρνησης με την διαβεβαίωση ότι στη Κούβα μεταφερόντουσαν μόνο αμυντικά όπλα. Στο ίδιο μήκος κύματος βρισκόντουσαν και οι δημόσιες τοποθετήσεις των Σοβιετικών. Από την άλλη πλευρά, τα μηνύματα που εξέπεμπε η αμερικανική πλευρά στους Ρώσους ήταν ξεκάθαρα: οι ΗΠΑ δεν ήταν διατεθειμένες να ανεχθούν την τοποθέτηση επιθετικών όπλων στην Κούβα. Και από τις δύο πλευρές ήταν πλήρως κατανοητό, ότι οι βαλλιστικοί πύραυλοι ανήκαν σε αυτή τη κατηγορία.

Παρότι η αμερικανική κυβέρνηση παρέμενε ανήσυχη για την ανάπτυξη του σοβιετικού οπλοστασίου στην Κούβα και το ζήτημα κατέλαβε κεντρική θέση στην διεξαγόμενη για το Κογκρέσο προεκλογική εκστρατεία, μόνο ο τότε διευθυντής της CIA, McCone, ήταν πεπεισμένος ότι οι Σοβιετικοί δεν έλεγαν την αλήθεια για το θέμα. Έτσι, όταν την 16^η Οκτωβρίου ο Kennedy και οι σύμβουλοί του ενημερώθηκαν από τη CIA για την ύπαρξη των πυραύλων ξαφνιάστηκαν οδυνηρά.

Προκειμένου να παρασχεθούν συμβουλές στον Πρόεδρο Kennedy για τον χειρισμό της κρίσης, συγκροτήθηκε μία ad hoc ομάδα⁸⁹. Μεταξύ των

---

⁸⁹ Ο Πρόεδρος Kennedy, ακολουθώντας τον παράδειγμα των Δημοκρατικών Προέδρων (κυρίως του Roosevelt) ακολούθησε ένα ευέλικτο μοντέλο επί της χαραξης πολιτικής εθνικής

μελών της ομάδας ήταν κατ' αρχάς εκείνοι οι κρατικοί αξιωματούχοι των οποίων η θέση, τους έκανε απαραίτητους σε περίπτωση πυρηνικού πολέμου. Οι Υπουργοί Άμυνας (McNamara), Εξωτερικών (Rusk), ο Διευθυντής της CIA (McCone), ο Α/ΓΕΕΘΑ (Taylor) και ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας (Bundy) ανήκουν σε αυτή τη κατηγορία. Επίσης συμμετείχαν οι άνθρωποι του Προέδρου: ο αδερφός του και Γενικός Εισαγγελέας (Kennedy) και ο ειδικός του σύμβουλος (Sorensen). Επιπρόσθετα υπήρξαν και πρόσωπα που είχαν αναλάβει κυβερνητικά αξιώματα στο παρελθόν, αλλά την χρονική στιγμή της κρίσης ιδιώτευαν. Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται ο Acheson, πρώην Υπουργός Εξωτερικών και ο Lowett, πρώην Υπουργός Άμυνας. Τέλος αξίζει να επισημανθεί η παρουσία διπλωμάτη μίας τρίτης χώρας και συγκεκριμένα του πρέσβη του Ηνωμένου Βασιλείου στις ΗΠΑ (Ormsby – Gore).

Ύστερα από έντονες διαβουλεύσεις μεταξύ των μελών της ανωτέρω ομάδας και μετά από εξέταση πολλών απόψεων, οι οποίες κυμαινόντουσαν μεταξύ του αιφνιδιαστικού αεροπορικού χτυπήματος και της ανοχής από την Αμερική των πυραύλων στο κουβανικό έδαφος, ο κύβος ερρίφθη υπέρ του ναυτικού αποκλεισμού της Κούβας. Τα πλοία του αμερικανικού ναυτικού έλαβαν εξουσιοδότηση για χρήση κλιμακούμενων μέτρων βίας, που έφταναν μέχρι και τη βύθιση πλοίων, προκειμένου να αποτρέψουν το «σπάσιμο» του αποκλεισμού.

Ο Πρόεδρος Kennedy πήρε την απόφαση να δημοσιοποιήσει, με ραδιοτηλεοπτική ανακοίνωση, την εγκατάσταση των σοβιετικών πυραύλων και την αντίδραση των ΗΠΑ με το ναυτικό αποκλεισμό. Στο διάγγελμά του, την 22^α Οκτωβρίου, τόνισε ότι το εμπάργκο ήταν μόνο ένα αρχικό βήμα και ότι είχε δώσει εντολή προκειμένου να προετοιμασθούν οι ένοπλες δυνάμεις για περαιτέρω στρατιωτική δράση. Η δημοσιοποίηση της αντιπαράθεσης έφερε σε δύσκολη θέση τον Khrushchev, διότι από τη μία δεν ήθελε να διακινδυνεύσει πυρηνικό πόλεμο για την Κούβα και από τη άλλη δεν ήθελε να ταπεινωθεί με την απόσυρση των πυραύλων. Επίσης, η αμερικανική ενέργεια

ασφάλειας, αφιστάμενος από το φορμαλιστικό σύστημα του προκατόχου του Eisenhower. Ενώ το μοντέλο Kennedy παρέχει ευελιξία και ταχύτητα απόκρισης, το μοντέλο Eisenhower εξασφαλίζει διεξοδική ανάλυση και συστηματικότητα στα θέματα εθνικής ασφάλειας. Για μία ενδιαφέρουσα αντιπαράθεση μεταξύ των υποστηρικτών των δύο μοντέλων, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο *Political Science Quarterly*, 115(3), 2000 και ειδικότερα στα άρθρα των Fred Greenstein και Richard Immerman, *“Effective National Security Advising: Recovering the Eisenhower Legacy”*, pp.335-345 και Arthur Schlesinger, *“Effective National Security Advising: A Most Dubious Precedent”*, pp.347-351.

ενείχε τον κίνδυνο της κλιμάκωσης. Μπορεί ο ναυτικός αποκλεισμός να ήταν ένα πιο ήπιο μέσο, σε σχέση με τα άμεσα αεροπορικά πλήγματα, όμως ενδεχόμενη βύθιση των σοβιετικών πλοίων ή πιθανός αντιπερισπασμός της Μόσχας στο Δυτικό Βερολίνο σίγουρα θα όξυνε την κατάσταση.

Η κρίση εκτονώθηκε σταδιακά την 24^η Οκτωβρίου, όταν τα σοβιετικά πλοία, τα οποία μετέφεραν πυραύλους στη Κούβα, ανέστρεψαν λίγο πριν συναντήσουν τα αμερικανικά πλοία που επέβαλαν τον αποκλεισμό. Μετά από διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν, αποφασίστηκε απόσυρση των σοβιετικών πυραύλων από το νησί με αντάλλαγμα την παροχή υπόσχεσης από τις ΗΠΑ ότι δεν θα επιτίθεντο κατά της Κούβας. Επίσης, οι ΗΠΑ δέχτηκαν να εξετάσουν στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, την απομάκρυνση των πυραύλων Jupiter από την Τουρκία. Η συγκεκριμένη όμως δέσμευση παρέμεινε μυστική, γιατί ο Kennedy δεν ήθελε να φανεί ότι υποχωρεί έναντι του Khrushchev, προκειμένου να μην κλονισθεί η συνοχή της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Η έκβαση της κρίσης απετέλεσε θρίαμβο του Αμερικανού Προέδρου, σε αντίθεση με τον Σοβιετικό ηγέτη, ο οποίος ταπεινώθηκε, γεγονός που σηματοδότησε τις διαδικασίες για την ανατροπή του, δύο χρόνια αργότερα.

Από διεθνολογικής απόψεως η κρίση παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον. Το εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ, όπως προσδιορίστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο επέβαλε την διατήρηση του δυτικού ημισφαιρίου κάτω από την περιφερειακή ηγεμονία της χώρας. Η παρουσία των σοβιετικών πυρηνικών όπλων στο νησί της Καραϊβικής, σίγουρα είχε δυσμενείς συνέπειες για τα αμερικανικά συμφέροντα. Κατ' αρχάς, παρείχαν μία μόνιμη ασπίδα ασφαλείας στη Κούβα, εδραιώνοντας την πρόσδεσή της στο σοβιετικό άρμα. Επιπρόσθετα, οι Σοβιετικοί ανέτρεπαν το σε βάρος τους ισοζύγιο ισχύος στην κούρσα των πυρηνικών εξοπλισμών, αποκτώντας τη δυνατότητα να πλήξουν τις ΗΠΑ με πυραύλους ενδιάμεσου και μέσου βεληνεκούς (MRBMs και IRBMs)⁹⁰. Η ανατροπή αυτή δεν έπληττε ριζικά μόνο την θέση των ΗΠΑ στο

---

⁹⁰ Μία απλή σύγκριση των αριθμών αρκεί για να καταδείξει την πυρηνική αδυναμία της ΕΣΣΔ το 1962. Έχοντας μόνο 20 διηπειρωτικούς πυραύλους (ICBMs), που ήταν οι μόνοι που μπορούσαν να πλήξουν αμερικανικό έδαφος, έναντι τουλάχιστον 180 αντίστοιχων αμερικανικών, αλλά και πλήθους άλλων μικρότερου βεληνεκούς, η σοβιετική ηγεσία αναζητούσε τρόπους αλλαγής των εις βάρος της συσχετισμών. Η εικόνα αυτή δεν ανατρέπεται ούτε αν ληφθεί υπόψη η στρατηγική αεροπορία. Για περισσότερα πληροφορίες επί του θέματος, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο Graham Allison, Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York: Longman 1999, pp.91-99.

δυτικό ημισφαίριο, αλλά και παγκοσμίως, αν αναλογισθεί κανείς τις δυσμενείς επιπτώσεις στην νατοϊκή συμμαχία, αλλά και στις άλλες διεθνείς δεσμεύσεις της Αμερικής. Τα λόγια του Προέδρου στον αδερφό του είναι χαρακτηριστικά: «Δεν υπάρχει άλλη επιλογή. Αν καταφέρουν αυτό το κακό στο δικό μας μέρος του κόσμου, τι θα κάνουν στη συνέχεια;»⁹¹

Χωρίς όμως τη «κάθοδο» στο ενδοκρατικό επίπεδο και στο τρόπο διαμόρφωσης των εθνικών προτιμήσεων, είναι αδύνατη η κατανόηση του χειρισμού της κρίσης από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Μόλις ανακαλύφθηκε η ύπαρξη των σοβιετικών πυραύλων στην Κούβα, η αμερικανική κυβέρνηση οργάνωσε το σύστημα χειρισμού της κρίσης γύρω από ένα στενό κύκλο συμβούλων που επελέγησαν άτυπα. Από την 16^η έως και την 19^η Οκτωβρίου η ομάδα αυτή δεν είχε καμία τυπική υπόσταση. Η διαδικασία αυτή απέκτησε τυπικό χαρακτήρα, από την 20^η έως και την 22^α Οκτωβρίου, υπό τον μανδύα του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας (National Security Council). Ακολούθως, ο κύκλος των συμβούλων μίκρυνε εκ νέου, διαμορφώνοντας το όργανο, στο οποίο μεταγενέστερα δόθηκε ο τίτλος Executive Committee of the National Security Council (Ex Comm).

Σημαντικό είναι να τονίσουμε πάλι, ότι στην ομάδα αυτή, της οποίας η σύνθεση δεν ήταν σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, συμμετείχαν και πρώην κυβερνητικοί αξιωματούχοι καθώς και πρέσβης ξένης δύναμης. Αν και οι τελικές αποφάσεις για τον χειρισμό της κρίσης ελήφθησαν από τον Πρόεδρο, ο χειρισμός της κρίσης βασίστηκε στις διαβουλεύσεις που διεξήχθησαν εντός της ομάδας. Ο Πρόεδρος Kennedy, αντιμέτωπος με το φάσμα του πυρηνικού ολέθρου, έφερε προσωπικά το βάρος των επιλογών, παίζοντας τον ρόλο του «τελικού διαιτητή» (final arbiter), σύμφωνα με την προσφυή έκφραση του Richard Neustadt⁹². Μπορεί ο Πρόεδρος να είναι το κρίσιμο πρόσωπο στην όλη ιστορία, αλλά ο τρόπος με τον οποίο ένας ηγέτης ενημερώνεται, πείθεται, παραπλανιέται ή ακόμη και αγνοείται από τα πρόσωπα που έχει γύρω του, είναι καθοριστικός.

Διαφορετικοί σύμβουλοι έπαιξαν διαφορετικό ρόλο στις διάφορες φάσεις της κρίσης. Για παράδειγμα ο Υπουργός Άμυνας (McNamara), ήταν

⁹¹ Robert Kennedy, *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York: W. W. Norton and Company 1999, p.52

⁹² Richard Neustadt, *Presidential Power and the Modern Presidents*, New York: The Free Press 1990, p.182

αυτός που επιβράδυνε τη λύση της στρατιωτικής επέμβασης στη Κούβα, δίδοντας το χρόνο για τη μελέτη των εναλλακτικών λύσεων. Αξίζει όμως να εστιάσουμε στο σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε ο πρέσβης του Ηνωμένου Βασιλείου στις ΗΠΑ (Ormsby – Gore). Αυτός ήταν εκείνος που συνέστησε στον Πρόεδρο, τη μετατόπιση της ζώνης του αποκλεισμού από τα 800 ναυτικά μίλια στα 500. Με αυτό το τρόπο το πρώτο σοβιετικό πλοίο θα έφτανε στη ζώνη αποκλεισμού τέσσερις με πέντε ώρες μετά την ανατολή της 24^{ης} Οκτωβρίου και όχι κατά τη διάρκεια της νύχτας, παρέχοντας περισσότερο χρόνο στην αντίπαλη πλευρά. Τώρα πλέον γνωρίζουμε, ότι οι οδηγίες από το Κρεμλίνο για την αναστροφή των πλοίων δεν δόθηκαν παρά αργά τη νύχτα της 23^{ης} προς την 24^η Οκτωβρίου, τα δε πλοία έλαβαν τις εντολές και ανέστρεψαν αργά το πρωί της ημέρας αυτής. Αν δεν υπήρχε η ιδέα του Ormsby – Gore, τα σοβιετικά πλοία θα συναντούσαν τα αμερικάνικα νωρίς το χάραμα της 24^{ης} Οκτωβρίου. Το πρώτο πλοίο που θα παραβίαζε τη ζώνη αποκλεισμού ήταν το Kimonvsk, το οποίο μετέφερε τους βαλλιστικούς πυραύλους του ενδιάμεσου βεληνεκούς, το πλέον πολύτιμο και ευαίσθητο οπλικό σύστημα στη Σοβιετική Ένωση. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις ακριβείς οδηγίες που είχαν δοθεί στο Kimonvsk ή στο πυρηνικό υποβρύχιο που το συνόδευε, στην περίπτωση που οι Αμερικάνοι επιχειρούσαν να το σταματήσουν. Εκείνο όμως που ξέρουμε με βεβαιότητα είναι ότι το αμερικάνικο ναυτικό θα επιτίθετο στο υποβρύχιο, μη διακινδυνεύοντας να βληθεί από αυτό, διότι ο Kennedy είχε δεχθεί να μην αναμειχθεί στο επιχειρησιακό σχέδιο του ναυτικού ή στη σιγή ασυρμάτου που τηρούσαν τα πλοία του.

Συνεπώς, δεν είναι δυνατό να κατανοηθεί ο χειρισμός της κρίσης, αν δεν γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο ελήφθησαν οι αποφάσεις, τους οργανωτικούς σχηματισμούς που συμμετείχαν και τις εξωθεσμικές παρεμβάσεις που έγιναν στα όργανα με την αποφασιστική αρμοδιότητα.

Χαρακτηριστική απόδειξη της απόκλισης από τα θεσμικώς προβλεπόμενα είναι, ότι το Κογκρέσο δεν γνώριζε τίποτα για την κρίση με τη Σοβιετική Ένωση, μέχρι την 22^α Οκτωβρίου, όταν ο Πρόεδρος απλώς ενημέρωσε τους ηγέτες των δύο σωμάτων του Κογκρέσου, δύο ώρες μόνο πριν την δημοσιοποίηση της κρίσης και όταν η απόφαση σχετικά με τον χειρισμό της είχε ληφθεί. Οι ηγέτες του Κογκρέσου διαφώνησαν με τον

χειρισμό, υποστηρίζοντας την ανάγκη υιοθέτησης πιο βίαιων μέσων από το ναυτικό αποκλεισμό. Επίσης εξέφρασαν την αντίθεσή τους στους προεδρικούς χειρισμούς, διότι απλώς ενημερώθηκαν, χωρίς να ζητηθεί η συμβουλή τους. Οι αντιρρήσεις αυτές όμως, δεν είχαν καμία συνέπεια. Κανένα μέλος των δύο νομοθετικών σωμάτων δεν είχε ανάμειξη στις αποφάσεις που ελήφθησαν τον Οκτώβριο του 1962.

Επίσης αξίζει να επισημανθεί ο ρόλος που παίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στις επιλογές των ηγετών. Όπως έχει χαρακτηριστικά τονισθεί, οι σύγχρονοι πολιτικοί αρχηγοί έχουν ελάχιστη πίστωση χρόνου για την παραγωγή κυβερνητικού αποτελέσματος⁹³. Αν το 1962 υπήρχε η σημερινή κοινωνία της πληροφορίας τότε η έκβαση της κρίσης θα ήταν διαφορετική. Η αμερικανική ηγεσία το 1962 είχε στη διάθεσή της πέντε ημέρες μέχρι την επιβολή του εμπάργκο. Τι θα γινόταν όμως αν διαρροές προς τον τύπο είχαν επιβάλει την λήψη απόφασης εντός μίας ημέρας; Το ενδεχόμενο αυτό απασχόλησε τον Πρόεδρο Kennedy σε συζήτηση με τον αδερφό του, κατά την οποία παραδέχτηκαν ότι στην περίπτωση αυτή, θα ήταν αναγκασμένοι να επιλέξουν τα αεροπορικά πλήγματα κατά της Κούβας⁹⁴.

---

⁹³ Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Η σύγχρονη ηγεσία και το ελληνικό παράδοξο*, Εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος 11^{ης} Νοεμβρίου 2007, p.9. Το άρθρο βέβαια αναφέρεται στις δημοσιευόμενες δημοσκοπήσεις, αλλά ο συλλογισμός μπορεί με ασφάλεια να γενικευθεί στο ρόλο των ΜΜΕ.

⁹⁴ Ernest May και Philip Zelikow, *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*, New York: W. W. Norton and Company 2002, p.221 (Συνομιλία το απόγευμα της 23^{ης} Οκτωβρίου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

Η ΚΑΤΑΡΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΕΜΠΛΟΚΗ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΕΤΝΑΜ

Η εμπλοκή των ΗΠΑ στο Νότιο Βιετνάμ δεν εξυπηρετούσε κανένα γεωπολιτικό σκοπό. Το Βιετνάμ, μία ασήμαντη χώρα στην Ινδοκίνα, δεν παρουσίαζε κανένα στρατηγικό ή οικονομικό ενδιαφέρον, που να δικαιολογεί την σημασία που του αποδόθηκε από την κυβέρνηση της Αμερικής.

Ο Πρόεδρος Kennedy, όμηρος της ιδεολογικοποίησης της στρατηγικής της ανάσχεσης⁹⁵, συμπέρανε ότι η υπεράσπιση της Ινδοκίνας έναντι του κομμουνιστικού κινδύνου, έπρεπε να γίνει στο Νότιο Βιετνάμ. Έτσι ανήγαγε τη χώρα αυτή σε κομβικό σημείο στην αντιμετώπιση της παγκόσμιας κομμουνιστικής απειλής. Η κυβέρνηση Kennedy κληροδότησε το πρόβλημα στην κυβέρνηση Johnson, η οποία είχε την ευθύνη της στρατιωτικοποίησης της εμπλοκής των ΗΠΑ. Αφορμή στάθηκε η αμφισβητούμενη επίθεση των βορειοβιετναμέζων εναντίων δύο αμερικανικών αντιτορπιλικών στον κόλπο του Τονκίν, το καλοκαίρι του 1964. Με βάση το περίφημο ψήφισμα του κόλπου του Τονκίν, παρασχέθηκε από το Κογκρέσο η συνταγματική κάλυψη για τις στρατιωτικές επιθέσεις. Το συγκεκριμένο ψήφισμα, που υπήρξε προϊόν παραπλάνησης της νομοθετικής εξουσίας από τον Johnson, χρησιμοποιήθηκε για τη σταδιακά αυξανόμενη στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ στο Νότιο Βιετνάμ, χωρίς να κινητοποιηθεί η αμερικανική κοινωνία και με διαρκή εξαπάτησή της από την κυβέρνηση για το πραγματικό μέγεθος της εμπλοκής και για τις προοπτικές επιτυχούς έκβασής της.

Πως όμως η Αμερική οδηγήθηκε στη μεγαλύτερή της στρατιωτική ήττα κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου; Η ανυπαρξία γεωπολιτικών προτεραιοτήτων δεν επαρκεί για να ερμηνεύσει την εξέλιξη αυτή. Σύμφωνα με την ορθότερη άποψη, η ήττα της Αμερικής στο Βιετνάμ οφείλεται στην κατάρρευση του εσωτερικού μετώπου της χώρας. Κομβικό σημείο στην διαμόρφωση του αποτελέσματος αυτού διαδραμάτισε η επίθεση στο Tet το 1968, η οποία συνέπεσε με τον εκλογικό κύκλο στις ΗΠΑ. Αν και από στρατιωτικής απόψεως η επίθεση των βορειοβιετναμέζων ήταν αποτυχημένη,

---

⁹⁵ Hans Morgenthau, *Vietnam and the National Interest*, ιστοσελίδα allannoble.net. Η εξέλιξη αυτή απέτρεψε την γεωπολιτική ιεράρχηση των στόχων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

τα αποτελέσματά της στον ψυχολογικό τομέα ήταν τεράστια. «Ένα πανίσχυρο ρεύμα παραπλάνησης και εξαπάτησης κυρίευσε τους Αμερικανούς και σαν τεράστιο κύμα σάρωσε την προεδρία Johnson»⁹⁶.

Όμως, όπως ορθά παρατηρεί ο Kissinger⁹⁷, ακόμη και μετά το Tet η πλειοψηφία του αμερικανικού λαού ήταν υπέρ των βομβαρδισμών σε ποσοστό 70%. Εκείνο που έκαμψε τη θέληση της αμερικανικής ηγεσίας δεν ήταν τόσο η απώλεια της υποστήριξης της κοινής γνώμης, όσο η μεταστροφή της άποψης σχετικά με τη συνέχιση του πολέμου, από την ομάδα εκείνη των εκπροσώπων του πολιτικού κατεστημένου, οι οποίοι αρχικά υποστήριζαν σθεναρά την αμερικανική εμπλοκή στο Βιετνάμ. Ακολουθώντας την προηγούμενη πρακτική της προεδρίας Kennedy, ο Πρόεδρος Johnson συνέστησε μία ομάδα χειρισμού της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί στο Βιετνάμ, μέλη της οποίας ήταν διάφοροι πρώην κυβερνητικοί αξιωματούχοι. Αρκεί να αναφέρουμε τους Acheson, Bundy, Dillon και McCloy, οι οποίοι αν και από πολλούς χαρακτηριζόντουσαν ως γεράκια, συμβούλευσαν τον Πρόεδρο να σταματήσει την κλιμάκωση και να δώσει τέλος στον πόλεμο. Ο ίδιος ο Kissinger δηλώνει ότι τότε είχε και αυτός, σε γενικές γραμμές, συμφωνήσει με την τοποθέτηση της ομάδας των σοφών, ουσιαστικά μετανοώντας για τη στάση του αυτή. Επιπρόσθετα ο Kissinger, ο οποίος είναι ένα από τα ελάχιστα διατελέσαντα κορυφαία στελέχη της ηγεσίας των ΗΠΑ που αντιλαμβάνονται τη φύση της διεθνούς πολιτικής με όρους της ισορροπίας δυνάμεων, τονίζει ότι η επίδραση της ομάδας στον Johnson και η απόφαση για μονομερή αποκλιμάκωση των αμερικανικών επιχειρήσεων, απετέλεσε την αρχή της αμερικανικής ήττας στον πόλεμο του Βιετνάμ. Ακόμη και αν δεχθούμε ότι η τοποθέτηση του μάγου της διπλωματίας είναι υπερβολική και κατευθύνεται από την αντιπάθειά του για το φιλελεύθερο κατεστημένο των ΗΠΑ, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την επίδραση της ομάδας στο μελλοντικό χειρισμό του ζητήματος του Βιετνάμ. Εξωθεσμικοί παράγοντες συνέβαλαν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στην αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής σχετικά με τον πόλεμο στην Ινδοκίνα.

---

⁹⁶ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2002, p.241

⁹⁷ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη 1995, p.749

Πέρα από αυτό το κομβικό σημείο σχετικά με το Βιετνάμ, και η τελική απεμπλοκή των ΗΠΑ επηρεάστηκε άμεσα από τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο της χώρας και μάλιστα από πρόσωπα άσχετα με τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Ο Πρόεδρος Νίχον θεωρούσε ότι το «ανατολικό κεντροαριστερό φιλελεύθερο κατεστημένο» έθετε διαρκώς εμπόδια στη διακυβέρνησή του. Κεντρικό στοιχείο της στρατηγικής του Νίχον, αναφορικά με τον εσωτερικό του εχθρό, ήταν η προσπάθειά του να συσπειρώσει το συντηρητικό νότο, τη δύση καθώς και τα λευκά εργατικά στρώματα των βορείων περιοχών εναντίον του φιλελεύθερου κατεστημένου. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση Νίχον κατέφυγε σε εκτεταμένα προγράμματα παράνομων παρακολουθήσεων των πολιτικών του αντιπάλων, που απέτέλεσαν την αχίλλειο πτέρνα της προεδρίας του, με σημαντικές συνέπειες στο χειρισμό του ζητήματος του Βιετνάμ.

Το κρίσιμο βήμα για την εμπλοκή του Λευκού Οίκου στις παράνομες δραστηριότητες, έγινε με τη μεγάλη διαρροή από τον Daniel Ellsberg στον αμερικανικό τύπο τον Ιούνιο του 1971 των Εγγράφων του Πενταγώνου, μίας απόρρητης έκθεσης που είχε συνταχθεί το 1967, κατόπιν εντολής του τότε Υπουργού Άμυνας McNamara, για την εμπλοκή των ΗΠΑ στο Βιετνάμ. Ο Νίχον δεν είχε πρόβλημα με τη διαρροή αυτή καθαυτή. Καθώς τα έγγραφα σταματούσαν στο 1968, η αποκάλυψή τους έβλαπτε τους προκατόχους του Προέδρου. Όμως ο Νίχον ανησυχούσε μήπως οι αποκαλύψεις αγγίξουν και την πολιτική του ίδιου σχετικά με το Βιετνάμ. Ο Ellsberg, έχοντας στην κατοχή του μερικά έγγραφα του 1969, τα οποία όμως δεν ήταν προϊόν διαρροής αφού τα είχε προετοιμάσει ο ίδιος για τον Kissinger, δημιούργησε στο Νίχον τον φόβο ότι εντός του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας υπήρχε κάποιος που διέρρηε απόρρητα έγγραφα στο τύπο. Ο Πρόεδρος είχε κάθε λόγο να ανησυχεί. Επί δύο χρόνια είχε προχωρήσει σε εντατικοποίηση των βομβαρδισμών, επεκτείνοντάς τους στο Λάος και στην Καμπότζη, αποκρύπτοντας τις σχετικές επιχειρήσεις από το Κογκρέσο, ζητώντας τη χρηματοδότηση μόνο για τους βομβαρδισμούς στο Βόρειο Βιετνάμ. Έτσι διέταξε την δημιουργία της άτυπης «ομάδας των υδραυλικών», οι οποίοι διέρρηξαν το γραφείο του ψυχολόγου του Ellsberg, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τυχόν δίωξή του θα τον εξωθούσε σε περαιτέρω αποκαλύψεις,

στις οποίες διαφορετικά δεν θα προέβαινε⁹⁸. Έχοντας διαβεί τον Ρουβίκωνα, ο Νίχσον επεξέτεινε τη δράση της ομάδας των παράνομων παρακολουθήσεων, καταλήγοντας στο σκάνδαλο του Watergate.

Πως όμως όλα τα ανωτέρω επηρέασαν την έκβαση του πολέμου στο Βιετνάμ; Τον Μάιο του 1973 η Βουλή των Αντιπροσώπων ψήφισε για πρώτη φορά την άρση της χρηματοδότησης των αμερικανικών επιχειρήσεων στην Ινδοκίνα. Η ανωτέρω απόφαση σήμαινε ουσιαστικά τον τερματισμό της αμερικανικής εμπλοκής στο Βιετνάμ, διότι στα πλαίσια της βιετναμοποίησης του πολέμου, η αμερικανική συμμετοχή είχε περιορισθεί στους αεροπορικούς βομβαρδισμούς. Ο Πρόεδρος άσκησε το δικαίωμα της αρνησικυρίας για να μπλοκάρει την απόφαση αυτή. Γνωρίζοντας όμως ότι σύντομα θα αντιμετώπιζε το φάσμα της δίωξης, λόγω παρεμπόδισης της δικαιοσύνης η οποία ερευνούσε τη δράση της «ομάδας των υδραυλικών», ο Νίχσον δεν μπορούσε επί μακρόν να διατηρήσει το προεδρικό βέτο στο ζήτημα των βομβαρδισμών. Ο Πρόεδρος, δεν διέθετε την πολυτέλεια να απωλέσει πολιτικό κεφάλαιο, ερχόμενος σε σύγκρουση με το Κογκρέσο, στην προσπάθειά του να συγκεντρώσει το ένα τρίτο των ψήφων στο Κογκρέσο, ώστε να αποτρέψει την υπερκέραση του βέτο από τη νομοθετική εξουσία. Έτσι, τον Ιούνιο κατέληξε σε συμφωνία και με τα δύο σώματα της βουλής, με βάση την οποία οι βομβαρδισμοί θα τερματιζόντουσαν την 15^η Αυγούστου. Η πτώση του Νότιου Βιετνάμ ήταν πλέον θέμα χρόνου.

Μία καθαρά ενδοκρατική διεργασία, η δημοσιοποίηση των Εγγράφων του Πενταγώνου από ένα πρώην κρατικό αξιωματούχο, έθεσε σε κίνηση μία αλυσιδωτή διαδικασία η οποία οδήγησε τελικά τόσο στην απεμπλοκή των ΗΠΑ από το Βιετνάμ, όσο και στην κατάρρευση της προεδρίας του Νίχσον. Αυτό που δεν είχε καταστεί δυνατό με τις τόσες επικλήσεις στο εθνικό συμφέρον των ΗΠΑ και στη Realpolitik, έγινε εφικτό μέσω καθαρά ενδοκρατικών διαδικασιών που προκλήθηκαν από μη κυβερνητικούς αξιωματούχους. Ο καθορισμός των εθνικών προτιμήσεων βασίστηκε σε πολιτικούς σχεδιασμούς στο κρατικό επίπεδο, με αποτέλεσμα τον τερματισμό της παρουσίας της Αμερικής στο Βιετνάμ, όπως επίτασσε το εθνικό της συμφέρον.

---

⁹⁸ Daniel Ellsberg, *Secrets: A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers*, New York: Penguin Books 2002, ch.31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟ ΙΡΑΚ ΤΟ 2003 ΚΑΙ Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Το Ιράκ βρίσκεται σε μία κρίσιμη γεωπολιτική θέση για την Αμερική. Η παρουσία του μαύρου χρυσού, κινητήριου μοχλού της παγκόσμιας οικονομίας, καθιστά τον έλεγχο του Ιράκ, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής απόλυτα επιβεβλημένο. Σύμφωνα με τον George Kennan, η περιοχή αυτή ανήκει στη δεύτερη ζώνη προτεραιότητας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ύστερα από τα πέντε βιομηχανικά κέντρα του πλανήτη. Ο έλεγχος της Μέσης Ανατολής εξασφαλίζει την ενεργειακή ασφάλεια, απαραίτητη για κάθε χώρα με ηγεμονικές βλέψεις. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι τα στρατηγικά δόγματα των ΗΠΑ, αναφέρονται εκτενώς στην περιοχή αυτή, αναδεικνύοντας τη σπουδαιότητά της⁹⁹.

Ο πόλεμος όμως του 2003 στο Ιράκ, δεν είχε καμία σχέση με την εξυπηρέτηση του αντικειμενικού εθνικού συμφέροντος της Αμερικής. Ο έλεγχος της περιοχής από την υπερδύναμη ήταν απόλυτα εξασφαλισμένος. Ο πόλεμος του 1991 είχε επιβάλει τη διαρκή παρουσία των αμερικανικών στρατευμάτων στην περιοχή, εξασφαλίζοντας την ομαλή ροή των ενεργειακών πόρων. Η ανάσχεση του Ιράκ είχε επιτευχθεί απόλυτα και ο ηγέτης του δεν παρουσίαζε κανένα κίνδυνο για τα αμερικανικά συμφέροντα, μετά την υπερδεκαετή επιβολή εξουθενωτικών κυρώσεων και συνεχών ελέγχων από διεθνείς επιθεωρητές όπλων. Αν υπήρχε κάποια ενδεχόμενη απειλή για τα αμερικανικά συμφέροντα, αυτή δεν προερχόταν από το Ιράκ, αλλά από το γειτονικό Ιράν, χώρα με εκδηλωμένες εχθρικές προθέσεις έναντι της Αμερικής.

Επιπρόσθετα, ο πόλεμος οδήγησε σε μακρόχρονη αμερικανική κατοχή, η οποία έβλαψε πολλαπλώς τα αμερικανικά συμφέροντα. Ο Mearsheimer, ακολουθώντας το παράδειγμα του Morgenthau στον πόλεμο του Βιετνάμ, εξέφρασε τη ριζική αντίθεση του στον πόλεμο, τονίζοντας την αντίθεση της επέμβασης προς το αμερικανικό εθνικό συμφέρον¹⁰⁰.

---

⁹⁹ Για παράδειγμα το Δόγμα Carter, αλλά και το Δόγμα Bush (41), αναφέρονται αποκλειστικά στον έλεγχο της ροής του πετρελαίου από τη Μέση Ανατολή.

¹⁰⁰ John Mearsheimer, *Realism is right*, ιστοσελίδα allannoble.net

Γιατί όμως η Αμερική έμπλεξε στον πόλεμο αυτό; Και ως προς την επέμβαση αυτή, επιβεβαιώνεται η προσέγγιση ότι στο κρατικό επίπεδο συχνά διαμορφώνονται εθνικές προτιμήσεις οι οποίες είναι αντίθετες προς το αντικειμενικό εθνικό συμφέρον. Η απόφαση για την εισβολή στο Ιράκ λήφθηκε μεν από τον Πρόεδρο Bush, αλλά υπό την άμεση επίδραση συγκεκριμένων εξωθεσμικών παραγόντων. Κύριο ρόλο διαδραμάτισε ένα επτασέλιδο μνημόνιο προς τον Πρόεδρο, υπό τον τίτλο «Delta of Terrorism», το οποίο συντάχθηκε κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν. Σύμφωνα με την έκφραση του δημοσιογράφου Bob Woodward¹⁰¹, που αποκάλυψε το έγγραφο «το συγκεκριμένο όνομα δόθηκε προκειμένου η συγκεκριμένη εισήγηση να προσομοιάζει με την εκβολή ποταμού, από την οποία όλα εκπορεύονται»¹⁰².

Το «Delta of Terrorism» καταρτίσθηκε από το υπερσυντηρητικό think – tank, «American Enterprise Institute». Το συγκεκριμένο Ινστιτούτο ανέλαβε, κατόπιν εντολής του Paul Wolfowitz, τη μελέτη για τον τρόπο με τον οποίο η αμερικανική κυβέρνηση όφειλε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, ωσάν ολόκληρος ο κρατικός μηχανισμός να ήταν ανίκανος για την παραγωγή τέτοιας πολιτικής. Ο πρόεδρος του Ινστιτούτου Christopher Demuth συγκέντρωσε μία δωδεκαμελή ομάδα, μεταξύ των οποίων οι Bernard Lewis, Mark Palmer, Fareed Zakaria, James Wilson και ο Steve Herbits, σύμβουλος του Υπουργού Άμυνας Donald Rumsfeld, για την κατάρτιση της εισήγησης. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στην ομάδα δόθηκε η ονομασία «Bletchley II», προκειμένου να της δοθεί βαρύτητα αντίστοιχη με την ομάδα των κρυπτολόγων που «έσπασε» τους γερμανικούς κώδικες κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα συμπεράσματα του «Delta of Terrorism» ήταν τα ακόλουθα: Κατ' αρχάς ότι βρισκόταν σε εξέλιξη πόλεμος με το Ισλάμ, ο οποίος επρόκειτο να διαρκέσει για χρονικό διάστημα δύο γενεών. Δεύτερον, η διεθνής τρομοκρατία είχε πάρει διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτή της δεκαετίας του 1970 και έτσι η 11^η Σεπτεμβρίου δεν μπορούσε να αντιμετωπισθεί με απλή αστυνομική

¹⁰¹ Ο Bob Woodward δεν είναι τυχαίος δημοσιογράφος. Είναι αυτός που, μαζί με τον Carl Bernstein, αποκάλυψε το σκάνδαλο του Watergate.

¹⁰² Bob Woodward, *State of Denial*, New York: Simon and Schuster 2006, pp.84-85 & 498. Στην πραγματικότητα ο Woodward δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει αντίγραφο του εγγράφου. Δέχτηκε απλώς να περιγράψει το περιεχόμενό του ο Demuth, για τον οποίο περισσότερα στο κείμενο.

δράση. Η τρίτη διαπίστωση ήταν ότι οι χώρες κλειδιά στον πόλεμο αυτό είναι η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία, αλλά τα προβλήματα στις χώρες αυτές ήταν σύνθετα. Ακόμη πιο σημαντική χώρα ήταν το Ιράν, λόγω της ακραίας διακυβέρνησής του, αλλά και αυτή η χώρα παρουσίαζε ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες στην αντιμετώπισή της. Αντιθέτως ο Saddam ήταν αδύναμος και συνεπώς τρωτός. Και επειδή το καθεστώς του Ιράκ, ο Μπααθισμός, αποτελούσε την ισλαμική εκδοχή του φασισμού, η σύγκρουση με το Ιράκ ήταν αναπόφευκτη και εφικτή. Ο στόχος της αναμόρφωσης της Μέσης Ανατολής έπρεπε να ξεκινήσει από το Ιράκ.

Η επίδραση του μνημονίου ήταν σημαντική. Αντίγραφα του μοιράσθηκαν σε όλους τους «πολεμικούς» υπουργούς, προκειμένου να κατατοπισθούν για τις προτεραιότητες που έπρεπε να τεθούν στην εξωτερική πολιτική της Αμερικής. Η Condoleza Rice, Εθνική Σύμβουλος Ασφάλειας, το βρήκε εξαιρετικά ενδιαφέρον¹⁰³. Εκείνος όμως που χάρηκε με το περιεχόμενο της εισήγησης, ήταν ο Αντιπρόεδρος Dick Cheney, ο οποίος στη συνέχεια άσκησε σημαντική επίδραση στον Πρόεδρο Bush, πείθοντας τον να ασχοληθεί με την «κακοήθεια της Μέσης Ανατολής».

Ο πόλεμος στο Ιράκ συνέβη γιατί μία μικρή, αλλά ιδεολογικά συμπαγής ομάδα, οι «νεοσυντηρητικοί», ήλεγχε πλήρως την πολιτική εθνικής ασφάλειας της Αμερικής¹⁰⁴¹⁰⁵. Σε διάλεξη που έδωσε ο Lawrence Wilkerson, ο οποίος

---

¹⁰³ Είναι χαρακτηριστικό της μεταστροφής της άποψης της Rice, ότι η ίδια προεκλογικά διακήρυξε την ανάγκη η εξωτερική πολιτική της Αμερικής να βασισθεί στο εθνικό της συμφέρον, διαχωρίζοντας την μελλοντική ρεπουμπλικανική κυβέρνηση από τις επεμβάσεις της διακυβέρνησης Clinton (Condoleza Rice, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, 79(1), 2000, ιστοσελίδα foreignaffairs.org).

¹⁰⁴ Μάριος Ευρυβιάδης, *Οι «νεοσυντηρητικοί» των ΗΠΑ και ο πόλεμος στο Ιράκ*, Γεωστρατηγική 4, 2004, p.75. Σύμφωνα με τον James Risen η άνοδος των νεοσυντηρητικών απετέλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη της κυβέρνησης Bush, διότι η ομάδα αυτή κατάφερε να απομονώσει όλες τις μετριοπαθείς φωνές εντός του ρεπουμπλικανικού κόμματος (James Risen, *State of War*, New York: Free Press, 2006, p.221).

¹⁰⁵ Μία ακόμη πτυχή του συγκεκριμένου ζητήματος είναι η διασύνδεση των νεοσυντηρητικών με το κράτος του Ισραήλ. Ο Ευρυβιάδης (*ibid*, pp. 82-84), αλλά και οι Mearsheimer και Walt στη μελέτη που απετέλεσε την αφορμή για τη διατριβή αυτή (*The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Faculty Research Working Paper Series March 2006, pp.30-34) ουσιαστικά ταυτίζουν το ισραηλινό λόμπι στις ΗΠΑ με τους νεοσυντηρητικούς. Ταυτίζουν δε τους τελευταίους με τις πλέον ακραίες θέσεις για την ασφάλεια του Ισραήλ, που εκπροσωπούνται από το κόμμα Likud. Δεν είναι τυχαίο ότι μέσα από τον κύκλο των νεοσυντηρητικών, με τη μελέτη «A Clean Break», γεννήθηκε η στρατηγική του Ισραήλ, με βάση την οποία εγκαταλείφθηκε η ειρηνευτική διαδικασία του Όσλο από την κυβέρνηση του κόμματος αυτού. Περισσότερα για τη μελέτη αυτή και για το πώς επηρέασε τελικά τόσο την Ισραηλινή, όσο και την αμερικανική κυβέρνηση, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο James Bamford, *A Pretext for*

υπηρέτησε επί τέσσερα χρόνια ως προσωπάρχης στο επιτελείο του Colin Powel κατά τη θητεία του τελευταίου στο Υπουργείο Εξωτερικών, τόνισε ότι η λήψη των κρίσιμων εθνικά αποφάσεων είχε αφεθεί στα χέρια μίας κλίμακας, η οποία λάμβανε τις αποφάσεις μυστικά, χωρίς ενημέρωση του επίσημου κρατικού μηχανισμού¹⁰⁶.

Η επίδραση εξωθεσμικών κέντρων στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής είναι προφανής. Όπως παρατηρεί ο Μάριος Ευρυβιάδης, η απόφαση για τον πόλεμο στο Ιράκ λήφθηκε «χωρίς τη θεσμική συνεισφορά και τα ορθολογιστικά επιχειρήματα τα οποία θεωρητικά χαρακτηρίζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στις ΗΠΑ. Εκτός παιχνιδιού, για παράδειγμα, ήταν το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Άμυνας, η CIA, ακόμη και το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας. Αυτά για όσους θεωρούν το μοντέλο λήψης αποφάσεων στις ΗΠΑ ως το πιο σύγχρονο και αποτελεσματικό και το οποίο διδάσκεται στα πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο, ενώ τρέχουν να το αντιγράψουν διάφορες χώρες μικρές και μεγάλες»¹⁰⁷.

War, New York: Anchor Books 2005, pp.261-269. Στο ζήτημα των λόμπι θα επανέλθουμε στη συνέχεια.

¹⁰⁶ Lawrence Wilkerson, *National Security Decision Making Process*, Συνέντευξη στο New American Foundation: American Strategy Program Policy Forum, την 19^η Οκτωβρίου 2005

¹⁰⁷ Μάριος Ευρυβιάδης, *Εκπαιδεύοντας τον Πρόεδρο Μπους*, Εφημερίδα Φιλελεύθερος 22^{ας} Οκτωβρίου 2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Η δημιουργία της ανοιχτής παγκόσμιας οικονομικής τάξης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έχει χαρακτηριστεί ως ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του 20^{ου} αιώνα. Με τις αγγλο – αμερικανικές συμφωνίες θεσπίστηκε ένα (σχετικά) ανοικτό πολυμερές διεθνές σύστημα εμπορίου και πληρωμών, με τέτοιο τρόπο όμως ώστε να μην θίγονται οι δεσμεύσεις των εθνικών κυβερνήσεων για οικονομική σταθερότητα και πλήρη απασχόληση. Οι συμφωνίες αυτές δημιούργησαν ένα καινούργιο τύπο ανοιχτού οικονομικού συστήματος, που αντιπροσώπευε ένα μείγμα *laissez – faire* και κρατικού παρεμβατισμού. Αυτή η μείξη του φιλελευθερισμού με τους στόχους του κοινωνικού κράτους αποδόθηκε με τον όρο «*embedded liberalism*»¹⁰⁸.

Η πλέον ευθεία ερμηνεία της επιτυχίας των αγγλο – αμερικανικών συμφωνιών βασίζεται στην κατανομή ισχύος μεταξύ των διαφόρων δρώντων¹⁰⁹. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η μεταπολεμική οικονομική τάξη αντικατοπτρίζει τις προσπάθειες των ΗΠΑ, της κυρίαρχης παγκόσμιας δύναμης, να δημιουργήσουν ένα οικονομικό σύστημα που θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντά τους. Οι ηγεμονικές δυνάμεις έχουν πάντα την τάση να διαμορφώνουν παγκόσμιες τάξεις πραγμάτων που να τις εξυπηρετούν¹¹⁰. Η ανοιχτή οικονομική τάξη βασισμένη στο δολάριο επέτρεπε στην Αμερική να ελέγχει την παγκόσμια οικονομία και να χρηματοδοτεί το έλλειμμά της με υποτιμήσεις του νομίσματός της¹¹¹.

Η άποψη αυτή μπορεί να χρησιμεύσει ως μία πρώτη προσέγγιση για την ερμηνεία του μεταπολεμικού οικονομικού συστήματος. Η ηγεμονική θέση

---

¹⁰⁸ John Ruggie, *International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order*, στο Stephen Krasner, *International Regimes*, New York: Cornell University Press, 1983, pp.195-231

¹⁰⁹ Κυρίαρχος εκφραστής της άποψης αυτής είναι ο Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press 1981.

¹¹⁰ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001, p.292

¹¹¹ Από τη δεκαετία του 1930, με προφανή την κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας και την εμφάνιση των περιφερειακών οικονομικών μπλοκ της Γερμανίας και της Ιαπωνίας, κυριαρχούσε στην Αμερική η άποψη υπέρ ενός παγκόσμιου ανοιχτού οικονομικού συστήματος.

της Αμερικής έθεσε τους βασικούς όρους της διαπραγμάτευσης. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, συμπεριλαμβανομένης αυτής της Μεγάλης Βρετανίας, είχαν διάφορες αντιλήψεις για τη μεταπολεμική τάξη. Οι αμερικανικές προσπάθειες να υπερνικήσουν τα ευρωπαϊκά εμπόδια απαίτησαν πολλούς συμβιβασμούς και καθυστερήσεις στην εφαρμογή των συμφωνιών, κυρίως λόγω των οικονομικών και πολιτικών δυσκολιών που αντιμετώπιζε ως επί το πλείστον, η καταβεβλημένη από τον πόλεμο Βρετανία. Παρόλα αυτά, η Αμερική χρησιμοποίησε την ισχύ της για να επηρεάσει την κατεύθυνση των εξελίξεων. Όμως, η ηγεμονική ισχύς από μόνη της, αν και είναι επαρκής για να ερμηνεύσει ότι το μεταπολεμικό οικονομικό σύστημα ήταν ανοιχτό, παρουσιάζει περιορισμούς στην ερμηνεία της συγκεκριμένης μορφής που έλαβε η παγκόσμια οικονομική τάξη μετά τον πόλεμο.

Κατ' αρχάς, πολλές εκδοχές ενός ανοιχτού οικονομικού συστήματος ήταν συμβατές με το ευρύτερο αμερικανικό εθνικό συμφέρον. Αρκετές προτάσεις για το σχεδιασμό του συστήματος είχαν υποβληθεί από διάφορους κρατικούς αξιωματούχους, οι οποίοι υποστήριζαν την συμβατότητα με το συμφέρον αυτό. Γιατί το σύστημα πήρε τη συγκεκριμένη μορφή; Γιατί οι συμφωνίες ήταν τόσο πετυχημένες και δεν οδήγησαν σε αποτυχίες ανάλογες με αυτές που συνέβησαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο; Τα ερωτήματα αυτά μας οδηγούν στο ρόλο που έπαιξαν Βρετανοί και Αμερικανοί οικονομολόγοι, στον τρόπο με τον οποίο ορίστηκαν οι εθνικές προτιμήσεις των δύο χωρών, έτσι ώστε να είναι δυνατή η ταύτιση των εθνικών τους συμφερόντων.

Στην Αμερική οι απόψεις κυμαινόντουσαν από το ελεύθερο εμπόριο, οι υποστηρικτές του οποίου είχαν κέντρο το Υπουργείο Εξωτερικών, μέχρι τον κρατικό παρεμβατισμό με τη μορφή του New Deal, οι υποστηρικτές του οποίου ήταν κυρίως ο Αντιπρόεδρος Wallace και το National Resources Planning Board. Οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου είχαν κερδίσει το προβάδισμα στον ενδοαμερικανικό «πόλεμο» για το τι επιβάλλει το αμερικανικό εθνικό συμφέρον. Το βρετανικό πολιτικό κατεστημένο ήταν ομοίως διαιρεμένο. Ο σκληρός πυρήνας του συντηρητικού κόμματος ήταν υπέρ της διατήρησης του συστήματος προτιμήσεων της αυτοκρατορίας. Οι λοιποί συντηρητικοί ήταν υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου. Οι εργατικοί έβλεπαν την ανοιχτή οικονομία ως απειλή για τον οικονομικό προγραμματισμό και το κοινωνικό κράτος. Ανάμεσα στις θέσεις αυτές βρισκόντουσαν οι

οικονομικοί σύμβουλοι της πολεμικής κυβέρνησης, οι οποίοι ενώ δεν επιθυμούσαν την επιστροφή στο σύστημα των διμερών εμπορικών συμβάσεων και στο σύστημα των προτιμήσεων, πίστευαν ότι κάτι τέτοιο ίσως ήταν αναγκαίο για την απόσπαση παραχωρήσεων από τις ΗΠΑ. Καθώς η οικονομική θέση της Βρετανίας χειροτέρευε λόγω του πολέμου, η πλάστιγγα έγερνε υπέρ των οπαδών του προστατευτισμού. Στις συζητήσεις που λάμβαναν χώρα κατά τη διάρκεια του πολέμου η αμερικανική και η βρετανική κυβέρνηση εμφανίζονταν αφενός εσωτερικά διχασμένες και αφετέρου με αντίθετες κεντρικές θέσεις ως προς τη δομή του μεταπολεμικού οικονομικού συστήματος.

Η γεφύρωση των διισταμένων απόψεων κατέστη εφικτή μέσω της επικράτησης των απόψεων του Βρετανού οικονομολόγου John Keynes και στις δύο όχθες του Ατλαντικού¹¹². Οι βασικές αρχές της συναίνεσης αυτής μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρία βασικά σημεία. Κατ' αρχάς, υπήρξε αποδοχή της ανάγκης για νομισματική σταθερότητα και για μετατρεψιμότητα των εθνικών νομισμάτων. Πίσω από τη θέση αυτή υφίστατο η προσπάθεια των οικονομολόγων να αποτρέψουν την οικονομική αστάθεια του μεσοπολέμου. Δεύτερον, οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί συμφώνησαν στο ότι η δημιουργία διεθνών αποθεμάτων ήταν επιβεβλημένη, προκειμένου να μπορεί να παρασχεθεί βραχυπρόθεσμη βοήθεια με επεκτατικές οικονομικές λύσεις, στην περίπτωση ελλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών μίας χώρας. Τρίτον, οι Αγγλο – αμερικάνοι ειδικοί συναίνεσαν στην ανάγκη να συνδυαστεί η ελεύθερη κίνηση των αγαθών και των κεφαλαίων, με πολιτικές που θα προωθούσαν την πλήρη απασχόληση. Η επικράτηση των κεϋνσιανών αντιλήψεων στους αμερικανικούς οικονομικούς κύκλους, δεν έγινε μόνο σε κυβερνητικό επίπεδο, με κύριο εκφραστή τους τον Harry White του Υπουργείου Οικονομικών, αλλά και στο ευρύτερο επιστημονικό κατεστημένο¹¹³.

Πριν από την εμφάνιση της νέας οικονομικής σκέψης, οι συνομιλίες μεταξύ Βρετανών και Αμερικάνων για το, μετά τον πόλεμο, οικονομικό

---

¹¹² John Ikenberry, *Creating Yesterday's New World Order*, στο Judith Goldstein και Robert Keohane (eds), *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change*, New York: Cornell University Press 1993, p.69

¹¹³ Για παράδειγμα το Council of Foreign Relations χρηματοδότησε μία σειρά από διάφορα προγράμματα, όπως το Economic and Financial Group, το οποίο ήταν τμήμα του War and Peace Studies Project, με κεϋνσιανή προσέγγιση για την παγκόσμια οικονομία.

σύστημα είχαν ναυαγήσει, λόγω του ότι εστιάζονταν στο καθεστώς του εμπορίου, όπου οι δύο χώρες είχαν, όπως παρουσιάσαμε ανωτέρω, διαφορετικές προσεγγίσεις. Με την επικράτηση των απόψεων του Keynes, οι συζητήσεις στράφηκαν γύρω από το νομισματικό σύστημα, όπου οι θέσεις των δύο χωρών είχαν σημεία επαφής. Έτσι, απομονώθηκαν οι απόψεις που εκφράζονταν από το Υπουργείο Εξωτερικών και κατέστη δυνατή η υπογραφή της συμφωνίας του Bretton Woods, με την οποία θεσπίστηκε ένα σύστημα που μπορεί να χαρακτηριστεί ως η χρυσή τομή μεταξύ του ελεύθερου εμπορίου του 19^{ου} αιώνα και των περιφερειακών καπιταλιστικών συστημάτων του μεσοπολέμου.

Οι Αμερικανοί ηγέτες μετά βεβαιότητας μπορεί να ειπωθεί ότι με τη συμφωνία του Bretton Woods προωθούσαν το εθνικό συμφέρον της χώρας τους. Αλλά είναι έκδηλη και η προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα σύστημα που θα γοήτευε τις οικονομικές και πολιτικές ελίτ των άλλων χωρών. Δεν ήθελαν να εδράσουν το μεταπολεμικό οικονομικό σύστημα στον εξαναγκασμό, διότι αυτό θα εμπειρίχε δυσανάλογο κόστος και θα ήταν αντιπαραγωγικό. Έτσι, διαμόρφωσαν τις εθνικές τους προτιμήσεις με βάση ιδέες που εκπορευόντουσαν από τον Βρετανό οικονομολόγο Keynes. Οι ιδέες αυτές συνέβαλαν αφενός στο να αρθούν οι εσωτερικές διαφορές της αμερικανικής κυβέρνησης και αφετέρου στη νομιμοποίηση της αμερικανικής οικονομικής ηγεμονίας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η νέα οικονομική σκέψη έκανε εφικτή τη δημιουργία συγκλινουσών εθνικών προτιμήσεων στις δύο όχθες του Ατλαντικού, πάνω στις οποίες εδράστηκε το σύστημα του Bretton Woods.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^ο

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΧΟΝ

Η σινο – αμερικανική προσέγγιση στις αρχές της δεκαετίας του 1970 από την κυβέρνηση Νixon, έχει χαρακτηριστεί ως η πλέον αποδοτική κίνηση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Χωρίς κανένα κόστος η Αμερική με μία τριγωνική κίνηση άλλαξε την ισορροπία δυνάμεων δραματικά σε βάρος της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Πρόεδρος Nixon ήταν σύμφωνα με τον Kissinger, ο πρώτος Πρόεδρος μετά τον Theodore Roosevelt, ο οποίος βάσισε την αμερικανική εξωτερική πολιτική στο εθνικό συμφέρον της χώρας¹¹⁴. Ξεφεύγοντας από την ιδεολογική σταυροφορία στην οποία είχε εξελιχθεί η στρατηγική της ανάσχεσης, η εξωτερική πολιτική του Nixon εκμεταλλεύθηκε τις τριβές που είχαν εμφανισθεί μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας¹¹⁵, καθιστώντας τις ΗΠΑ επικυρίαρχες στη διεθνή πολιτική σκηνή, παρά τη συνεχιζόμενη αιμορραγία τους στο Βιετνάμ.

Το πλέον δύσκολο μέρος στην υλοποίηση της τριγωνικής διπλωματίας ήταν η προσέγγιση της κομμουνιστικής Κίνας από την Αμερική. Η ανάπτυξη των σχέσεων των δύο χωρών προσέκρουε σε παγιωμένες αντιλήψεις γύρω από το ζήτημα της Ταϊβάν, που για την μεν Κίνα ήταν αναπόσπαστο κομμάτι του εθνικού της κορμού, για δε τις ΗΠΑ η μόνη νόμιμη αντιπροσωπευτική κυβέρνηση ολόκληρης της Κίνας. Για την προσέγγιση αυτή, χρησιμοποιήθηκαν ανορθόδοξες μέθοδοι, προκειμένου το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, συμπεριλαμβανομένου του αρμόδιου Υπουργού William Rogers, να μην λάβει γνώση για τα τεκταινόμενα. Το θέμα χειρίστηκε αποκλειστικά ο Πρόεδρος Nixon, μαζί με τον Σύμβουλο Εθνικής Ασφάλειας Kissinger. Η παράκαμψη αυτή οφειλόταν κατά κύριο λόγο αφενός στην έλλειψη εμπιστοσύνης του Nixon για τον κρατικό μηχανισμό συνολικά, ο οποίος ως επί το πλείστον στελεχωνόταν από ιδεολογικούς του αντιπάλους και αφετέρου στο ότι θεωρούσε το μηχανισμό του Υπουργείου Εξωτερικών ανίκανο, αδραντοποιημένο και εγκλωβισμένο σε γραφειοκρατικές διαμάχες.

¹¹⁴ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη 1995, p.814

¹¹⁵ Η Κίνα φοβόταν τον σοβιετικό επεκτατισμό, ο οποίος εκδηλωνόταν με το δόγμα Μπρέζνιεφ.

Ο χειρισμός της προσέγγισης με την Κίνα δεν ήταν η μόνη περίπτωση παράκαμψης του Υπουργείου Εξωτερικών. Για παράδειγμα, ο Kissinger είχε ενημερώσει τον πρέσβη της Σοβιετικής Ένωσης στην Ουάσιγκτον, Dobrynin, να έχει περιορισμένη επαφή με το Υπουργείο Εξωτερικών και μάλιστα για θέματα ήσσονος σημασίας. Ο όλος χειρισμός εκδήλωνε την μετατόπιση του κέντρου βάρους στην άσκηση της εξωτερική πολιτικής, από το Υπουργείο Εξωτερικών στο Λευκό Οίκο και πιο συγκεκριμένα στο Σύμβουλο Εθνικής Ασφάλειας. Ακόμη και η επιλογή του Rogers για τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών δεν ήταν τυχαία. Ο Rogers, ανίδεος ως προς τα διεθνή, θα έθετε τα λιγότερα εμπόδια στην αποδυνάμωση του Υπουργείου του.

Η δράση του Kissinger, σαφώς εξέφευγε του ρόλου του Συμβούλου Εθνικής Ασφάλειας. Η ουσιαστική κατάργηση του αρμόδιου φορέα για την χάραξη και υλοποίηση της εξωτερικής πολιτικής, συνιστά εξωθεσμική παρέμβαση, εν τη εννοία της δράσης ενός κρατικού οργάνου καθ' υπέρβαση του θεσμικού του ρόλου¹¹⁶. Διαμορφώθηκαν έτσι κατά την διακυβέρνηση του Νίxon, οι συνθήκες για την «διπλωματία των πίσω καναλιών» (back channel diplomacy), απευθείας από τον Λευκό Οίκο και με πλήρη παράκαμψη του Rogers. Στην εφαρμογή της διπλωματίας αυτής, χρησιμοποιήθηκαν μέχρι και διακριτά επικοινωνιακά δίκτυα, πιο συγκεκριμένα αυτά της CIA, προκειμένου να μην υπάρχουν διαρροές από τυχόν χρήση των διαύλων επικοινωνίας του Υπουργείου Εξωτερικών.

Η προσέγγιση με την Κίνα υπήρξε η χαρακτηριστικότερη περίπτωση της back channel diplomacy. Από την αρχή της Προεδρίας του ο Nixon προσπαθούσε να εγκαταστήσει διαύλους επαφής με την κινεζική ηγεσία. Μην έχοντας επιτύχει τίποτα το σπουδαίο, ο Πρόεδρος έδωσε εντολή στον Kissinger να επαναλάβει την προσπάθεια, τον Σεπτέμβριο του 1970. Ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας, χρησιμοποίησε τρεις τρόπους προκειμένου

---

¹¹⁶ Για να γίνει πλήρως αντιληπτό το μέγεθος της υπέρβασης και της θεσμικής παρατυπίας, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο ρόλος του Συμβούλου Εθνικής Ασφάλειας δεν υπήρχε στη National Security Act του 1947, με την οποία θεσπίστηκε το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας. Η θέση καθιερώθηκε μόλις το 1961 από τον Πρόεδρο Kennedy, με πρώτο κάτοχο αυτής τον McGeorge Bundy. Αν και από την αρχή γεννήθηκαν ερωτήματα σχετικά με την ακριβή οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ του Συμβούλου Εθνικής Ασφάλειας και του Υπουργού Εξωτερικών, σε καμία περίπτωση οι αρμοδιότητες του πρώτου δεν μπορούσαν να καταργήσουν τον ρόλο του δεύτερου.

να επικοινωνήσει με τους Κινέζους¹¹⁷. Μέσω του Πακιστανού Προέδρου Yahya Khan, μέσω της ρουμανικής κυβέρνησης και μέσω ενός παλιού του φίλου, του Jean Sainteny, ο οποίος διατηρούσε επαφές με την κινεζική πρεσβεία στο Παρίσι. Ο πακιστανικός δίαυλος παρήγαγε σημαντικά αποτελέσματα. Τον Δεκέμβριο του 1970 ο Κινέζος ηγέτης Zhou Enlai, απάντησε στα μηνύματα που έφταναν στη Κίνα μέσω των Πακιστανών, εγκαθιδρύοντας την επικοινωνία η οποία οδήγησε στο μυστικό ταξίδι του Kissinger στη Κίνα, τον Ιούλιο του 1971 στο οποίο προετοιμάστηκε η συνάντηση του Nixon με τον Mao Zedong, τον Φεβρουάριο του 1972.

Το μέγεθος της επιτυχίας της πολιτικής των Nixon και Kissinger φαίνεται χαρακτηριστικά στην αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης. Η χώρα αυτή αμέσως, προσπάθησε να βελτιώσει τις σχέσεις της με την Αμερική. Σε λιγότερο από έναν χρόνο, ο Nixon γίνονταν ο πρώτος Αμερικανός Πρόεδρος που επισκέφθηκε τη Μόσχα, υπογράφοντας σημαντικές συνθήκες για τον περιορισμό των πυρηνικών όπλων.

Η εμπλοκή του Nixon στο σκάνδαλο Watergate ενίσχυσε ακόμη περισσότερο τον Kissinger, γεγονός που επιβεβαιώθηκε με την ανάληψη του Υπουργείου Εξωτερικών από τον τελευταίο, τον Σεπτέμβριο του 1973. Ότι ίσχυε επί τέσσερα χρόνια ως θεσμική παρεκτροπή, επιβεβαιώθηκε έτσι και θεσμικά.

Σύμφωνα με τον Kissinger «το άνοιγμα της Αμερικής προς την Κίνα προσφέρεται σαν ένα καλό παράδειγμα για τον ρόλο που μπορούν να παίξουν οι προσωπικότητες στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής»¹¹⁸. Ο Kissinger βασιζόμενος στην προσωπική του σχέση με τον Πρόεδρο, στην επιστημονική του κατάρτιση και στην υπέρμετρη φιλοδοξία του, κατάφερε παρά τις θεσμικές προβλέψεις να αναχθεί στο βασικό πυλώνα της χάραξης και άσκησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, επί Προεδρίας Nixon. Είναι χαρακτηριστικό ότι σήμερα κανείς δεν μνημονεύει τον θεσμικά αρμόδιο Υπουργό Εξωτερικών Rogers, ενώ όλοι γνωρίζουν τον Kissinger.

Ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας πέτυχε τον επαναπροσδιορισμό των εθνικών προτιμήσεων της Αμερικής με βάση το αντικειμενικό εθνικό συμφέρον

---

¹¹⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την σινο – αμερικανική προσέγγιση, μπορεί κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο δικτυακό τόπο του National Security Archive και πιο συγκεκριμένα στο electronic briefing του William Burr, της 27^{ης} Φεβρουαρίου 2002.

¹¹⁸ Henry Kissinger, *supra*, p.813

της χώρας. Χωρίς την θεσμική παρεκτροπή, η οποία φυσικά επισφραγίστηκε από την εμπιστοσύνη του Προέδρου, θα ήταν ίσως αδύνατη η ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων από τις ΗΠΑ. Η συγκεκριμένη παρατήρηση τονίζει επίσης το γεγονός ότι οι γραφειοκρατικές πεποιθήσεις και αγκυλώσεις επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής μίας χώρας. Οι μεγάλοι γραφειοκρατικοί σχηματισμοί αναπτύσσουν την δική τους λογική, νόρμες και μεθόδους λειτουργίας, περιορίζοντας τις δυνατότητες των πολιτικών οργάνων στη λήψη αποφάσεων¹¹⁹.

---

¹¹⁹ Τους περιορισμούς που επιβάλουν οι κυβερνητικοί οργανισμοί στην χάραξη και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής διερευνούν οι Allison και Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York: Longman 1999, pp.197-253,380-381, με αφορμή τον χειρισμό της κρίσης των πυραύλων της Κούβας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Τίποτα δεν αποτελεί μεγαλύτερο λάθος από το να υποθέτει κανείς ότι το διεθνές σύστημα είναι ένα είδος τέρατος με δική του αμείλικτη θέληση, ότι τα διάφορα κομμάτια του αλληλεπιδρούν ώστε να προσδιορίζουν το κάθε αποτέλεσμα, ότι οι δρώντες κυριαρχούνται από το σύστημα σε τέτοιο βαθμό ώστε οι κινήσεις τους να είναι είτε απλές αντιδράσεις στις επιταγές του, είτε ενέργειες αδιάφορες ή αυτοκαταστροφικές όταν έρχονται σε αντίθεση με τη λογική του»¹²⁰. Στο προαναφερθέν απόσπασμα ο Stanley Hoffmann απορρίπτει την μελέτη των διεθνών σχέσεων υπό το πρίσμα ενός μόνο επιπέδου ανάλυσης.

Στην ανά χείρας διατριβή μελετήσαμε την έννοια του εθνικού συμφέροντος, μέσα από την αναζήτηση του ρόλου που έπαιξαν εξωθεσμικοί παράγοντες στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Προσπαθήσαμε να συνδέσουμε το συστημικό με το κρατικό επίπεδο, διατηρώντας όμως τη νοηματική καθαρότητα και σαφήνεια του ρεαλιστικού παραδείγματος. Η διατριβή δεν αρνείται την ρεαλιστική προσέγγιση. Απλως, διαπιστώνει ότι η σύνθεση των διαφόρων επιπέδων ανάλυσης καθίσταται αναγκαία, προκειμένου να αποκτήσουμε μία πληρέστερη εικόνα της διεθνούς πολιτικής.

Το εθνικό συμφέρον κάθε χώρας διαμορφώνεται αντικειμενικά, από το διεθνές σύστημα. Η ισχύς της κάθε χώρας, κυρίως όμως η στρατιωτική της διάσταση, επιβάλλουν στη χώρα συγκεκριμένους τρόπους διεθνούς δράσης, προκειμένου αυτή να εξασφαλίσει την επιβίωσή της. Η έννοια της επιβίωσης όμως, δεν έχει σταθερό περιεχόμενο αλλά είναι άμεση συνάρτηση της ήδη κατεχόμενης ισχύος. Δημιουργείται έτσι, το φαινομενικά παράδοξο συμπέρασμα, ότι όσο πιο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο περισσότερη ισχύς απαιτείται για την ασφάλειά του. Το διεθνές σύστημα δημιουργεί το αντικειμενικό μέτρο εκτίμησης της κρατικής συμπεριφοράς. Ο Fearon για να καταδείξει την ασάφεια του μέτρου αυτού, το οποίο ονομάζει normative

---

¹²⁰ Stanley Hoffmann, *Gulliver's Troubles, or the Setting of American Foreign Policy*, New York, 1968 p.12, όπως αποδίδεται στο Robert Jervis, *System Effects Complexity in Political and Social Life*, New Jersey: Princeton University Press 1997, p.103

standard, του προσδίδει μεταφυσικά χαρακτηριστικά¹²¹. Σε κάθε περίπτωση όμως, το αντικειμενικά προσδιοριζόμενο εθνικό συμφέρον προσφέρει όχι μόνο μία απλώς βολική, αλλά κυρίως μία πανίσχυρη πρώτη προσέγγιση. Μέσα από την ανάλυση των συνθηκών στις οποίες βρίσκεται ένα κράτος, μπορούμε να προσεγγίσουμε τις συμπεριφορές, που αυτό πρέπει να ακολουθήσει για να εξασφαλίσει την επιβίωσή του.

Ενώ όμως η πρώτη αυτή προσέγγιση είναι απαραίτητη, αφήνει σημαντικά ερωτήματα αναπάντητα: Γιατί, αν δεχτούμε ότι αποτελεί ιστορική νομοτέλεια η επιδίωξη της ασφάλειας από τα κράτη και η βελτίωση του ισοζυγίου ισχύος μεταξύ αυτών και των αντιπάλων τους, απαιτείται να αναληφθεί εκστρατεία για την εφαρμογή της αρχής αυτής; Πως είναι δυνατό να υφίστανται περιπτώσεις όπου οι εξωτερικές πολιτικές των κρατών δεν λαμβάνουν υπόψη τους περιορισμούς του διεθνούς συστήματος; Δεν μπορούμε να βρούμε απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, αν δεν ανοίξουμε το «μαύρο κουτί» των κρατών, προκειμένου να διαπιστώσουμε τον τρόπο που ενδοκρατικά διαμορφώνονται οι εθνικές προτιμήσεις. Αν το διεθνές σύστημα δημιουργεί το γενικό περίγραμμα του εθνικού συμφέροντος, η περαιτέρω συγκεκριμενικοποίηση του, λαμβάνει χώρα στο ενδοκρατικό επίπεδο, με βάση τις εσωτερικές πολιτικές διαδικασίες. Συνεπώς το κάθε κράτος παύει να αντιμετωπίζεται ως ενιαίος μονολιθικός όρων και οι διεργασίες που εκτυλίσσονται στο εσωτερικό του αποκτούν νόημα.

Επιπρόσθετα με τον τρόπο αυτό μπορούμε να εξηγήσουμε το γιατί ορισμένα κράτη τα καταφέρνουν καλύτερα από άλλα, στη διαμόρφωση των εθνικών τους προτιμήσεων έτσι ώστε να μην έρχονται σε σύγκρουση με το εθνικό τους συμφέρον. Οι αόριστες μεταβλητές της ισχύος ενός κράτους, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην «αναγνώριση» του εθνικού του συμφέροντος. Η ποιότητα της ηγεσίας του, το γραφειοκρατικό του σύστημα και η κοινωνική του συνοχή, προσδίδουν σοβαρό πλεονέκτημα σε ένα κράτος, κατά τον σχηματισμό των εθνικών του προτιμήσεων.

Η σύζευξη συστημικού και κρατικού επιπέδου, οδηγεί επίσης σε ισχυρότερη έννοια της ορθολογικότητας, διότι αυτή λαμβάνει χώρα σε δύο επίπεδα. Κατ' αρχάς στη διαμόρφωση των εθνικών προτιμήσεων και κατά

---

¹²¹ James Fearon, "Domestic Politics, Foreign Policy, and Theories of International Relations", Annual Review of Political Science 1998 (1), p.310

δεύτερο λόγο στην επιλογή των μέσων για την εξασφάλιση των στόχων που τέθηκαν βάση των προτιμήσεων αυτών.

Στη διατριβή δεν μελετήσαμε γενικά την επίδραση των εσωτερικών πολιτικών δομών της Αμερικής στο σχηματισμό των εθνικών προτιμήσεων της χώρας αυτής, αλλά περιοριστήκαμε στις εξωθεσμικές παρεμβάσεις στη διαδικασία αυτή. Η έμφαση στους εξωθεσμικούς παράγοντες αναδεικνύει την ανάγκη μελέτης της πραγματικής λειτουργίας των θεσμών, διότι πολλές φορές αυτή διαφέρει από τις κανονιστικές προβλέψεις.

Από τη μελέτη του παραδείγματος των ΗΠΑ διαπιστώσαμε παραδείγματα όπου οι εσωτερικές εξωθεσμικές διεργασίες, εξέτρεψαν τις εθνικές προτιμήσεις της χώρας προς κατευθύνσεις αντίθετες προς το εθνικό συμφέρον. Ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003 αποτελεί την *locus classicus* στην κατηγορία αυτή, αλλά στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η υποστήριξη της Αρμενίας από την Αμερική αντί του Αζερμπαϊτζάν. Υπήρξαν όμως και οι αντίθετες περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι εξωθεσμικές παρεμβάσεις επανέφεραν τις εθνικές προτιμήσεις σε τροχιά ταύτισης με το εθνικό συμφέρον, από το οποίο είχαν προηγουμένως αποκλείνει λόγω ιδεολογικών, κυρίως, αγκυλώσεων. Η *back channel diplomacy* του Kissinger δημιούργησε το στρατηγικό τρίγωνο Αμερικής, Κίνας και Σοβιετικής Ένωσης, φέρνοντας την τελευταία σε δυσχερή διεθνή θέση. Αλλά και η απεμπλοκή από το Βιετνάμ, μέσω της αλυσιδωτής διαδικασίας που τέθηκε σε ισχύ με τις αποκαλύψεις του Ellsberg, απάλλαξε τις ΗΠΑ από έναν γεωστρατηγικά ασήμαντο και ασύμφορο πόλεμο. Υπήρξαν και περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι εξωθεσμικές παρεμβάσεις ήταν σύμφωνες προς το εθνικό συμφέρον. Στην περίπτωση αυτή, οι εθνικές προτιμήσεις υπήρξαν απλώς η συγκεκριμενοποίηση του εθνικού συμφέροντος. Ο επιτυχημένος χειρισμός της κρίσης της Κούβας από τον Kennedy, με τη δημιουργία της *ad hoc* ομάδας, ανήκει στην κατηγορία αυτή. Το ίδιο ισχύει με την δημιουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η ρεαλιστική αντίληψη των διεθνών σχέσεων, σύμφωνα με την οποία τα κράτη απλώς αντιδρούν στα ερεθίσματα του διεθνούς συστήματος, απλώς προϋποθέτει ότι στο εσωτερικό των κρατών υπάρχουν εκείνες οι συνθήκες

που ευνοούν την αναγνώριση του εθνικού συμφέροντος¹²². Δηλαδή, το ρεαλιστικό παράδειγμα αγνοεί τους εσωτερικούς περιορισμούς, λαμβάνοντάς τους υπόψη μόνο όταν παρατηρούνται αποκλείσεις από τα όσα προβλέπει για την κρατική συμπεριφορά. Μία προσέγγιση, η οποία δίδει βαρύτητα στις ενδοκρατικές διαδικασίες σχηματισμού της εξωτερικής πολιτικής, δίδει μία πληρέστερη εικόνα των διεθνών σχέσεων¹²³.

Η μελέτη κομβικών σημείων της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενισχύει σύμφωνα με την εκτίμησή μας τη θέση, ότι τις μεγαλύτερες προσδοκίες στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων θα πρέπει να τις έχουμε, από πιο ολιστικές ερμηνείες της κρατικής συμπεριφοράς. Αντί να παραμένουμε σε μονοδιάστατες και μονοεπίπεδες προσεγγίσεις, η έρευνα μας θα ήταν καλύτερο να επεκταθεί σε ενδοκρατικούς παράγοντες που επηρεάζουν την κρατική συμπεριφορά, αλλά και στις διαδράσεις τους στο υπερκρατικό επίπεδο. Η πρόκληση για την επιστήμη των διεθνών σχέσεων είναι να αναγνωριστούν οι πλέον σημαντικοί ενδοκρατικοί παράγοντες για την κρατική συμπεριφορά και να προσδιοριστεί η αλληλεπίδρασή τους με τους συστημικούς παράγοντες.

Αξίζει μία τελευταία διαπίστωση: Ο πατέρας της ρεαλιστικής προσέγγισης Θουκυδίδης, την σύνδεση αυτή προσπαθούσε να επιτύχει. Σε πολλά σημεία του αναφέρεται στον ρόλο του ενδοκρατικού επιπέδου στις διεθνείς σχέσεις. Για παράδειγμα με το στόμα των Κορινθίων, αναφέρεται στη στρατηγική κουλτούρα των Αθηναίων, σε αντιδιαστολή με την αντίστοιχη των Σπαρτιατών. Οι μεν πρώτοι είχαν επιθετικό και καινοτόμο πνεύμα, σε αντίθεση με τους δεύτερους που ήταν συντηρητικοί και επιφυλακτικοί¹²⁴. Αλλά και τονίζει τη σημασία της στρατηγικής του Περικλή έναντι αυτής των διαδόχων του¹²⁵. Για τον λόγο αυτό ο Αθανάσιος Πλατιάς διαπιστώνει ότι «ο θουκυδίδειος ρεαλισμός είναι πιο σύνθετος και πιο περίτεχνος από τις σύγχρονες μορφές ρεαλισμού»¹²⁶. Αυτό λοιπόν το οποίο κατά τη γνώμη μας

---

¹²² Richard Rosecrance και Arthur Stein (eds), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, New York: Cornell University Press 1993, p.18

¹²³ Bruce Bueno de Mesquita και David Lalman, *War and Reason: Domestic and International Imperatives*, New Heaven: Yale University Press 1992, p.9

¹²⁴ Θουκυδίδου Ιστορία Α 68-71

¹²⁵ Θουκυδίδου Ιστορία Β 65

¹²⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστίας 2000, p.62

απαιτείται είναι μία εμβάθυνση του κλασσικού ρεαλιστικού παραδείγματος, η διαχρονική αξία του οποίου παραμένει αδιαμφισβήτητη.

Η ανά χείρας διατριβή δεν προσπάθησε να υπερασπιστεί την έννοια του εθνικού συμφέροντος. Το εθνικό συμφέρον είναι βαθιά ριζωμένο στη διεθνή πρακτική και έχει θεμελιωθεί και επιστημονικά από καταξιωμένους διεθνολόγους, έτσι ώστε να μην χρήζει υποστήριξης από μαθητευόμενες γραφίδες. Ο σκοπός της διατριβής ήταν η πληρέστερη προσέγγιση της έννοιας αυτής με την ενσωμάτωση στοιχείων από το συστημικό και το ενδοκρατικό επίπεδο. Άρα, παραφράζοντας τον τίτλο του περίφημου βιβλίου του Krasner, ο ξενόγλωσσος τίτλος που θα μπορούσαμε να δώσουμε στη διατριβή αυτή είναι «Defining the National Interest». Αδιαμφισβήτητα πολλά κενά θα γίνουν αντιληπτά από πιο έμπειρους μελετητές των διεθνών σχέσεων. Ακόμη όμως πιο βέβαιο είναι ότι η προσπάθεια συνολικής θεώρησης των διεθνών σχέσεων και η διασύνδεση των διαφόρων επιπέδων ανάλυσης αποτελεί επιβεβλημένο και, ελπίζουμε, όχι ουτοπικό στόχο.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Allison Graham και Zelikow Philip**, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York: Longman 1999.
2. **Bamford James**, *A Pretext for War*, New York: Anchor Books 2005.
3. **Bueno de Mesquita Bruce και Lalman David**, *War and Reason: Domestic and International Imperatives*, New Heaven: Yale University Press 1992.
4. **Burr William**, electronic briefing της 27^{ης} Φεβρουαρίου 2002, ιστοσελίδα του National Security Archive.
5. **Carr Edward**, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001.
6. **Διαμαντόπουλος Θανάσης**, *Η σύγχρονη ηγεσία και το ελληνικό παράδοξο*, Εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος 11^{ης} Νοεμβρίου 2007.
7. **Elman Colin και Elman Miriam**, *History vs Neo-realism: A Second Look*, *International Security* 20(1) 1998.
8. **Ellsberg Daniel**, *Secrets: A Memoir of Vietnam and the Pentagon Papers*, New York: Penguin Books 2002.
9. **Ευρυβιάδης Μάριος**, *Οι «νεοσυντηρητικοί» των ΗΠΑ και ο πόλεμος στο Ιράκ*, Γεωστρατηγική 4 2004.
10. **Ευρυβιάδης Μάριος**, *Εκπαιδεύοντας τον Πρόεδρο Μπους*, Εφημερίδα Φιλελεύθερος 22^{ας} Οκτωβρίου 2006.
11. **Fearon James**, *Rationalist explanations for war*, *International Organization* 49(3) 1995.
12. **Fearon James**, *Domestic Politics, Foreign Policy, and Theories of International Relations*, *Annual Review of Political Science* 1998 (1).
13. **Goldstein Judith και Keohane Robert (eds)**, *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change*, New York: Cornell University Press 1993.
14. **Greenstein Fred και Immerman Richard**, *Effective National Security Advising: Recovering the Eisenhower Legacy*, *Political Science Quarterly* 115(3) 2000.
15. **Ήφαιστος Παναγιώτης**, *Η Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2003.
16. **Huntington Samuel**, *Who Are We*, London: Free Press 2004.
17. **Θουκυδίδου**, Ιστορία, μετάφραση Ελευθέριου Βενιζέλου.
18. **Gilpin Robert**, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press 1981.

19. **Grieco Joseph**, *Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism*, International Organization 42(3) 1988.
20. **Jervis Robert**, *System Effects Complexity in Political and Social Life*, New Jersey: Princeton University Press 1997.
21. **Kennedy Robert**, *Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis*, New York: W. W. Norton and Company 1999.
22. **Keohane Robert (ed)**, *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press 1986.
23. **Kissinger Henry**, *Διπλωματία*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη 1995.
24. **Κολλιόπουλος Κωνσταντίνος**, *Η υψηλή στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001.
25. **Krasner Stephen**, *Defending the National Interest*, New Jersey: Princeton University Press 1978.
26. **Krasner Stephen (ed)**, *International Regimes*, New York: Cornell University Press 1983.
27. **Κώνστας Δημήτρης και Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος**, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1997.
28. **May Ernest και Zelikow Philip**, *The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*, New York: W. W. Norton and Company 2002.
29. **Mead Russell Walter**, *Jerusalem Syndrome: Decoding the Israel lobby*, Foreign Affairs, 86(6) 2007.
30. **Mearsheimer John**, *Realism is right*, ιστοσελίδα allannoble.net.
31. **Mearsheimer John**, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton and Company 2001.
32. **Mearsheimer John και Walt Stephen**, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, Faculty Research Working Paper Series March 2006.
33. **Mills Wright**, *Η Αριστοκρατία της Εξουσίας στις ΗΠΑ*, Αθήνα: Εκδόσεις Αρσενίδης 1991.
34. **Moravcsik Andrew**, *The Choice for Europe*, New York: Cornell University Press 1998.
35. **Moravcsik Andrew**, *Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics*, International Organization 51 (4) 1997.
36. **Moravcsik Andrew**, *Is Anybody Still a Realist*, International Security 24(2) 1999.
37. **Morgenthau Hans**, *Politics Among Nations*, New York: McGraw Hill 2006.

38. **Morgenthau Hans**, *Vietnam and the National Interest*, ιστοσελίδα allannoble.net.
39. **Neustadt Richard**, *Presidential Power and the Modern Presidents*, New York: The Free Press 1990.
40. **Nye Joseph**, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs 2004.
41. **Παπασωτηρίου Χαράλαμπος**, *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη 1996.
42. **Παπασωτηρίου Χαράλαμπος**, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2001.
43. **Παπασωτηρίου Χαράλαμπος**, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα 2002.
44. **Πλατιάς Αθανάσιος**, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστίας 2000.
45. **Rice Condoleza**, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, 79(1), 2000, ιστοσελίδα foreignaffairs.org.
46. **Risen James**, *State of War*, New York: Free Press 2006.
47. **Rosecrance Richard και Stein Arthur (eds)**, *The Domestic Bases of Grand Strategy*, New York: Cornell University Press 1993.
48. **Schlesinger Arthur**, *Effective National Security Advising: A Most Dubious Precedent*, Political Science Quarterly 115(3) 2000.
49. **Snyder Jack**, *Myths of Empire, Domestic Politics and International Ambition*, New York: Cornell University Press 1991.
50. **Van Evera Stephen**, *Causes of War*, New York: Cornell University Press 1999.
51. **Van Evera Stephen**, *Offence, Defense, and the Causes of War*, International Security 22(4) 1998.
52. **Walt Stephen**, *The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press 1987.
53. **Walt Stephen**, *Στρατηγικές αντίστασης στην ηγεμονία των ΗΠΑ*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη 2007.
54. **Waltz Kenneth**, *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill 1979.
55. **Waltz Kenneth**, *Man the State and War*, New York: Columbia University Press 2001.
56. **Wight Martin**, *Power Politics*, London: Continuum 1978.
57. **Wilkerson Lawrence**, *National Security Decision Making Process*, Συνέντευξη στο New American Foundation: American Strategy Program

Policy Forum, την 19^η Οκτωβρίου 2005.

58. **Woodward Bob**, *State of Denial*, New York: Simon and Schuster 2006.

59. **Zakaria Fareed**, *Realism and Domestic Politics*, *International Security* 17(1) 1992.

60. **Zakaria Fareed**, *From Wealth to Power*, New Jersey: Princeton University Press 1998.